

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

mindig egyedül együtt derűvel

„A szélességet az ég derekán keresztül
méltán nevezhetjük tehát Napútnak”

(Fazekas Mihály)

Maga sem tudta, mióta ül ebben a páholyban, mert már nem emlékezett arra, mikor ült be ide először. Szeretett hajnalonta elbáméskodni itt, nézni a magányos előadásokat. Mindig azokat az előadásokat, amelyek csak miatta történtek meg ezen a színpadon. Egy idő után talán el is hitte, hogy az előadások általa történnek meg; hogy ebben a színházban mindig az ő történeteit játsszák. Jobb vagy rosszabb történeteket. De éppen olyanokat, amilyeneket látni szeretett, vagy amilyeneket látni volt képes, amikor beül. Azt is megszokta, hogy ebbe a páholyba csak ő ülhet be, havonta egyszer. Persze, nem minden hónapban jutott el ide. Amikor elhagyta a világ, és sötét örvények között hanykolódott az életéért, elmaradtak az előadások. Legalábbis így képzelte, hogy elmaradtak. Az ember szereti azt hinni, hogy ahol ő nincs, ott nem is történik semmi. A világ annyi, amennyi láthatóvá, befogadhatóvá válik a számára. A többi nyilván csak szolipszista vízió.

Háta mögött valaki hangtalanul megnyitotta a páholy ajtaját, belépett rajta, majd ugyanolyan hangtalanul becsukta maga mögött. Nem fordult, csak érezte a másik jelenlétét, ettől némi nyugtalanság fogta el. Valaki a vállára tette a kezét. A naplementét nézed?, kérdezte. A naplementét. Most az van soron. Az én naplementémet, mondta, nem titkolva, ragaszkodik a látvány kizárólagos birtoklásához. Ez történetesen az én naplementém is, mondta a másik, és szuszogva lehuppant mellé a puha, piros bársonyborítású fotelbe. Nem nézett rá. Megismerte. Hogy kerülsz ide, Gyuri?, kérdezte. Csak úgy jöttem. Ez az utolsó naplementéd itt, bámulni akarom. Az enyém is. Ahogy ezt mondta, szomorúnak tűnt. Nem kérdezte, hogy miért. A páholyban csönd volt, sűrű, de üres csönd. Bezár a színház. Ez az utolsó előadás, amit még itt végignézhetsz. A vírus miatt zár be? Nem, válaszolta Gyuri, a vírusnak ehhez az égvilágon semmi köze nincs. Hallgattak. Az alkony miatt. Ez most olyan romantikus, vagy inkább amolyan metaforikus, próbált meg ironizálni. Ilyen is, olyan is. Romantikus is, meg metaforikus is. Pontosan értették egymást, fölösleges volt bármiféle magyarázat. Nézték tovább a naplementét. Együtt. A Wesselényi utcában találkoztak először, jutott az eszébe. Egy szerkesztőségben. Fiatalok voltak, szinte nehéz elhinni, hogy mindketten voltak fiatalok is. Aztán rájött, hogy ennek sincs jelentősége. Túl erős volt az emlékekhez képest a mostani metafora. Bármire képest. Abbahagyod?, kérdezte. Már abbahagytam. És ez a páholy? Ha nincs színház, akkor értelmetlen a páholyt is fönttartani. A páholyt a színház találta ki. Az nem lehet, hogy a páholy találta ki magának egy színházat? Már nem lehetett pontosan megállapítani, ki beszél. Nem bánod? Elfáradtam. Nem azt kérdeztem! Elfáradtam. Te nem szoktál elfáradni? Csak sokára válaszolt. Nagyon is el szoktam fáradni. Mi lesz veled a színház után? Még egy darab élet. Mi lesz veled páholy nélkül? Talán egy darab másik színház. Páholy nélkül. Ennek így kell lennie, mondta. Nézték tovább a naplementét. Megyünk?, kérdezte végre valamelyikük. Menjünk! Kiléptek a naplementéből, ki a páholyból, nem fordultak vissza. Kint, az ajtó előtt néhány deszka hevert, szögek és kalapács. Ezt meg kell most csinálnom, mondta. Egyenként emelte föl a deszkákat a szőnyegről, és szögelte rá őket az ajtóra. Végigballagtak az üres folyosókon, nem néztek bele a nagy tükrökbe, nem látták a homályba vakult folyondárokat a falakon. A színház bejárata előtt is deszkák heverték, szögek és kalapács. Ezt már neked kell beszögelned, mondta, és kezet nyújtott. Szerbusz, és köszönöm. Nézte a távolodó Szondi György hátát, amíg be nem fordult a sarkon. Fölemelte az első deszkát, és beverte az első szöveget. Észre sem vette, hogy már hajnalodik, nyirkos, ismeretlen volt a hajnal. Az utolsó szöveget viszont nem adta oda az utolsó deszkának. Zsebre vágta, és elindult valamerre. Maga sem tudta, hová.

Zalán Tibor

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet
XXIII. évfolyam + I.
„Szamizdat” szám

Szondi György és a Cédus Művészeti Alapítvány tiszteletre kiadják Szondi György barátai, a „naputasok”.
Megjelenik egyszer s utóljára. „A szamizdatlan Napút folyóirat szerkesztői:” **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers), **Balázs Géza** (nyelv-művelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (örökös szerkesztő) **Sebeők János** (környezet), **Csáji László Koppány** (e lapszám szerkesztője), **Vincze Judit** (e lapszám tördelője), **Toót-Holló Tamás** (próza), **Wehner Tibor** (művészet), Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Doncsev Toso**, **Gráfi Imre**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radnóti Zsuzsa**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szakolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Telefon: (1) 247-6657 • (30) 511-3762 • E-mail: szongy@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu

A Cédus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. „Szamizdat” lapszám, kereskedelmi forgalomba nem kerül.

B2-páholy -

Zalán Tibor tárcájaborítóbelső

Levéletképek

Sándor György: GYURIKÁM!	3
Hegyi Botos Attila: Pontuszi levél (Szondi Györgyhöz)	4
Kovács Ildikó: 25+1	5
Bába Szilvia: A mi(ndig)derűs Szondi Gyurink	6
Suhai Pál: Múltidéző (Válogatás „Szondi”-levelekből)	7
Székely András Bertalan: Képzletbeli levél Skultéty Csaba barátomnak a Mennysországra	10
Dr. Koncz Gábor: Szondi György köszöntése	13
Vincze Judit: mindigderűvel	14

Emlélekezés

Wehner Tibor: Nem foglalkozott a függőfolyosón uralkodó felfogással	15
Bognár Antal: SZONDIÁBÉCÉ (Szubjektív saga 101 szilánkjára)	17
Báthori Csaba: Három nonszensz legenda mindig derűs szellemben	21
Fucskó Miklós: Szondi 75.	24
Fucskó Miklós: Mátrai plener.	25
Elek Szilvia: Minap betértem Gyurihoz... ..	26
Sziklavári Károly: Szondi György önzetlensége.....	27
Csáji Attila: Szondi György és az elkötelezettség	28
Doncsev Toso: Sün	30
Baley Endre: Duducok és egyebek	31

Ablakanapnak

Babics Imre: Kilenc betű, kilenc mondat	33
Tamási Orosz János: Szimfónia széthulló hangjegyekre (Szondi Györgynek, mégis-derűjét kérve)	34
Szakolczay Lajos: Kultúrák szívében	40
Toót-Holló Tamás: Gyuram	41
Hétvári Andrea: A fényűszó	45
Lukáts János: NAP ragyog	46

Suhai Pál: Napútravaló	47
Suhai Pál: Kis Napút-induló.	47
Suhai Pál: Szent György-napi felfohászkodás	48
Suhai Pál: Születésnapra (A Napút búcsúzója)	49
Szabó Palócz Attila: Mindigderű.	51
Domokos Johanna: derűt keresve	53
Füleki Gábor: Napnyugta	54
Boldogh Dezső: Borospohár.	57
Boldogh Dezső: Elemér	58
Virágh László: Szent György-hymnus	60

Hetedhatok

Tasnádi Edit: Bolgárok, törökök, magyarok... 62	
Kemal Özer versei (ford. Tasnádi Edit).	64
Şaban Mahmudoğlu Kalkan versei (ford. Tasnádi Edit)	67
Részletek Bószifár Bhadadzsviptájából (ford. Batári Gábor)	70
Karsai János: Szondi-kaleidoszkóp	78
Quintus Aurelius Naso: Nap(út)lemente (ford. Csáji Gyöngyvér Dorottya és Csáji László Koppány)	81

Tanulmányok

Zsávolya Zoltán: Az „utolsó” szerkesztő II. (Szondi György és a Napút folyóirat indulása)	82
Kabdebő Lóránt: Árulások halmaza? – A hősiesség diadala!	98
Szentmártoni Szabó Géza: Kolozsvári Márton és György Szent György-szobrának története	102
Tamási Orosz János: „Élek gyönyörű kalodában, s azóta is, tovább.” Derűs tűnődés Szondi György Gondolomunk című kötetéről.	116
Kakasy Judit: Szondi György születésnapja és Szent Longinus	120
Csáji László Koppány: Napút-inkubátor.	128
E számunk szerzői.	130
Részlet Ditzendy Attila Szondi Györggyel készített interjújából	borítóbelső

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XXIII. évfolyam + I
„szamizdat” szám

**mindig egyedül
együtt derűvel**

Lectori Salutem!

Ez itt éppen az, és épp nem az, aminek látszik... Napút a naputasoktól, a láthatár mögé hanyatló Nap visszfényében. Fejet hajtunk a Naputat járó Égderék-Atyának, akit mi már csak egyszerűen Szondigyuriként ismerünk, vagy mindigderűsnek. Aki létrehozott egy értékmentő, mégis pártsemleges irodalmi közösséget, táborokon és irodalomipari gépezeteken kívül, azt vallva, hogy egyedül együtt jobb! Titkos szamizdat Napút-szám ez. Meglepetés. Kereskedelmi forgalomba talán csak az irodalomtörténet teszi majd, mert így akár még az Idő is tisztelegget annak a Szerkesztőfőnek, aki szellemiségével és szervezőkészségével létrehozta a „naputasok” körét, egy rendkívül nyitott, mégis az itt-és-mostra érzékeny magyar irodalmi műhelyt, amilyen annak idején a Koszorú vagy később a Nyugat is lehetett. A lapszámbe-mutatókon, irodalmi esteken így köszönt minket: Jó Napút! Neked is, drága Gyuri!

(Csáji László Koppány)

LEVÉLETKÉPEK

GYURIKÁM!

Csalhatatlanul ráérezteél: világunkban mi a pótolhatatlan hiány!

Ezért velünk is pótolni próbáltad, jobb híján.

Azért talán csak kicsit csalódtál...

KÖSZÖNET EZÉRT! HÁLA! MIEGYMÁS!

A másik Gyuri

(Sándor is, de a druszád)

SZONDI GYÖRGY EGY IRODALMI ESTEN 2020. FEBRUÁR 20-ÁN

(FOTÓ: FUCSKÓ MIKLÓS)

Hegyi Botos Attila
Pontuszi levél

(Szondi Györgyhöz)

Szopora szív, köszönöm,
mindezt megosztottad velem.
Hangjaid mindennapi csilingelését,
nem nyugvó heved, odaadásod,
elbolondozott szemérmed.
Legdrágább szeretteid, szeretett dolgaid.
Shabla kihalt partjait, Sveta Bogorodica
ikonosztázát, pontuszi kámfora
vén fügefáját. Napod Útját,
a tengerre nyílt, megrendült hajnalt
a narancsvörösre gyúlt agyagfal
peremén, pillázó, ezüst sásain –
a nevető sugarat ajkadon, szemedben,
gyérülő, huncut fürtödön.
Szíved, e gyermeket.

Kovács Ildikó

25+1

Azzal terveztem kezdeni a köszöntést, hogy Gyuri és én megünnepelhetnénk megismerkedésünk és az azóta is tartó közös munkánk 25. évfordulóját is, de rájöttem, hogy ezzel egy évet elkéstem. Levettem a polcra ugyanis Gyuri Hajtov-fordításkötetét, és abban az 1994-es évszám szerepel, meg az én nevem mint szerkesztő(!). (Nem is tudom, mért engem választott erre a feladatra, semmilyen gyakorlatom nem volt; akkoriban pályamódosítással a Kráterben voltam afféle mindenes titkár, kávéfőző, kézirat-visszaküldő, ilyenek. Persze minden javításommal vitába szállt Gyuri azon a nyáron, nem sok hasznomat vehette.)

Alighanem én vagyok az egyetlen ember – a főszerkesztőt is beleértve –, aki a sok-sok ezer oldalnyi Naputat (és előtte a Polísz) végigolvasta betűről betűre, sőt őrzöm is az összes számot. Hiányozni fog, még akkor is, ha bosszankodtam időnként.

Köszönöm, Gyuri, az irántam való türelmedet és türelmetlenségedet, köszönöm a sok dicsérő szavadat, és még a virágokat is, melyekkel időnként megleptél (jó, nem azokra gondolok, amelyeket jobb híján én kaptam a Napút-esteken, hanem a nekem szántakat).

Isten éltesse a születésnapodon, és remélem, azért ezután is hallom majd (vagy nem hallom) a halandzsát (vagy a néma csöndet) a telefonban.

Szeretettel:

a Szöveggondozód

Bába Szilvia

A mi(ndigderűs) Szondi Gyurink

főSzerkesztő
sZervező
bOlgarista
veNdégdocens
kiaDó
Irodalomtörténész

iGazgató
fénYképész
kÖltő
műfoRdító
mindiGderűs
főkönYvtáros

Életem első írását Szondi György közölte 2005 májusában, a Napút VII. évfolyamának *Mi(n)ők* című, 4. számában. Két évvel később egy egész tanulmányomat jelentetett meg, *Külhoni falusi turizmus. Módszertani szempontok* címmel, a IX. évfolyam 4. számhoz tartozó Káva Téka Napút-füzetek 14. kiadványaként. Azóta is rendszeresen publikálási lehetőséget ad. Hálás szívvel köszönöm! Ahogy azt is köszönöm, hogy 2006 óta a szerkesztőség tagja lehetek! Megtiszteltetés! Mindig jó szívvel gondolok vissza a Budai Várban, a Magyar Kultúra Alapítvány épületében tartott Jeles Hetvenesek estekre. Örülök, hogy ezek megvalósításánál bábáskodhattam. Végül, de nem utolsósorban, köszönöm a barátságát!

Kedves Gyuri!

Szívből kívánom, hogy maradj mindigderűs!
Isten áldjon!

Szeretettel:

Szilvi

Suhai Pál

Múltidéző

Válogatás „Szondi”-levelekből

2015. december 9.

Kedves Gyuri! Jártam én a londoni Sohóban is, de ez a mostani emlékezete-sebbnek bizonyult. A terem hideg légkörében különös erőteljességgel, „hátteres” képszerűséggel és kontrasztosan mutatkozott a szerző, Szóts Henrietta (most alkotom a szót) írászatának kiforrottsága. Átmenetileg még hideglelésemet is feledtetni tudta. S druszád, Erdélyi György hangsúlyos előadó-művészete. (Így a jobbak is csak verset tudnak mondani.) Dicsérem szép öltözetedet is. És megragadta még figyelmemet a közönség egyenesen Győrből expediált családiassága, no meg a dedikációra várakozó sor Boa constrictora. (Alig tudtam farka vége felől kikerülni.) Az egyetlen hozzászólás is telibe talált – neki mindegy, mi, csak szerelem legyen. Benne. Itt volt – kár, hogy nem várhattam meg. A Napút-példányokat köszönöm, illendően továbbítani fogom őket. Addig is üdv és barátság mindiges mindigderűvel: P.

2016. február 13.

Gyurikám! Estébe hajlón (!) még egyszer elolvastam külön bejáratú leveledet. S látám, hogy jó. Pizzuratódat azonban nehezen tudnám feledni. És nem is akarom. Nekem túl hazard. A mai globál világban, kultúrák keresztútján különösen. Ha nem a kultúra vezérel bennünket a teremtésében is, akkor semmi. Semmiből mi lesz, mondd meg nekem naputas Barátom! Semmi. Csordapisszek. A magam részéről, köszönöm, jól vagyok, egyikből sem kérek. Gondolom, Te sem. Kultúra – fogalmaim szerint hagyomány (és nem is csak a matyóhímzéseké), amelyen minden nemzedéknek még dolgoznia kell. Mindegyiknek a magáén. Ami pedig a kultúrák párbeszédét illeti – ez csak párbeszéd lehet. Nagyfokú óvatossággal, mert nincs közös nyelvük. Az egyik kutya, a másik eb, akarom mondani: macska. Farkcsóválásra nem mindig farkcsóválás a felelet. S olykor a szembenézés se veszélytelen. Könnyen háborúskodássá fajulhat. Különösen, ha az egyik erősebb vagy fehér. Könnyen az univerzális letéteményesének képzelheti magát. Akár a befogadás, az egyéni szabadságjogok, a demokrácia, vagy mi tudom én, minek a bajnokaként. Mindezen gondolatok jegyében Antoniód jelmondatát így fogalmazom át: „Ha teremjük kultúránkat, kultúránk is megteremt bennünket. S ekkor már elmondhatjuk: vagyunk.” Mindigderűs üdvözteim mellé, s mindig mint mindig: P.

2016. március 4.

Kedves Gyuri! Bocsánat minapi faragatlanságomért. Bűnömet csupán tudatlanságom menti – egy talán még súlyosabb bűn. Márkus Béla (!). Letehetetlen *Ágh István*-monográfiája. Olvastam éppen, így aztán legújabb Napút-számodhoz nem lehetett érkezésem. De mostanra már igen. Kinyomoztam a borító-mottó ugyancsak talányos szövegének eredetét – közköltő barátunk Képzelmész-paródiájának, ilyenformán önparódiájának mivoltában. Olvastán átkupidolásba (!) estem magam is. Csodálkozásba pedig Mórítz Mátyás Káva-mellékletén (*A belakott magánzárka*). Többszörösen is. Hogy kell rátalálni egy hajléktalanra. (Ez nem kérdés.) S hogy az aszfalt is teremhet nemes irodalmat. (Még hozzá micsodását. Évekkel ezelőtt egy másik hajléktalan ámított el a Kossuthon. Egy igazi homeless, aki ráadásul sohasem éhezik – elég elképzelnie az ételt. S valóban, olyan ízletesen tálalta, hogy ellentétben vele én ettől megéheztem. A költészet csúcsa: szellemiekkal testi szükségleteket kielégíteni – ilyet utoljára Italo Calvínóban találtam.) Ami a többieket illeti: némelyik túl frivolnak tűnik. Nem így Aleš Debeljak *Balkáni pallóhídja* – ez inkább ijesztő. Ha a hajdani Jugoszlávia kicsiben a mai Unió, nem sok jóval kecsegtet. Legkevesbé szupranacionalista opciójával. Akkor már inkább... Nem is tudom, mit mondjak. Maradok magamnál és kisdud ügyeinknél. Búcsúval persze, mindigesen, de nem oly mindigderűsen, mint mindig: P.

2016. május 2.

Kedves Gyurikám! Bocsánat, csavarogtam, de végre előkerültem. S meg is hallgattam fészekfonó madarad Levélfára madárnyelven küldött buzdító énekét. Ilyenkor minden madár fészket épít, párosodik és költ. Mindegyik a magáét és magafajtájáét. És talán mégis kitelik e sok különből egy közös kórus. Bizonyára nem függetlenül e mai struggle for life-tól. De legalább így. A mindenkori „illusztrisok”, e csúcsragadozók nagyon is hathatós közreműködésével. Egyébként talán éppen ők nem számítanak. Keselyűvillyogásuk, varjúkárogásuk. Bár Isten tudja. Fülének ők is kedvesek lehetnek. Végül mindig mint mindig, mindigderűs üdvözléggel szólaljon meg ezúttal a magam fészkéből is egy madárhangú ének. Pali

A vers

A vers, akár egy kert, kimérve,
mondhatni, pontosan olyan:
csak befelé határtalan,
kívül szorítja, fogja léce.

Így nyújtózkodik édenébe
a föld nyirkos mélyeiből
áganként törve egyre föl,
mintha tulajdon ketrecébe.

De mindenütt madár s madárdal:
szárnyak szántanak, égi kék –
egy ölyv is írja énekét:
karmában énekes madárral.

Szondi Gyuri 75. születésnapjára, a +1, utolsó utáni, „szamizdat” Napút-számba egy olyan jeles magyarhoz írott képzelt levelet küldök, amely szellemiségében kötődik a Napút által mindig is képviselt gondolkörhöz. Skultéty Csaba, a Szabad Európa egykori külpolitikai kommentátora ezer szállal kötődött a Kárpát-medencéhez, a magyarság határokkal szétszakított és a világba szétszóródott részeihez, egyben a velünk együtt élő más (pl. cipszer, ruszin) népekhez. Évtizedekig Bajorországban élt, nyitott volt így a földrész nyugati felének eszmei áramlatai irányában is. Értékrendszerének központjában a közép-európai sorsközösség, a kereszténység és a kultúra állt, tevékenysége tehát rokonítható mindazzal, amit Főszerkesztő urunk s kedves „gyermeke”, a Napút évtizedek óta képvisel.

Tartsa meg Szondi Györgyöt a Teremtő jó egészségben, hogy most már a döntően bolgarista hivatásához visszakanyarodva, újabb alkotásokkal gyarapítsa a magyar s a bolgár irodalmat és tudományosságot!

Székely András Bertalan

Képzeletbeli levél Skultéty Csaba barátomnak a Mennyországba

Kedves Csaba!

Hihetetlenül rohan az idő. Immár huszonkét éve – annyi ideje, amennyit az erdélyi magyarságnak Trianontól a második bécsi döntésig kisebbségi létben kellett töltenie –, hogy a kedves budai otthonodban fogadtál, miután már jó néhány ausztriai magyar rendezvényen eszmét cseréltünk. Az akkor veled készült nagyinterjú apropója az volt, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban kiállítás nyílt a magángyűjteményedből, „Pest-Buda régi látképei és egyéb ritkaságok” címmel. A személyed kevésbé ismert oldalát ismerhettük meg a kiállított térképek, metszetek, könyvritkaságok által. Beszélgetésünk szövege először a Magyar Szemle 1998. októberi számában jelent meg, de átemelted Te magad is a 2000-ben megjelent „A Szabad Európától az Ung partjáig” című kötetedbe, s jómagam pedig a 2015-ös évfjártú „Határhártyák” címet viselő könyvembe.

Az interjúból is kiviláglik, hogy egész hazai s nyugati magyar tevékenység középpontjában állt az összmagyarságban gondolkodás, a különböző szétszakított nemzetrészeinkért való cselekvés. Otthon érezted magad a Felvidéken, Kárpátalján, a Délvidéken, s mindenütt a világban, ahová a Pax Romana Katolikus Értelmiségi Mozgalom elnökségi tagjaként s egy ideig elnökeként eljutottál, hogy magyarokkal, keresztényekkel együtt dolgozhass. Számomra példamutató volt az is, amilyen tisztelettel szóltál egyfelől testvérszervezetetekről, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetemről, másfelől pedig a Kárpát-medencében együtt élő népek tejttestvériségéről.

S mivel a határokon átnyúló, egységes magyarságban gondolkodtál az eszmélésed óta, engedd meg, hogy megosszam veled Trianon centenáriumának évében az együvé tartozásunkról a gondolataimat.

Máté evangéliuma 19. fejezetének 6. versében olvashatjuk: „Amit azért az Isten egybeszerkesztett, ember el ne válassza”. Igaz, hogy az evangélista ezt férfi és nő házasságára érti, de talán nem szentségtörés, ha mi, magyarok ezt a történelmi országterületünkre is érvényesnek tarthatjuk.

Legkevesebb tizenkettedik, de számtalan amellet szóló érv szerint annál több évszázada itt élünk a Kárpát-hazában, különböző szervezett államalakulatokban. Az egészhez képest csak történelmi pillanat, amióta szétszakítva, több állam fennhatósága alatt. Senki sem kérdőjelezheti meg az együvé tartozásunkat, hisz a nemzetünk – ahogy számos más nemzet is – túlnyúlik az aktuális győztesek szabta politikai határokon. Így volt ez a sztyeppei vándorlásaink idején, amikor egyidejűleg hunként, avarként, székelyként már jelen voltak eleink a mai szállásterületünkön, anyanyelvünkön szóltak egymáshoz s majd Álmos, Árpád megérkezett hadaihoz is. A székely és szász területi, a különböző egyházi autonómiák és a honalapításkor már itt talált s később befogadott népek kiváltságai meg a

királyi vármegyerendszer összeegyeztethető volt valamennyi itt élő közösség s egyén hungarus- tudatával.

Nem szűnt meg a folytonosság s kapcsolat az oszmán hódítás idején három részre szakadt ország királyi, hódoltsági és erdélyi részei között sem. Kétségbevonhatatlan a török kiűzése után külön kormányzott szűkebb Magyarországot s a közvetlenül Bécs alá rendelt Erdélyt összekötő közös haza tudata. Hatalmas területi és népességbeli veszteségekkel zárult a huszadik század két világégése is: az 1920. és 1947. évi Párizs környéki békediktátumok elszakították a területünk közel héttizedét, a magyar ajkú nemzetünknek pedig minden harmadik tagját. Ezt az igazságtalanságot mind a mai napig nem orvosolta a nemzetközi politika, így annak demográfiai, gazdasági s legfőképpen lelki következményeit máig hordozza a test központi törzse s valamennyi elszakított nemzetrész.

Sebnyalogatás helyett tesszük azt s amit – ahogy lehet. Több mint egymillió-egyszázezer honfitársunk visszahonosítása történt meg, ami páratlan eredmény a közjogilag, politikailag is megvalósítható nemzetegyesítés útján. A korábbihoz képest sokszoros oktatási-nevelési, kulturális, gazdasági támogatás érkezett, érkezik határainkon túlra az anyaországból, egyenrangúnak kezelve a Kárpát-medencei tömböket és szórványokat, valamint a világba szétszóródott nemzettársainkat. Trianon centenáriumi esztendejét a magyar nemzetpolitika a nemzeti összetartozás évének nyilvánította, ami a határok fölötti nemzetegyesítés ma lehetséges formája.

Mindamellettt törekszünk a közép-európai sorsközösség erősítésére, hiszen számtalan érv szól amellett, hogy a szomszéd népekkel sokkal több, ami összeköt, mint ami elválaszt. A V4 együttműködés sikere nyomatékosítja, hogy együtt, összefogva sokkal eredményesebb az értékeink s érdekeink európai és globális érvényesítése, mint külön-külön.

A Nemzeti Összetartozás Emlékhelyén olvasható tizenkét és fél ezer településnév gránitkőbe véste az együvé tartozásunkat a Magyar Országgyűlés épületével szemben. A Szent István- napi megnyitás óta tízezrek keresték fel itthonról s határon túlról, magyarok s nem magyarok egyaránt. Zömük megrendülten gondolta végig, mekkora csonkolás történt a békediktátumok során, ami még az ellendrukkereket is remélhetőleg a viszonyulásuk ártértékelésére készítheti. Egy kiváló jogász, közéleti szereplő írta le a századik évforduló kapcsán: „A magyar nem ostoba, s a nemzet nem örök vesztes. A mi erősségünk a talpra állás... Egy olyan természetes földrajzi, eszmei és mentális egység a Kárpátok gyűrűje, amelynek széttűzésára – Istenen kívül – semmilyen hatalom nem képes... amint a természet törvénye győzedelmeskedik az emberi manipulálás felett, a folyó szétválasztott, közös eredőből származó vízcseppei ismét összeállnak. Csak idő és hit kérdése.”

Székely András Bertalan

Dr. Koncz Gábor

Szondi György köszöntése

A Napút Folyóirat minden száma hirdeti:

*„A szélességet az ég derekán keresztül
méltán nevezhetjük tehát Napútnak”
(Fazekas Mihály)*

*„Nézd azt a kéklő, kúpos hegykaréjt:
itt ősi korban tűz formált talajt.
A városvégre hajló dombokon
a venyigében vulkán lelke hajt!”
(Áprily Lajos)*

Bizony, Sárospatakról, a Zemplénből ki-kilesve táruelém igazán a Napút folyóirat: Szondi György immár 22 éve magabiztosan eligazít, biztat és vezet... ha... ha... a venyigéből kisugárzik közlési vágyam vulkánja...

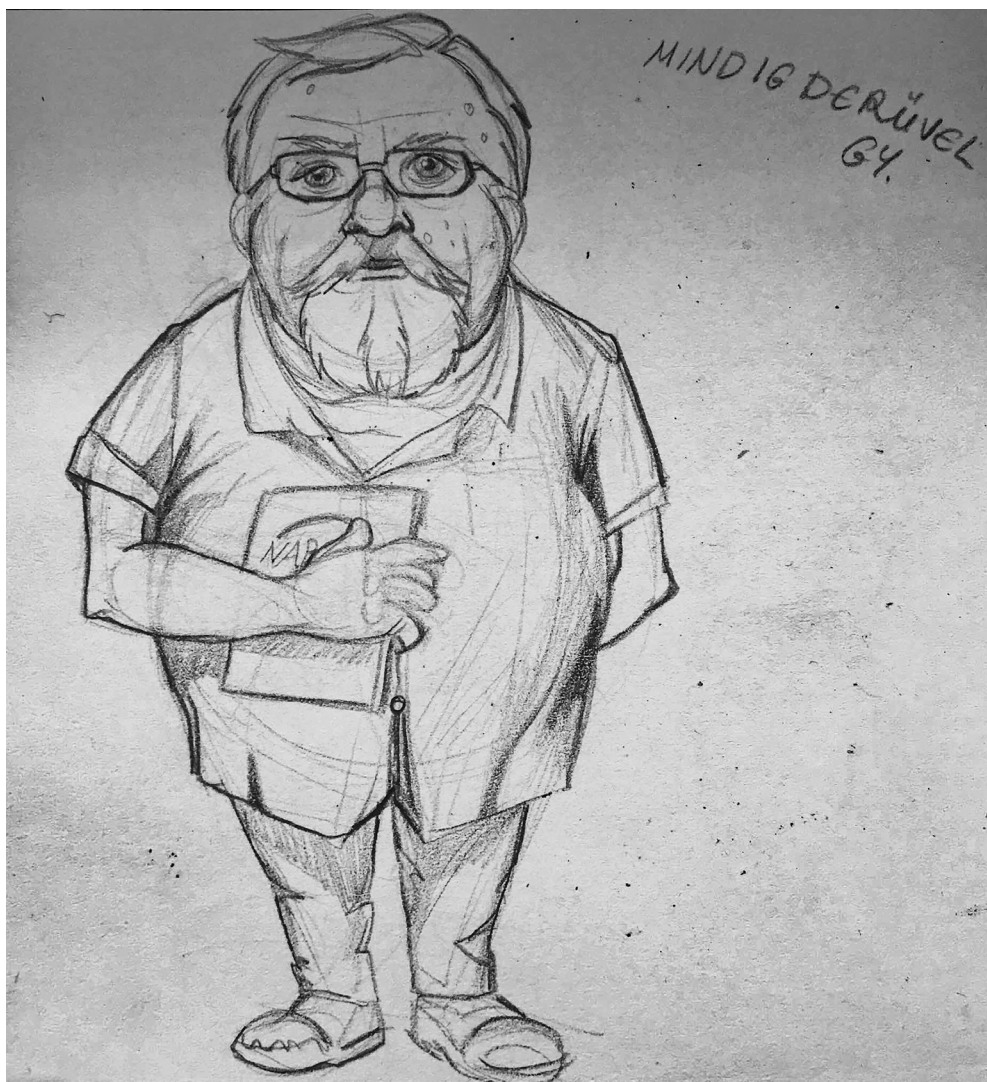
Mindig alaposan és mérvadóan, immár a XXII. évfolyamában is megtervezett és felkínált folyóirat számok és sok-sok könyv... Ezeket adta Szondi György vulkánlelke, hogy ne csak botladozzunk, de haladjunk is az ég derekán... Most Ő úgy akar megújulni, hogy abbahagyja a Napút nyomtatott közlését, és e gádzagság csak online fog megjelenni. No, rajta, én meg rászoktatom magamat az online olvasásra és felfogásra.

Kedves Szondi György! Kívánok kéklő reménységet, jó egészséget...
Sárospatak, Budapest, 2021. január

Tisztelettel: Dr. Koncz Gábor

A Zemplén (fotó: Csáji László Koppány)

Vincze Judit: mindigderűvel (ceruzarajz)

Wehner Tibor

Nem foglalkozott a függőfolyosón uralkodó felfogással

(A Szondi-monumentum természetrajza)

Az idő észrevétlenül tűnő vánszorgásában mintegy villámcsapásszerű jelen-séggént vált szilárd felismeréssé a régóta lappangó idea: szobrot kell állítani Szondi Györgynek. Életnagyságút, egész alakost, maradandó anyagba foglaltat: bronzba öntve. Az önkéntes szoborállítók sejtették, hogy a Szondi-szobormű nem lehet szokványos, a jól bevált sablonokkal élő emléktárgy alkotás, és ezt a mű környezetbe illesztésének is tanúsítania kell. (A lokáció gyakran fontosabb magánál a szobornál.) Vagyis Szondi György szoborfigurájának – megtestesülésének – nem valamely kitüntetett jelentőségű városi térség centrumában, magas talapzatra emelve kell állnia, hanem azon környezetével, közegével szorosan eggyé forrva, amely környezet – térség, félig-meddig privát tér – jelentéshordozó, szimbolikus tartalmakat hordozó műalkotó elem lehet. Ezért hát a hátizsákot cipelő, alacsony termetű, de mégis monumentális sugárzású szemüveges alak szobra a budapesti Pannónia utca egyik, a körúthoz közel eső lakóházának hetedik emeleti függőfolyosóján avatott fel, ahol a szoboralak a korlátot az egyik kezével érintve egy pillanatra kissé elbizonytalanodva megáll, s a másik kezével a zsebében kotorászva, talán épp a lakáskulcsa után kutakodik. Köznapi, a hősiességet és a példaadást messze elkerülő, emberi pillanat összpontosítása, tükröztetése, plasztikai fókusz a műalkotás. Ez a kulcskereső mozdulat azonban tulajdonképpen teljesen indokolatlannak minősíthető, ugyanis a gangról nyíló tetőtéri lakás ajtaja – a nyári hőség és a hűtetlen helyiségek okán – tárva-nyitva áll. A bejárat mellett a szobára nyíló ablakon is bepillanthat akár a szobormű szemlélője, s feltáruhat előtte a kissé kaotikus látvány: az irtózatossággal teli papír- és könyvhegyek, s az alattuk-köztük rejtőzködő asztal, amelyen egy lila fényrel villódzó, működő (soha ki nem kapcsolt) számítógép képernyője fedezhető fel. És hogy ez a belső térségi csendélet még erőteljesebben kapcsolódjon ehhez a külső életképi szobor-jelenethez, megszólal berregve egy telefon is, de nem tudható, hogy a nagy összevisszaságban a készülék hol lapul meg. A szobor-konfliktus tehát nehezen felfejthető: a kulcsot kereső Szondi György tévovázás nélkül beléphetne a lakásba – amely tulajdonképpen lakásnak csak némi jóindulattal nevezhető: mert inkább iroda, vagy inkább: szerkesztőség –, és elérhetné a telefonhívást is, de a szobor-valóság – amelynek tehát szerves része, alkotóeleme a bronzalak ugyanúgy, mint a gang, a kitárt lakásbejárat és a bejáraton és a nyitott ablakon át feltáruható kaotikus látvány – mégsem ad

ösztönzést az akcióra. Így nem tudható az sem, hogy mi lesz, mi lehetne a végkifejlet. A szobor visszavonhatatlanul mozdulatlanságba merevedett. Ez a műben foglalt történések alakulását, végső kimenetelét homályban tartó alkotómódszer roppant feszültséget kulminál. E feszültségen túl a kitágított, a bronzfigurához kapcsolódó szoborkörnyezet határai a mű később hadrendbe álló interpretátorai szerint nem zárulnak, nem zárultak le a függőfolyosós lakás (iroda) fizikai határolóelemeivel – vakolathiányos tűzfalak, vasrácsos mosókonyhaablakok, liftház –, hanem a mű ezáltal mintegy kiterjesztetten hatókörébe vonja az utcát, a városrészt (a körzetet), majd a teljes várost is, kocsmáival, az egyik helyről a másik helyre költöző szerkesztőségeivel, rideg kulturális intézményeivel és bensőséges irodalmi fészkeivel.

A szoboravatóra egyébiránt némi késéssel befutott maga Szondi György is, de könnyen lehet, hogy nem is a szerény külsőségek között szervezett ünnepi eseményre érkezett, hanem csak mintegy véletlenül járt akkor arra. Illetve hát nem is véletlenül: irodalmi bolyongásait ideiglenesen lezárva, vállán hátizsákjával rendszerint haza(?)talált. S bár kissé szórakozott volt, mindig a zsebében volt a lakás(?)kulcs, amelyet kis kotorászás után – miközben másik kezével a gang korlátján megtámaszkodott – elő is húzott, majd egyáltalán nem foglalkozott a függőfolyosón uralkodó felfordulással. Amikor látta – a régi pesti szleng szerint „leesett a tantusz” –, hogy tárva-nyitva minden, kezében az érvényességét veszítő kulccsal belépett. Ledobta zsákját, letelepedett, tenyerével leitatatta homlokáról az izzadságcseppeket, és elmélyülten dolgozni kezdett. Az asztalféleségen, a számítógép mellett feltornyozott papírkötegek közül néhány legfelső lap – az esti szellők ébredésével – meg-meglebbent, majd apró zizenéseket hallatva visszasimult eredeti helyére. A finom zaj elültével Szondi György felállt, becsukta a bejárati ajtót, de a szoborra most sem vetett egyetlen pillantást sem, a bronztömeget a lépcsőház felé igyekvő szomszéd árnyékaként regisztrálta – mindig ilyenkor vitte le a kutyát –, a környezeti jelenségekkel nem sokat bíbelődő, a lényegtelen történéseket gyorsan elmosó, elhalványuló emlékezetében. Gondolatai most is inkább az oly izgalmasnak ígérkező tematikakutatások útjait járta, miközben azért meglepetten nyugtázta, hogy ezen az estén mintha a dolgok nem a megszokott mederben zajlottak volna (egy pillanatra felmerült benne a megszokott kerékvágás-fordulat használatának lehetősége is): úgy tűnt, hogy a szomszéd kétszer viszi le a kutyát. (A szoboravatóknak minderről sem tudomásuk, sem fogalmuk nem volt, már messze jártak, illetve valójában a közelben voltak: a Pannónia utca egyik leharcolt kocsmájában mulatták a jól megérdemelt időt.)

Bognár Antal

SZONDIÁBÉCÉ (Szubjektív saga 101 szilánkja)

Szóval akkor a legelső találkozásunk: Szondi György a Móricz Zsigmond körtérről elkalauzol a Kráter Műhely Fadrusz utcai szerkesztőségébe, Turcsány Péterhez. Kerek bolgárfejű ipse (szögből van *bognárfejű* is!), tényleg, ilyen bástyaszerű fickókkal (macedón kiadásban) a Jugoszláv Néphadseregben hökkentgettük egymást sakkpartiban, de ez az északiasan vékony haj, szürke szem talán, mint a katolikus bolgároké, a paltyánoké.

Szépirodalmi Kiadó: családregegyenaplómat, a *Szomorú és boldog történetünket*, melyet a hónom alá szorítva botorkáltam át nagy merészen a határon (szíl-szál, szalmaszál), Ugrin Aranka, aki Szigligeten elolvasta, kénytelen selejtként visszaadni a felszámoláskor; a Széphalomnál a tétova, mentegetőző szerkesztőnél hosszú időre valami szekrényben eltemetődve vesztegel, szobafestés mián, előkerül elgazdátlanodva; szóval az apai-anyai adományomba kapaszkodva irány Szondi a Polísznál (sok év múltán a remittendát, apám-anyám históriáját egy cégraktárból két fekete zsákban kapom majd vissza a vámhatóságtól adóelszámolás miatt *leírva*).

Szakács Ágota magyar tanszékes egyetemista az egyik zsűritag –a másik Péics (majd Vicsek) Mari –amikor technikumi diákként továbbjutok Szabadkáról és meg is nyerem az óbectesi diákvetélkedőt, a következő évben Sántai Pál tanügyi tanácsos kipilkáz a majdani jövőnkben megerősített lakóparkokat és irtásra szánt kétlábúak hordáit vizionáló *Kama* című novellámmal, nem is egy, de három gimnazistát juttat tovább (Szakács Ágota: Gubás Jenőné, Aracs-alapító, a valahai Szerb utcánk végében laknak; a saroktól pár háznyira meg Kópé, Kopeczky László, jelen van Szabadkán még a városi könyvtárbeli „keresztikötődéses” Polisz-esten).

Szondi Gyuri letett a másik, Antal nevéről, nekem meg ez eredetileg épp Györggyel volt páros, a katonaság előtt az egyikről le kellett mondanom (György a szerb útlevélben Gyorgy lesz, bolgárról Dzsordzsnak fonetizálható); szlovákok, szerbek, szlovénok önzetlen pártolója, Szondi szerez, míg fel nem találom magam, helyettem számlázót, későbbest számítógépet, krízisszállást (Pannónia u.), szolgálatot (Haemus).

Szagok és ízek (egy szénbányásztól? nem, uránbányász volt! vajon Szundi- vagy Szende-természetű?): vetőmagot szervál nekem Szondi Gyuri délszaki bámiából (okra, kékparadicsom), amit már Újvidéken termesztetni próbáltam, Bicskén a dél-amerikai indiánok arany amarántjából kilószám (szakmányban szaktanácsot adok az olvasóknak a Szabad Földben); kerül szirupos rahat lokum, kaskavál, rózsao-laj (literjéhez három tonna rózsaszirmot kell feldolgozni!).

Szivárványos zászlós felvonulás araszol a Bazilikánál, az Andrássy úti második emeleti erkélyünkről oda lehet látni (Szentiványi Katalin révén tettünk szert a lakásra, a szíve vitte el őt is fiatalon), Hermész/Merkúr néz le a Bajcsy-Zsilinszky úti sarokház tetejéről a békés babakocsikra; akkurátusan vonulnak az árvalány-hajas-mellényes „mucsaiak” is, szélteben az egész úttestet elfoglalva, „Antall, le a lanttal!”; a folytatásban amott, a József Attila utcában hungaristák; az Erzsébet téren ingujjas gárdisták; a Deák téren ernyőmiheztartás „barna eső” ellen; de a legnagyobb lármát hétvégeken éjfél után az afterbulizók csapják autóikat bőgetve, a Pride pokoli dübörgésétől végvonaglásban remegnek a falak, aztán éktelen gyorsasági versenyektől, majd meg a lovas rendőratlaktól –most akkor, Gyuri, én, a jövevény kérdem, akit rögtön úgy mellbe vágta a szétszakadás fecniplakátjai, a jók között a még tűrhető vagy a rosszak között a már tűrhető hely (hej-hej-hej...) ez itt középen? (Szentháromság tér, a szerkesztőségi szobában *egyedül minden együtt*, hogy megszülessen a Szondi megálmodta Magyar Kulturális Kalauz, csak én, a szótlán-sótlán kishitű szívom a fogam, szabódok, hogy látletnek a számítógépektől még szűz időkig.)

Szép kilátások eleje, Újvidéken a (ráépített) tizedik emeleten laktunk, adóságban úszva, de a tetőantenna itt fogni tudta a pesti adást (voltak, akik váltig sokallták még Szabadkán is az északnak fordított tévéantennákat), Dömdö-döm, tévémaci és megint egy Gyuri (Rózsa); különös panorámák odafentről Gion Nándor Izsakhárjában, Szilágyi István Hollóidőjében, Tar Sándor Szürke galambjában; a Szépkilátás utca a Szépvölgyről lekanyarodó Pusztaszeri bal oldalában; Gyuri Pannónia utcai toronylakásának konyhaablakából kilátás a szoborra a Gellért-hegy csúcsán északnyugat iránt, pont mint akár picit messzebből: Szófiából, Szlivenből vagy Sztara zagorából.

Szilágyi György generációs vallomása (Hanyas vagy?), az egymást félszavakból megértőké megragadt a fülemben Kálmán György 1976-os rádiós előadása nyomán, tkp. ebből sarjadt a hetvenesek Napút-évkönyve (még a Polísznál), amelynek nyomán az 1928-asokkal kezdve 24 év alatt közel kétezer hetvenedik életévébe lépő jeles magyar hetvensoros életvallomását szedtük kalangyába; szendvicsekből két tele tálcával marad ki az egyik első, félsikerű évkönyvbe-mutatón, így szállunk fel a metróra; Szindbád kinéz az ablakon a Kiskorona utcában, azt látja, az Óbudai Társaskörben telt ház készül karácsony előtt, a sokadikon a számos közül.

Szakolczay Lajos szemlélődik tárlatokon a Napútnak (még boldogult Sym-po-apródi koromban, amikor Újvidéken Tolnai Ottónál vendégeskedik, megüti a fülét, hogy érdekel a holográfia, és térül-fordul, meglep Gábor Dénes könyvével; hallatlanul megihletődve 1977-ben futurisztikusan felvázolom, baka a cukrászdában kimenőn Kninben, hogyan születik meg majd maholnap a mindenre kiterjedő virtuális valóság –el se hinném, de feketén-fehéren olvasom jövőndölésemet 33 év elteltével.

Szoros szavazás Masszi Péter lapjáról, egy szavazaton múlik (az enyémen!), hogy a Políszból kiválunk (nem feledhetem: Turcsány kérdezetlenül belepiszkált a regény mottójába, kikelt ellenem, mert Hankiss Elemér megkérdezését nem mellőztük, de később beteszi a szöveggyűjteménybe; azért a *Merített szavak* rovatcímemet megtarthatja), a Napút (Prágai a névadója) nem lesz zárvatermő.

Szeánsz Szondi pismányi dácsájánál szaftos szeletek sütögetésével, citeraszó Waszlavik Lászlótól (az újvidéki esküvőnkön a kocsiantennákra Pista sógorom csak azért is odatűzte a piros-fehér-zöld szalagot és a rozmaringszálat), Szondi szerelme, Galja hányadán állhat a néplélekkel, és tud neki országnyi lenni, mint a bolgár sziklák, hegyek-völgyek, melyeket Szondi oly szenvedélyesen bebarangol, szépen meg is örökítve mindet?

Szófiába vonattal májusban (Böndör, Benes, Ladik, Tari), nagy tál bicskei cseresznyét viszek az útra; apám jugoszláv katonaként itt volt hadifogságban, akkor szokott rá a cigarettára, nehezen tette le, jól meghízott; amikor kamaszfővel dohányozni kezdtem, újra füstölni kezdett ő is, nekem harmadszorra jött össze a füstmentesség.

Szűgyi Zoltán, Újvidéken egy ideig a szobatársam, aki tanácsot kér tőlem, betegápoló helyett válhatna-e belőle költő (L. Simon László mutatja majd be kuriózumszámba menő kötetét, ő szónokol Szombathy Bálint tárlatán is, akivel Szabadkán tagjai voltunk a Kosztolányi Körnek), fia, Zsolt Szondi Györgynél adja ki első kötetét és interjúolja az aggon is szuggesztív versfelmondó, Madách-látó Hubay Miklóst; Szögi Tibor osztálytársam fiából is író lett (őbelőle meg magamszerű borászkodó emberkerülő).

Szuper: a Fészek Klubban feszítünk bemutatón, öt litert viszek a bianca boromból (ki lehetett jelen, Szávai Géza, Szénási Ferenc, Szepesi Attila?); bezzeg másszor Száraz Miklós György sehogy sem tudja elhinni (nagyítósnak nagyítok tán?!), hogy valóban saját termésű borom az, amellyel megtiszttelem a szerkesztőséget (francia földön, ahova echte amatőr nedűt kérnek a magyar résztvevőtől, szakmai körökben sikert arat a benne rekedt muslicával), és rám szól, ne kapadozzak folyton az orromhoz, nem tudván, hogy egy gyermekkori sérülésemtől emberöltő után megelégedő basaliomát babrálok önkéntelenül, amit történetesen majd maga a polgármester-helyettes (Szentés Tamás bőrgyógyász) szed le; Szentkirályi utca, az itteni fogászaton lelek rá Szalai doktornőre, aki rendesen kipakolja és a perzsa lány után már másodjára, de totál rendbe rakja fogazatomat.

Sienkiewicz utca; a mi elárvult szabadkai házunkba a valahai Szerb utcában vissza kell kapcsoltatnom az áramot, Gulyás Jóska közvetítésével Csonka Margitka ad nekünk szállást Lévyék egykori házacskájában, itt indult a népi-balos indítatású Híd, melynek évek fordultával büszke díjazottja lettem, itt szerkesztették hokedlin, Eszter este a maga számára is váratlanul nekilódul, fut, szalad, tud szaladni, körbefutja az asztalt dobogó szívvel újra meg újra, nekiszabadultan, a futás szárnyaló örömeivel.

Szabadkán a Városi Könyvtárban a délen tett bemutató körúton (Topolya, Zenta); Szirmai Károly-díjat kapott a néhai Juhász Erzsébet a Szenteleky Kornélt megörökítő, *Műkedvelők* című regényéért, most már az ő nevét viseli a könyvtár, ahonnan elmarad az előző napra plakátolt, télidőben elodázott fellépésről a közönség; Szond nincs nagyon messze Sziváctól, ősei, a Salok valóban szondiak Gyuri szerint; az irodalomszervező Szenteleky Kornél pedig született Sztankovics, és itt nyugszik Szivácon a ciprusok (vagy ákácok?) alatt (halálos ágyán katolizált).

Szlávnityokból több is van a 86. gyalogezred hősi halottjai közt, hogy ezen az oldalon, az ennyi idő után már mindegy volna, csak abból van baj, ha a má-

sik oldalon ezt számon is tartják, szabómester volt apónak hívott nagybácsim, Gyuszi, akinek a Magyar Szót betűztem a műhelyében kisgyerekként Nagyfényen; a leendő Szondi Gyurival szülei Fefernitzig futottak, ott kellett világra szédülnie-szontyolodnia, hogy kivívja és diadalra vigye *mindigderűvel* credóját; szótlan tisztelegés a tört szárnyú madárnál a Zentai úti temetőben.

Színpadra citálva az Ajtósi Dürer soron a Nádor teremben, a délszláv irodalomban itteni körökben ismeretlen elterjedtségű haikuról tartok beszámolót székfoglalóként a Hetedhét díjra fordításaimért, az itt, magyarban jómagammal együtt szintűgy eléggé hendikepes Böndör Pál komám haikuját idézem zárásul, Szondi Gyuri elkattintja fényképezőgépét, szobor vagyok, romlásában is büszke büszk, és Szkok Iván mester utána festményén megörökít, a régi-régi, pirosat-fehéret-zöldet váltó vasutaslámpával a guritónál.

Szófa: a Napút is szerencsélthette volna tán e vadonatúj portált (szórakaténuszi képzeletű névadójának a sóhaja ez!), mely illusztris ötöket gyűjt garabolyba (Székelyföld, Alföld, Kalligram, Tiszatáj, Látó), ha 222-es számával a printje nem készül (szelek szárnyán) felnetelődni. Szép időben egykor, felvillan, útban a verebi házavatóra Prágai Tamásékhoz (melynek azóta az átriumában fiatalon eltemettük), én sofőrködök, Gyuri furcsállható adujához folyamodott: halandzsanyelven elegyedett szóba tán először látott Eszter lányunkkal, várom, mi lesz ebből, megrökönyödésemre Eszter egyből veszi a lapot –talán ez volt a nyitja, amikor a derült égből bolgárok közé csöppent, talán ez mindennek a nyitja: *megtalálni a hangot, ha szó nincs rá.*

(*Epilógus:* apropó, Szondi Gyuri neve cirill betűs írással C betűvel kezdődne, CoŁ-Szó, ami szó, lehet, hogy sz betűs sziszegés helyett a c-nél kellett volna betűileg elidőznöm! C-c-c! Mert ha –mint mondta, hajszálon múltott –történetesen a bolgár helyett a lengyelt választja, akkor meg az írott Sondihoz a magyar s-re is rá kellene olvasni a biomemoriteremben. No de mindegy is, hiszen itt úgyis csak egy betűjére futhatta a Szondiábécének.)

Báthori Csaba

Három nonszensz legenda mindig derűs szellemben

Szondi kapitánynak a 75-ikre

A SZERKESZTŐ SÉTA KÖZBEN

Mielőtt megmérkőzőm vele, kilövöm három nyilamat. De mire odanyúlok, az egyik már kiröppent. Délnek száll? Keletnek? Sajog a levegő, olyan irgalmatlan a süvítés. A hegyén még nincsen se nyúl, se fácán, de közben elvérzett már egymillióhatszázhuszonhatezer-kettőszázhuszonegy üres légtőjás. A farkán kis pöttyök feketéllenek. Olyan, mintha koromfüstöt eregetne, hogy gyorsabban átérdje a földet. A sas nem látja, hiszen ő is nyíllal repül. A galambok kis tojásokat raknak a potrohára, hogy sokasodjék rajta a hópehely. A nap felsüt, és egy piros árnyat vet déli egy után a földre. Lehet, hogy Afrikában látják a szerencsémeket? Én mindent megpróbáltam. Mire odanézek, ripp-ropp, egy lélek szabadult meg az égből. Lehet, hogy isten most teremti a purgatóriumot? Púpos tevehátak hullámanak a hársfák tövében. A nyíl árnyéka közben akkora már, mint egy mészároszatyor. Egy csillagzat éppen most rázza hímporát a tejútra. Lehet, hogy most dobtam be a perselybe egy lúdtollat, hogy földijeim vegyék már észre az angyalok szenvedését.

Spárgát kapáltam, és nem találtam a gyökerét. Hát hoztam egy vakondot, megkértem, nézze meg, mi újság a föld közepe felé. A vakondok először felugrott a lágyékomra, levedlette irháját, majd beröppent a földbe. Erre jött egy sas, és bedugta a csőrét a nadrágomba. Iszonyú csillagokat láttam fenn az égen, de vártam s számoltam. A sas feketében bújt be, kéken jött ki onnan. Mit volt mit tenni, szóltam egy okleveles németbábának, aki ért a lyukak és gyökerek népehez. Hát az bedugta az ujját a forró vágányra, mire éktelen kotkodácsolás, rőfögés, szentségelés szakadt a fülemre. Hárman kásmálódtak elő: egy sült hal, egy kölesmagszem meg egy csöppenni készülő vízcsepp. A sült hal még hagyján, azt megehetik az utódok és a barnaságok kedvelői. A kölesmag, az is megteszi, úgysem jut a föld hátán élőknek minden ünnepnapon. De mit csináljak a vízcseppel? Hát rátűztem a felhőre, és úgy neveztem: eső. És a cseppecske jól érezte magát, mert a többiek ugyancsak vízcseppnek nevezték, és nem orángutánnak.

Rázendített az ég, és hogy ne kelljen bőrig áznom, bevágódtam egy kávéházba. A pultnál egy kávéért kértem, de csak egy kuglófot hoztak. A kuglóf egy Pobeda órára emlékeztetett, és kis csepegős hangok csurogtak pórusaiból. Megkopogtattam a falat, hátha a szomszéd boszorkányok segítenek. Nem ült se mellettem, se alattam senki, úgyhogy nyugodtan trécselhettem a kezem

fejével meg a táskámban hunyorgó kutyakölyökkel. Ha ezt most ráuszítanám erre a tehénre? Isten őrizz. Nem messze a börtön, és ha kutyával vonulok be, még esernyőt is a nyakamba varrnak. Kissé nyugodtan ücsörögtem hát, egészen fél négyig. Akkor belépett a cellába egy strucc. Ekkora torokkopoltyút, ekkora tarisznyás csöcsöt még életemben nem láttam. Sebaj, nemcsak egy életem van. Ekkor kopogtattak a falon. Nahát! Csak-csak léteznek boszorkányok, hümmögtem. De már át is lyukadt a fal, és nagy lóhúgszerű ívben zöld vízsugár öntötte el egész lényemet. A fejem még bírta, de a fülem tepert, tepert, nem beszélve a körömágyamról, úgyhogy szedelőzködtem, és menekültömben lenyeltem három miatyánkot.

ÚTTALAN ÚT

Feleségem leküldött tojásért, oldalasért, gyűlölömitalért. Neki kell, gondoltam, üsse kő. Egyenes úton szoktam lemenni, most is arra tértem. De most nem volt olyan szerencsém, mint a hetedik gyereknek. A sarkon megtorpantam, merre tovább. A bőröm alatt egy sas karmát, egy bika böndülését meg száz kis epedatárogató ébredését éreztem, és nem tudtam tovább bevenni a kanyart. Kedveskedni akartam a falaknak, nekik ütődtem. Megnyílt a sárga tűzfal, kitárult a kék babaszoba, és még a vakolat hullását se hallottam. Ilyen egyenesen berepülhető a világ? Csak mentem, szinte szálltam, kedvezményt adott a levegő. Szálltomban úgy ültem a feleségem ágyúgolyóján, mint a repülő báró. Nem néztem se balra, se jobbra, olyan egyenesen hatoltam. Kényesség se bántott.

De szögben nem bírtam haladni tovább. Jobbra füves puszták, balra kéregtetők, keresztek töviskoronával, kikericses mező és kenguruszag. Olyan mereven szállongáltam, mint egy vízszintes kilencedes gyertya. Megyek addig, mondom, míg ki nem lehelem a lelkem. De akkor vettem észre, hogy a lelkem már kihullt a bekecsem zsebén át. Mert ott egy nagy lyuk tátongott, mióta átkeltem a felhőkön, és az egyik kunkorgós habperem kibökte. Hát a szélnek is szelelnie kell valahová. A lyukakat nem figyeltem a magam zsebein.

De a szívem is kikopaszodott, úgy vettem észre. Honnan vettem észre? Mert dalolhatnékam támadt, elővettem volna a bordám bokrétaiból azt kis piros csikarást, de hát már nem csiklandott tovább. Hogy milyen a repülés szív nélkül? Hát olyan, mint a december. Utána már az utolsó nap jön. És ha nem áll elém egy erős, vasból font kötőfék, megérkezem a paradicsom magasába. De meg kell mondanom, arra nem kővel van kirakva az út. Az a pokol iránya. Élénk dünyögést hallani, madárcsacsogást. Isten is kifityeg a kék habok közül, és csipkés kis ruciban, de nagy ősz-sárga szakállban közeled a messzi vándor felé.

De nem tudok megállni, érzem. Én egy egyenes ember vagyok a földről, Isten kapitány pedig csak a fizetővendégeket szokta elszállásolni, akik görbe utakon érnek ide. Foccs! Pötttyentem magamban szív nélkül, hogyan lehetnék én itt gazdatiszt. Csak bandagazda az angyalok közt, legfeljebb. Éreztem, gebedek. Isten is megfogta a kezem, megkente üstököszsírral, lesimogatott a golyóbisról és beleszúrt az égbe. Láttam ott egy üres lyukat, nyilván kiesett belőle a görcs

vagy az angyal. És azóta ebben az üresedésben élek, egy grádicson urammal és a griffmadárral.

KÜLÖNKETTES

A flótás tudja télvíz idején, hogy bebugyolálva jobb járni az utcán, mint hajadonfótt, kabát nélkül vagy éhomra. Vette hát a sapkáját, bojttal együtt felhúzta, egészen a lábafejéig, és arra rátett egy kis fodorhájás szalonnabőrkrét, hogy még melegebbnek érezze a homlokát zseniálisan. Alá már nem is igényelt más rétegesen, mint egy hervadozva száradt trikót, amelyet a mama kitett száradni még nyáron a hús- és ingszáritó kötélre. Jobb nyáron megkomponálni a téli divatot, mint télen júniusi gázok után ácsingózni.

Amikor tehát a sapka fenn fészkelte a fejcskén, vett egy dohányos zacskót, rágyújtott, és kilépett az ajtón. Kinn olyan szél fújt, hogy rögtön megrezgette a gatyáját, a haját meg a térde kalácsát. Pedig nem is gombászni indult, ahhoz hideg volt. Hanem kicsit henyélni, hunyálni, úton kapálni, otthoni ágytól távol maradgálni. Néha úgy érezte az utcán, helyetlen még akkor is, ha van hivatása. Mert nem elég a hősiességhez a sapka, a gatyá meg a herbatea. Csak úgy hevenyészve ment, mendegélt, és mögötte az édesanyja kívánsága, hólyagzása, szigorú ispilángja. Merre menjen? Hajlíthatatlan maradt, ő csak a szomszéd hajnalkáig ment. Ott kapta meg mindig a szépséget meztelenül, ha besötétedett. Most is arra gurult, mint a görögdinnye.

Hajnalka már kint gondolkodott a kapuban. Kettőt se kellett szólni, elindultak a diófák alá, a kertbe. Kicsi hajnal csak nézdelt a gombszemével, hova zuhan az út. Flótás nem szólt kettőt se, csak a lennadrágját érezte nyugtalankodni. Olyan izzapos volt hamar a dereka. Földhözragadt képzelete csak a szép gondolatra gondolt, a fertályokra hajnalka kendője alatt. Hajnalka is felvirradt arccal meggyélt. Sokat vonulgattak, zöldágastak, tisztították a képzeletet, de nem merték vízszint és párban megérinteni a pázsitot. Mintha felvarrták volna őket kettőstől a levegőbe, és ott kellene szolgálniuk a becsületnek örökké.

Még akkor is láttam és sajnáltam őket, amikor mindkettőjüket feloszlatta egy tűzoltómester. Hogy hajnalka vagy flótás őre volt-e, nem tudni. De azóta külön mennek ugyanazon az úton, és csak felváltva szeretik egymást, nem egy csapásra. Legyenek boldogok így, ha már isten így tűzeli őket.

Fucskó Miklós

Szondi 75

Csörög a telefonom, épp vezetek, a gyereket viszem szemműtétre.

Szondi György hív, a drégelyi várkapitány, akinek van két apródja, mint Arany is megénekelte. Persze a telefon által kiírt név a „bolgarista” Szondi Gyurié (csak magunk közt várkapitányozzuk, hiszen a két apród is stimmel, meg aztán március idusán, Gyuri születésnapján egyéb okokból amúgy is hősökre hangolt a lélek).

Tehát nem a félezer éves Szondi hív, hanem ő, aki hamarost fennállásának éppen háromnegyed századik évfordulóját ünnepli, bejárván a maga gazdagon ékes „Napútját” a bolgár irodalom avatott fordítójaként, versszerzőként, szerkesztőként, a vizuális és verbális művészeteket gyakorta összeterelő kultúramenedzserként egyaránt. Múltán ismerték el ezt a művészetszervező és alkotó tevékenységet tucatnyinál több magyar és bolgár díjjal, hiszen korábban a PoLiSz, később a Napút folyóirat és kiadó – valamint a Napút online – a kortárs kulturális élet megkerülhetetlen fóruma és műhelye közel három évtizede.

Magam is még a PoLiSz tervező szerkesztőjeként figyeltem fel rá, de csak később ismerkedtünk meg, már a Napút-Napkút korszakában, ahová haikukat küldtem pályázatra, közlésre. Aztán, meglepetésemre, mint művészeti szerkesztőt hívott fotópályázaton zsűrizni Eifert János mellé, fotózni a Napút rendezvényeire, kért szócikket tőlem az „Önlexikonba” (a kortárs magyar írók ön-szócikk lexikonjába) is. Kapcsolatunk rendszeressé vált, s bár keveset író verselőként a haikukon kívül más verskéziratot nem sikerült adnom Gyuri többszöri kérésére sem, megtiszteltetésnek éreztem, hogy meghívott a Napút online Poétai plener sorozatába is fotózni, majd szerzőként is. Sajnos, épp a tervezett versíró programra való indulás órájában Édesanyám visszaköltözött Teremtőjéhez, így ez a közös programunk elmaradt.

Most, a hetvenötödik születésnap előtt másfél hónappal csörgött a telefon, Gyuri arról érdeklődött, hogy lelkileg sikerült-e már kihevernem anya távozását, s újra kért verset, immár az „onlájnbba”. Hálás vagyok érte, bár nagyobb öröm lenne továbbéltetni a papíros változatot! Épp az összes kéziratomat leadtam közlésre, csak egy hatsoros anxiom árválkodik itt közöletlen, amelyet az elmaradt „pléner” mementójaként követtem el a mátraalji hősök és szőlőültetvények bővületében. Ezt küldöm most ajándékba a háromnegyed századikat ünneplő Szondi Gyurinak, kívánva még legalább negyedszáznyi alkotó esztendő!

Hálával:

miklós

Fucskó Miklós

Mátrai plener

(Szondi Györgynek)

A megdermedt borostyán-időben
időtlen hősök panoptikumában búsan
a kimerevített naplemente-őszben.

Borbogyó-gyöngyök amerre nézel
ékszerezik a tőkék vesszeit dúsan
s magába zár az anzix, a mátrai plein air.

Elek Szilvia

Minap betértem Gyurihoz...

Minap betértem Gyurihoz pár tucat friss – magunk szerkesztésű – Napút-számért. Köztudott, tőle soha nem lehet üres kézzel távozni. Akár a valamikori szerkesztőségből, akár a könyv- és lapkiadó raktáraként működő pincehelyiségből hoztam el saját, nyomtatásban megjelent munkáimból, ráadásként mindig megajándékozott könyvvel, lappal, jó szóval.

Tette ezt a lapszám- és könyvbemutatókon, esteken és más rendezvényeken is; a „korty, a falat”, a derű és az igaz betűk sokasága ráadás, míg a virágcsokor és szíves házigazdai szó meglepetés ajándék volt.

Most is, a szűk, könyvektől roskadozó pincefolyosón a felajánlott köteteket felfelé cipelve Gyuri nekem szegezte a kérdést: kérsz diót? S választ szinte nem is várva kezembe nyomott egy hatalmas, dióbéllel megrakott papírzacskót. Ellenkezésnek helye nem lévén, dióval és bőséges irodalommal megrakodva léptem ki kapuján.

Ajándékait – ismeretségünk bő másfél évtizedét számba véve – a mai napig őrzöm. Számukat nem is tudnám meghatározni. Kikívánczó soraim nála mindig figyelemre s nyomdára találtak. Összekötő, segítő, továbbító kapocsként, támogatóként, noszogatóként, biztatóként, apai barátként, előreléptetőként, drukkerként mindig ott állt mellettem. Nem emlékszem, hogy valaha bármiféle kérésem megtagadta volna, legyen az szakmai, adminisztrációs vagy akármilyen is.

Gyuri az az ember, aki mindig VAN. Ott, ahol másoknak szükségük lehet rá. Bizton tudom, hogy a hozzá közel állók közül valamennyiünk számára készen áll, „mindigderűvel”. Példa nélküli a hit és alázatos szolgálat, amellyel a magyar és más nemzetek értékes irodalmának, művészetének oltárán önmagát felajánlotta. És amellyel önzetlenül kizárólag mások útjait – és sohasem a sajátját – egyengette, egyengeti.

Tudományos munkásságáról soha nem beszél, remekbeszabott verseit, műfordításait is ritkán olvashatjuk, holott kiváló bolgaristaként és nyelvtudósként tartja őt számon a szakma, a bolgárok pedig saját költőjüként tisztelik. Gyuri mégis a csendes szerénységet választja.

Szervező vénája, nyughatatlan adni akarása nélkül sokunk nem talált volna egymásra, nem lett volna Napút, Napkút. Egyedi, csak rá jellemző szófacsarásai, kifogyhatatlan humora pedig ugyanúgy viszonzhatatlanok, mint a belőle felénk áradó folyamatos energia.

Ajándékok ezek is, mind.

A finom dióból – ami a karácsonyi püspökkenyerünket is ízesítette – még tartok egy maroknyit a polcon. Aztán sajnos, elfogy... Gyuri szeretete azonban – a legmaradandóbb valamennyi ajándéka közül – mindig velem marad.

Sziklavári Károly

Szondi György önzetlensége...

Szondi György önzetlensége, nagylelkűsége: párjukat ritkító személyiségvonások a magyar közélet jelenkori összpalettáján! Bölcsészhibrisz, rangkór, bárminek-mű góg, egyaránt a legtávolabb állnak tőle. Karrierizmus, anyagiak hajszolása úgyszintén. Korrektség, baráti gesztusok, a köz érdekének szem előtt tartása viszont annál közelebből jellemzik gondolkodását! Mily ritka kincsek ezek az új század hitvány, végtelenül megmételtyezett, érdekelvű-egoista: minden benne forgatott pénzmennyiség ellenére leírhatatlanul kisszerű, hajdani nemes fényétől megfosztott, nyomorúságosan deheroizált magyar kulturális szférájában! Ha megtapasztalva ezt a mocsarat, valaki – régi vágású úriemberként – mégis úgy érez és gondolkodik, ahogy azt Szondi György teszi, mondván: főszerkesztőként belső kötelessége felmutatni, nyilvánosság elé tárnai a kulturális javak pillanatnyilag felmutatható legszélesebb skáláját; nem érdekháló mentén mozogva ezáltal, hanem az érték létrehozását segítve (így tehát épp abban a szellemben eljárva, amely a modern kulturális folyóiratok eredendő sajátja lett-lehetett volna): elhatározását követő tette *heroikus tett*nek minősül. Nem a háttérháló, nem az annak való megfelelési kényszer útjain, hanem: a szabad levegő ígézetében. A gondolat cenzúrázatlan-szabad levegőjének ózonillatával. (Még ha maga a kultúra nagyrészt szobában születik is.) Mocsár helyett: szféra. Fölfelé, a Napútra tekintve.

S most tényleg abbamarad a Napút? Biztos, hogy ennek így kell lennie, Gyuri?

Csáji Attila

Szondi György és az elkötelezettség

Ha ezt a nevet egy magyar ember meghallja, a legtöbbnek azonnal beugrik Arany János gyönyörű verse Szondi két apródjáról. Legyintve mondhatják egyesek: elcsépelet közhely. A közhelyek azonban nemcsak elkoptatott gondolatokat hordoznak, hanem valami alapvetően mást is. A legtöbbször lényegi igazságokat rejtenek magukban; melyet egy-egy közösség újra és újra felidéz. Amellyel mélyen egyetért. A Szondi név maga jelez egy elkötelezettséget. Különösen, ha ez a név a család, az ősök által hagyományozott örökség. Ezernyi más név is előjöhethet volna, de ez volt a döntés. A sors úgy hozta, hogy Szondi György március 15-én szülessen, nemzeti ünnepünkön. Mintha egy titkos kéz írta volna elő ezt is. Sorsszerű. Persze ez is „babona”. És ha ezek után a Szondi Györgynek nevezett ember megélt sorsa az elkötelezettséget visszaigazolja, az ember hümmögni kezd, csóválja a fejét és mélyen elhallgat.

Így jártam én Szondi Györggyel. Amikor megláttam erőt sugárzó zömök, vaskos alkatát, a történelem tolakodott elő belőlem ismét: Botond, ki erejével és buzogányával betörte Bizánc kapuját. Erre az erőre és elszántságra nélkülözhetetlen szüksége volt egy olyan társadalomban, melyben az induló ifjúra katonatiszt ősei miatt megbélyegzettként, osztályidegenként tekintettek – de elszántságával, hatalmas lelki és testi erővel áttört a kirekesztés falán. Könyvtáros lett, író, költő, szerkesztő lett, és a Szófia Magyar Kulturális Intézet vezetője. Nemcsak tisztelettel tekintett a bolgárookra, kultúrájukra, hanem szerves részévé és továbbteremtőjévé vált ennek a kultúrának. Valóban olyan helyre került, ahol emberi hozzáállása, empátiakészsége által nem idegenként dolgozott, hanem olyan küldöttként, aki a szó legnemesebb értelmében hivatásként űzte azt, amit csinált. Nem pusztán hídszerepet töltött be, ami szintén fontos, de a bolgárok koszorús költőjévé vált. Kultúrájuk szerves részévé.

Be kell vallanom, azok közé tartozom, akik hamarabb jártak Németalföldön, mint Erdélyben. Azok közé, akik számos nyugati ösztöndíjat kaptak, legyen az amerikai, holland, francia, dán, finn vagy olasz, de a Balkánon addig soha nem jártak. Gyuri hívott meg, hogy egy nemzetközileg is újdonságnak számító területről – a holográfia művészi lehetőségeiről és a lézer-szuperpozíciós módszerről – tartsak előadást a Szófia Magyar Intézetben, amit ott is komoly érdeklődés fogadott. Jóleső érzéssel tapasztaltam, hogy egy olyan országba kerültem, amelyben mint magyarra rokonszenvvel tekintenek, barátként, testvérként kezelnek, s ahol a magyar intézetnek olyan igazgatója volt, aki tevékenységét nem pusztán tisztességesen ellátandó hivatali teendőnek tekintette, hanem küldetésnek. Isten minket úgy segítjen, hogy hasonló emberekben ne szűkölködjünk!

Hadd idézzem fel egy másik költő barátomat, aki kissé sántikált, s a botját, amikor először járt nálunk, középső fiam, Laci, a három-négy év körüli kisgyerek elcsente, s csak közös játékkal volt hajlandó visszaadni. A közös játékok versek-mondókák felidézésével járt. A költő, akit szintén Lacinak hívtak – Nagy László –, először meghökkent, de beleegyezett, azzal a feltétellel, hogy a mi Lacink kezdi a mondókázást. Ő kertelés nélkül bele is vágott. Kitűnő költő barátom meglepetten hallgatta: bolgár gyerekversek magyar fordításai buktak elő Lacinkból – átéléssel és érzéssel. Olyan versek, amelyeket Nagy László fordított bolgárról. Először felmerült benne, hogy én tanítottam be erre az alkalomra a fiamat, majd ráébredt, hogy a sors hozta így, a nem mindennapi kapcsolatot az teremtette. A sors, melyben a kapcsot bolgár gyerekversek teremtették meg.

Évtizedekkel a történetek után a sors hozta össze Szondi Györgyöt, a magyar és bolgár versek költőjét és irodalmi szerkesztőt, valamint kezembe született fiamat, Csáji László Koppányt, aki a kiadónál az Ómúltunk Tára c. sorozatot szerkesztette, szerkeszti, majd a Napútnál a VoltJelen rovatot. Tevékenysége méhében valahol ott rezgett mélyen, nagyon mélyen, a magyarok és bolgárok történelmi közössége, az ősi múlt a nagyllattartó, íjlesztő népek közössége is. Ráadásul olyan népeké, amelyeknek a fejedelmei, királyai, cászái Attilához, a királyok királyához vezetnek vissza származásukat.

Ma, amikor a profitot hajszoló világ egyre inkább individuumokra hull, és az igazság vonzásában való élés, valamint az életminőség őrzése helyett más-más értékrendeket fetisizál, különösen fontossá válnak azok az emberek, akiknek belső elkötelezettsége ezen túlmutat. Szondi György és az általa képviselt szellemiség ezt képviseli, azt az áldozatkész hűséget érzem benne, amit Arany János balladájának két apródja tesztesít számomra meg, és Drégely várának egykori őrzője... Isten éltesse!

Haranghy Jenő: Szondi György (1947);
épületmozaik a Teréz körút és a Szondi
utca sarkán (fotó: Szentmártoni
Szabó Géza)

Doncsev Toso

Sün

Több mint fél százada annak, hogy először találkoztam Gyurival az akkori bolgár lektor, Ljuben Bumbalov betegágyánál. Barátom, a neves kritikus éles szemmel kiemelkedő irodalmi szerepet jósolt a kórteremből sietve távozó egyetemistának. Jövendölése azóta teljeséggel beigazolódott. Kár, hogy Ljubcso már csak égi magasságból nyugtázhatja igazát.

Szondi György nemcsak megfellebbezhetetlen műfordító, kiváló kiadó és lapszerkesztő, hanem melegszívű, érzékeny ember, aki tüskéket növeszt, hogy védje a lelkét, mert keveseket ereszt közel magához. Amikor évekkal ezelőtt négyesben Székesfehérvárra kirándultunk, én Plamen Dojnov bolgár költővel adomáztam a királyok városában, Gyuri meg nejemnek – váratlan feltárulkozásként – gyötrelmes gyerekkoráról vallott. Egy koros, szakállas sün a meséléstől hirtelen kedves, ártatlan és őszinte lurkóvá változott, szeretetre méltó és szeretetre vágyó emberré – ilyen ő valójában.

Baley Endre

Duducok és egyéb

Duduc, duduc, jó napút, egyedül együtt jobb! Boldoglást és szerbuszunk! Dejsze a Sokadik úr még mindigderével tavaszol, és ha már tavaszol, akkor március van, és ha március van, akkor Sokadik úrnak ez bizony a hetvenötödik!

2012-ben ismertem meg Szondi Györgyöt. Egy ismerősöm, név szerint Utassyné Horváth Erzsébet mutatott be neki, akivel Oláh Zoltán költő barátom jóvoltából kerülhettem kapcsolatba. Akkor még nem sejtettem...

Az utóbbi két mondat természetesen plágium, és biztos vagyok benne, mindenki pontosan tudja, honnan származik, de ennél jobb felütés nem is létezhetne most.

Akkor még nem sejtettem.

Vagy mégis?

No nem a békaembereket a Dunában, hanem azt, hogy nem csupán tagja lehetek egy irodalmi műhelynek, hanem megismerhetek egy tetőtől talpig EM-BERt, Szondi György személyében.

Az a bizonyos bemutatás korunk nagy vívmányának, az elektronikus levelezésnek köszönhető. Én, a félnék, a saját maga alkotói tevékenységének létjogosultságával a mai napig bizonytalan, hovatovább szkeptikus ember összeszedtem a bátorságom, hogy Zsóka és Zoli biztatására elküldjek egy bemutatkozó e-mailt, amelyhez természetesen hozzábiggyesztettem néhány versemet, novellámat.

Nem sejtettem, hogy néhány óra múlva válaszlevél érkezik, amit olvasva egyre szélesebb mosoly jelenik meg a képemen. Ez a mosoly hamarosan hangozó röhögéssé fajult, és a családom aggódva rontott be hozzám. Azt gondolták, végképp meghibbantam. Néhány szondiságot felolvastam nekik, amitől kissé megnyugodtak, bár arckifejezésük azért továbbra is némi kételyről árulkodott.

Engem másfajta kétely kezdett el gyötörni. Létezhet, hogy valaki, aki ilyen irodalmi múlttal, ráadásul megannyi ismert költő, író műveit kiadó irodalmi műhely vezetőjeként rögvest válaszra méltat, ráadásul nem a kötelező „köszönjük a beküldött anyagot, kérjük türelmét, mindenképpen jelentkezni fogunk” sablonszöveggel?

Madarat lehetett volna fogatni velem, de szerencsére a szobában épp nem tartózkodott egy sem. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a sablonszöveget is csak másoktól ismertem, mert akkoriban magamtól alig mertem elküldeni kéziratot.

Nagy boldogságomban táncra perdültek az ujjaim a klaviatúrán, és már küldtem is a köszönőlevelem, megemlítve benne a közös alma matert, a pécsi Nagy Lajos Gimnáziumot. Álmomban sem gondoltam volna, hogy elektronikus postafordultával újabb válasz érkezik. Emlékeim szerint legalább egy órán át leveleztünk, és a vigyor még sokáig ott maradt a képemen.

Nem sejtettem azt sem, hogy nem sokkal később otthonra lelek ebben az irodalmi műhelyben és írásaim jelennek meg a Napútban, vagy köteteim a Kiadó gondozásában, ahogy azt sem, hogy olyan művészekkel kerülhetek kapcsolatba,

akikről addig csak olvashattam, vagy rádióból, televízióból ismerhettem őket. Valami elindult, amit a mai napig képtelen vagyok elhinni.

Благодаря ти за приятелството, Гюри!

Ezt a mondatot persze úgy „gugliztam” ki. Ismerek ugyan néhány szót bolgárul, ám azok maximum néhány, a táplálkozáshoz szükséges dologra korlátozódnak, illetve egy gyönyörű tengerpart nevére: Szljancsev brjág. Ez a tengerpart annyira szép, hogy muszáj volt egy italt is elnevezni róla: —

Fontos kapocs volt ez a bolgár kötődés, és miután egyik beszélgetésünk során kiértékeljük ezt is, egyik bulgáriai látogatásáról visszatérve meglepett egy palack Napos Part konyakkal.

Duduc, duduc, mennyi nem sejtés, és még mennyi vár rám!

Remélem, még jó sokat bandukolhatunk együtt a Napúton, Gyuri! Isten éltesen sokáig, boldog születésnapot!

*Duduc, duduc, Szondi Gyurka,
Napút csendül a Napkútra,
kinek-kinek kedves műhely,
invita: mindigderűvel.
Ott a cédrus sem magányos,
mert ezernyi múzsa szálldos,
és akit az ihlet kerget.
boldoglást is benne lelhet.
Fura ez így, persze, persze,
dejsze nincs mentség e versre,
ezért írom, ecce hunc:
Szondi Gyurka, szerbuszunk!*

Babics Imre

Kilenc betű, kilenc mondat

SZerzett angyaliság született jóból fakadóan.
Országos romokon robotosként messze tekintő.
Nagyság hője, erőt entrópia rajta sosem vesz.
Démonok által nem hajszoaltatik: őshona égi.
Istenesen, bálványtalanul mégis: magasan fenn.

GYőzi a szót, meggyőzi, kitáncoltatja a sorból.
Összezavart értékrendtől nem rezdül a lénye.
Része a tervnek: egyénileg eszköz, a célja eléri.
GYám, sokaké és folttalanul, mosolyogva, derűsen.

Tamási Orosz János

Szimfónia széthulló hangjegyekre

Szondi Györgynek, mégis-derűjét kérve

I.

hová tűntök el sorra mind oly váratlan oly hirtelen
szökéssel hová tűntök el belőlem ti emlékeim
s ti rám bízott örökölt megkopott használt emlékek

nem kérdem miért hisz nincs ez rendben de értem
sokszor évekig semmit nem hallunk egymásról s nem
látjuk meg egymást annyi különös véletlenben sem
csak átfut az érzés a bőr alatt a kósza dëja vu közhelye
hogy ez már volt itt már jártunk együtt ez már egyszer
megölt valamit bennem s benned mondd s legyintesz
c'est la vie mon ami ez az élet na fuss tovább forrest
cherchez la femme fuss carpe diem játszd vissza sam
azt a dalt játszd vissza de most előre csak úgy lehet
a vissza az kataton szívhangzöreje a vissza hontalan hős
a vissza a holnap tegnapról maradt dicstelen szobra
a vissza a semmist vagy semmit olthatatlan illúziója

nincs hát miért nem kérdem de mégis mondjátok hová
hová indultok úgy akkor vagy váratlan még nektek is
a lépés hiszen nem együtt tűntök el a bölcsőből hová
világra jöttetek hol ápolt az ami óvott ami fölnevelt
tőle kaptátok a nevet mit – ki küldte? - neki hoztatok
vele éltétek át mit tőletek kapott a csodát az illatot
a mámort a vér szavát szagát alvadását bűzét a gyászt
a gyönyört mindent megőrzött amit adtatok s vettetek
a fájdalmat a zúgását a csendnek a kint a haragot
mindent minden haragot és haragot mindet egyre többet
őrizte mind magába temetve lepréelt szirmát a létnek
mégis hová tűntök el belőlem sorra mind ti emlékek

ki népei lesztek ki népei vattok ha már nem bennem
vattok-vacogtok ha ellakoztok kibe s hová költöztök be
vagy lesztek földön futó föld után futó temetetlen
hontalan emlékek? tükörkép-riasztó vigyorgó lidércek?

a lényeg mindig kevesebbet ér mint a lényegtelen
és nincs olyan tény amit ne győznének le semmiségek

II.

mindig szerettem álmodni; ha jöttek az éjféli mélység
tűzlidércei bár tehettek 'kármit velem én szerettem
mert a rémület legmélyén hittem éreztem jól tudtam
mindig mi lesz a vége hogy én végül úgylis túlélem
hogy álruha csak a gomolygó gorgóéjen hasadó kárpit

nem volt igaz a vérkirály sohasem meztelen ráébredtem
erre korán rájöttem de nem elég korán minden lidérc
megszerez valamit egy darabot mindig elvisz belőled
mint turista a Colosseumból vagy az egri vár falából
egy sziklaszilánkot egy golyó ütötte falseb üregéből
elcsen egy darabka hiányt ne tűnjön fel s ne húzza le
a farzsebet se' amikor kioson vele na ne csacsogjak
nem volt igaz de túléltem felébredtem és szinte éltem
mindig minden álomból a szörnyenszépéből is akár
de végül abból is felébredtem és mindig kívül azon

sohasem benne de most
ez most furcsa volt dermesztően szép
felébredtem de tudtam álmodom még
illetve nem tudtam ezt sem és semmit
csak volt az az érzés
hogyan nevezzem
nagyon furcsa volt dermesztő de szép

a lényeg mindig kevesebb mint a lényegtelen
és nincs tény amit ne győzne le egy semmiség

egy szobában álltam már odabent
mögöttem volt az ajtó előttem tér
bal kezem mellett a hosszabb falat
s szemközt a fal felét könyvespolc
uralta tetőtől talpig kötésük mai
a borítók tarkasága mint impresszi
onista festmény mindenképp mo
net manet degas halványan színei

a szemközti fal jobb sarkában egy
tekintet ült és nézett rám kutatva
volt arc körülötte nem váltott a kép
nem váltott absztraktba de az az arc

lehetett fiatal lányé is vagy fiatal
öregemberé talán az utóbbi de egy
lánnyal lesz minden álom teljesebbé
és válik vele sokkal mesélhetőbbé

az arcból az a tekintet ugyanazt
kutatta amit én miért vagyok itt és
miért érzem azt hazatértem s kiként

annyit tudok könyvek voltak de egy
szerző sem maradt meg bennem nem
nem volt ismerős egyetlen név sem
bár az amit kezembe vettem a könyv
az mintha az hozzám tartozott talán
mielőtt felébredtem vagy elaludtam
amikor mielőtt lettem valahol volna
de mikor volt ez mikor volt ez és ez
volt-e amikor volt mikor és volt soha

szürke fedele volt annak a könyvnek
semmi különös szürke kopott puha

de otthon voltam abban az álomban
és otthon egy szobában ahol korábban
sohasem éltem voltam de soha nem
jártam otthon voltam valahol másban

a tekintet ugyanazt gondolta éreztem
ugyanúgy nézett mint én a könyvet
milyen volt szürkésege nem tudom már
mint én a könyvet ugyanúgy nézett
mintha felismerne de mintha képről
látott sokat sokszor látott valahol vagy
talán valakikkel vagy csak engem csak
arcomat itt van talán az egyik könyvben
szürkére kopva a szürke borító alatt
de mit akar itt mit akar itt most az arc
kóvályog itt 3D-ben mégis el mit takar

a lényeg mindig kevesebb mint a lényegtelen
és nincs idő amit ne győzne le egy pillanat

emlékszem idáig álmodtam magam ott mélyre
abba az álomba amelyben felébredtem s mégsem
s közben-végül rájöttem az igazság távolabbi
több volt s van ott az igazság hűvös tekintetében

nem azt nem érte miért s honnan léptem be oda
 egészen más volt egészen más lett-lesz a gondja
 ez a szoba az a szoba sohasem volt az enyém
 de minden zegzugát molyhát a könyvek mögött
 lapuló pormacskák bolyhát a tapéta faltját-púpját
 a hajópadló nyikorgásának minden hangjegyét
 mindent mi itt a létezés nyoma minden mi itt
 minden minden itt az álmaim közös egyetlen
 otthona s a tekintetben abban ama hűsben ott
 rejtőzött múltam jelenem jövőm szürkére kopott
 szürke borító alá múlt mattszürke fotográfiaja

s míg nem jártam ott azt hitte én vagyok rajta

a lényeg mindig kevesebb mint a lényegtelen
 és nincs tény mit ne győzne le annak maszkja

III.

megbántottalak elismerem de meglehet
 megbántottál engem mégis hogy merészeled
 hogy jössz ahhoz megtörd magadban ami
 törhetetlen amit csak üres szívű létturisták
 mernek háncsot tépnek Rákóczi fájáról
 vagy követ hasítanak a Colosseum falából
 ha mást nem hát törmeléket csennek az
 egri vár lezárt járatából legyen az otthoni
 vitrinben emléke valami emléktelen létnek
 iapiapacs életutazásuk élettelenységének igen

megbántódtam mert oly sok éve már hogy
 nem bízom senkiben és semmiben ami léha
 szóval és beszéddel jár elfogadom elviselem
 de nincs már bizalom bennem a másik ember
 őszinte másságával szemben régen az volt
 mindig azt kerestem a másság jelentett utat
 célt távolságot megtenni megérteni azt és
 látni úgy is a világot mi másért lenne az ember
 ember mi mást bízott volna rá Ő kitől kapta
 a csodát a gondolkodás a hit az értelem lángját
 a fényesség fényét és az éj homályát rég igen
 rég leomlott bennem az út és a híd minden
 önös győzelmet legyőzni bíró akarása mert
 nem győztes ki győzelmét körülbástyázott
 várában ünnepli csak s vakon védi azt feledve
 kincse gazdagítását kitérve minden új elől

de ilyen az ember nem nyit vitát ha értelme
zárul s nem tár ablakot a holnapra önös
világának örökké tartó színpadán sem múlt
sem jövő nem írhat arra s nem játszhat azon
senki új darabot senki új diadalmas szimfóniát

elhagytam hát minden vitát föllobbanó haragot
jámbor mód éltem értettem s tartottam törvényt
szabályt s eltűrve csöndet ballagtam hovatovább

s akkor váratlan megszólalt mellettem egy hang
s mintha bennem folytatta volna tovább az épp
elfutó gondolatpárazuhatagot szóvízesés lármája
tombolt ott s kivált abból egy távoli patak kóbor
vízcseppjének egyetlen hangjegye nem illett oda
a zuhatag összeolvadó üvöltésébe krisztus vagy
barrabás volt a kisbetűs kérdés s a tömeg nagy
hangon de kicsiny betűkkel üvöltötte amit épp
kellett s egyetlen hang akkor azt mondta: anya.
és hozzátette: nyelv. és hozzá keményen: haza.
és: szolgálát. és: mindkettőt engedd oda. teremts
fedelest mindkettőnek hisz sok házból építhetsz
egyetlen hazát. gyere haza de fészülködj meg
ázalag maradsz különben hallottam ezt mind
ott szólt abban az egyetlen kiváló hangban
hangjegyen a lezúduló láрмаáradatból s a fölötte
sistergő-tekerő léhűtő páraaködmámorból kivált
ott akkor egyetlen hang kivált derűsen kiderülten
megosztva önnön magánya örömét a világgal
torpanva álltam s vártam s később úgy éreztem
két társtalanság így lelt társra léteztek tovább a tág
létezésben de olykor ha szólnak ha kedvük támad
szólni akkor a szó mintha elsuhanó pillangó árnya
alatt rezzenő fűszálak fohászává válna s máskor
madarak kóruszólama szólt egyként egyenként
s a madár micsoda madár mintha hakka nyelven
dalolná szólamát az elfutó szomorúságról a kövek
gördülése vallott vagy viharfelhők hasának vajúdása
de beszélt a csönd is két szó irgalmatlan hallgatása

értettem ezt a nyelvet értettem bár olykor fáradtan
éltem s igen megbántottalak valami hirtelen fakadó
potomság semmiség égis dagadó torz indulatával de
miért vetted annyira zokon érteni soha nem fogom

megbántottalak elismerem de meglehet
megbántottál engem mégis hogy merészeled
hogy jössz ahhoz megtörd magadban ami
törhetetlen ami tiszta ami túl van a létezésen
s ha abba zárod a létbe akkor törékeny akkor
szerte guruló hamis gyöngysoré csillogása

IV.

a fény gyorsabban terjed, mint a hang
a három királyok látták a fényt, de
vajon mit hallottak? a Gyermekek él, már
mindörökké. a három királyok halottak.

a lényeg sohasem látható és sohasem
láthatatlan. *kötés*. láthatolhatatlan.
a lényegtelen mindig csak hangosabb;

oldásért kiált az ág. a lomb áthallgat.

Szakolczay Lajos
Kultúrák szívében

Szondi Gyuri lapja a Napút,
százszor örökélet, mint kaput!
Kultúrák szívében
fölfedi, mi ében,
mert erkölccsel kövezett az út!

Toót-Holló Tamás

Gyuram

Meg akartalak szólítani, kedves Gyuram. Ahogy én szoktam.
 Aztán eszembe jutott, hogy nem is emlékszem már, honnan van ez a Gyuram.
 Változnak az idők. Ahogy a megnevezések is.
 Ha én neked Zsoltam, akkor te nekem Gyuram.
 Eddig rendben van. De honnan van a Gyuram?
 Túl azon, hogy már az idők távolába vész a keletkezése.
 Lehet, hogy te valahogyan mégis Antal lennél?
 És akkor összenőne, ami összetartozik?
 Játékosan nevekkel bűvészkedve?
 De mi ez a hangalakiság?
 Ez a rímelhethető urambátyámság.
 Mintha nyelvtörténetileg élnénk át, amit átélünk.
 Hangzótávolságokon esnénk át. A változások hangtörvényeinek engedelmeskedve.
 Mert a Gyuram vége akkor eredendően inkább Gyuran lenne.
 Ha a György után tényleg Antal következne.
 Ha az uráli nyelv nem türk lenne.
 És a komámasszony kakasa nem szállna fel a kapura.
 De már nem az. Nem Gyuran. Duran Duran.
 Ha már. Ha már hangzás. A hangzásból meg képzettársítás.
 Ha a bolondok boldogsága boglya.
 S az is bolond, aki kibogozza.
 Neverending story. Limahl. Ami ugyanaz.
 A kakas a kapun márpedig a Kaliakra-fokon van.
 Hiszen ez is csak egy kapu. Álltam ott. A végeken.
 Ahogy a Cabo da Roca is megvan már.
 Felkészül a Nordkapp. A semmibe nyílván.
 Ha Dobrudzsa ennyire nagyon mégse dobrokolna.
 Áttörve a Kaliakrán az árusokon. És minden sorompókon.
 Meggyőző bolgár nyelvű szónoklatokon.
 Engem is meggyőztél, kedves Gyuram.
 Pedig egy szavadat sem értettem.
 De szerettem a bolgár értekezéseidet.
 S erre fel a sorompók felnyíltak előttem.
 Mint ahogy minden Bulgáriában.
 Ha veled tágas, ahol nem vagyok eléggé jártas.
 Bulgária maga is egy Gyuram.
 Összenő, ami összetartozik.
 Ahogy a plovdivi amfiteátrum is.

Ahogy a szófiai utcák is. Mindenütt.
Ha Gyuri van, akkor Bulgária is van.
Akkor a Vitosán kőfolyó van.
Akkor Rilában kolostor van.
Nyelvtörténetileg ez így van rendben.
Ahogy az egyetemes történelemben is.
Függetlenül a nyelvtől. És nem függetlenül.
Gyuram soha nem független a nyelvtől.
Egy utcai imposztor. Egy nyelvelve felelő.
Az utca népével mindig szóba elegyedő.
Hangos köszönésekkel az utcakőre is ráköszönő.
De úgy ám, hogy erre ijedtében még a kő is visszaköszönjön.
Street art. Ez már csak ilyen. Űtős élmény.
Űtős és bársonyos. Karcos és viszontagságos.
És akkor már megint a Rózsák Völgye.
Kazanlak. Kinyílik egy trák sírkamra a föld alatt.
Kapanyányi Monyók vagyok a Föld Köldöke alatt.
Aztán meg utak. Ördögsziklákra várva.
Hol a Pilisben, hol a Bükkben.
A sziklák által is csak várva várva.
Hármashatár-hegy. Hárs-hegy.
Erre iszunk. Ha jó a dolgunk, netán bozát iszunk.
Ne halljuk félre. A boza nem bodza.
De akkor mégis.
Galja hoz egy finom reggeli pékárut.
Jól van dolga a mostani huszárnak.
Nem étlen-szomjan indul neki a Vaskapunak.
Holott reggelre kelve még ezért indul el János és Tamás.
János már nincs köztünk.
De ez is a holddudvar. Benne Jánossal.
És akkor Bulgária már Ózd is.
Cédrusok alatt.
A szemem láttára gurultál le a hegyoldalon a Vaskapu-szikla alatt.
Nem tudtalak elkapni. Csak néztem, ahogy gurulsz.
Ahogy a sziklát meghódítottuk, lefelé kiderült,
van egy lankásabb, nem olyan meredeken kaptató út.
De ez már csak így sikerült. Elsőre a nehezebb út jött szembe.
Ott van az ott készült fotód is a könyvben.
Ahol ott van a csontjaimon a csupasz hús.
Csak az Írókorzó végett. Ami már nincs.
De mégis van. Minden van.
Minden korzózás nagyon van.
A Nap útján. A Napút útján.
Mindenhol. De leginkább Munkácson.
Onnan odébb a Vereckei-szoroson.
Adél Golfja megküzd az emelkedővel.

És ott állunk fenn. Mert nem tehetünk mást.
 És szétnézünk. Át az időkön.
 Át minden történelmen.
 És akkor a Napút magyar út.
 Hétrendbéli út.
 A Hadak útja. A Bulgakov alagsorában is.
 Hiszen ott a sárkány.
 Hogy legyen mit megzabolázní.
 Ha már Técsőn is megálltunk garabonciást látni.
 Békésen és viccesen.
 Így hát Verecke sincs messzebb, mint amikor beleülök
 a királynő trónszékébe Balcsikon.
 Szimbolikus térfoglalás.
 Mindjárt denevért fogok Hárshegyen a balkonon.
 Ez ám az igazán Csendes Fészek.
 Minden mindennel összefügg.
 Voltál velem ott, ahol a tér nekem téresült.
 Lenézve a Vitosáról a Balkán-hegység karéjára.
 Huncut Petar minden petákjára.
 Föl a Havi-hegyre, onnan a Tettye.
 Dombot lépek, szőlőt zúzok.
 Ott van Jézus keresztje.
 Erre aztán itt van hát Szép Ilonka erdeje.
 Szép Ilonka képében sokan vannak.
 Mátyás képében Bováryné is csak magát adja magának.
 Ilyen hát az, amikor duhaj dogmák dalmahodnak.
 És akkor a történelmek és az idők már megint szanaszét vannak.
 Én is szanaszét vagyok, de te néha szanaszétebben.
 Aztán mégis inkább én. Vagy te. Vagy mindegy is.
 Kérlek, ne ródd fel nekem az álomlidérceket.
 Aztán minden elcsendesül.
 Rózsailat van. Már ami a kamion rakományából megmaradt.
 Mert volt ilyen is.
 Szanaszét van ez is. És mégis együvé tart ez is.
 Ez a Nap útja. Van mit kiszámolni rajta.
 Hetvenen hetvenkednek rajta.
 Hatvanan haboznak rajta.
 Ötvenen ötletelnek rajta.
 Negyvenen nemezelnek rajta.
 Harmincan harangoznak rajta.
 Húszan huhognak rajta.
 Tízen tisztálkodnak rajta.
 Egyes-egyedül fohászkodom rajta.
 Hogy Isten tartsa meg a jó szokásunkat rajta.
 Hogy mi magunk legyünk a mi magunk rovásán rajta.
 Ne ródd fel ezt nekem, kedves Gyuram.

Rajta, csak rajta.
Halihó a Holló rajta.
Köszönöm szépen.
Ne kérdezd, hogy mit.
Amit mondok, minden más szó helyett van.
Ahelyett, ahogy kimondanánk. Ha mégis kimondanánk.
Te mindig derűvel.
Én mindig szomorúan.
De egyedül együtt jobb.
Fogytán vannak a szavak.
De jönnek újak.
Tojten.
Mutyunesz.
Zsöneszpe.
Veklő.
Bezárul a kör.
Te pedig, kedves Bubuc, mindig a körön belül maradsz.

Hétvári Andrea

A fényűszó

(Szondi Györgynek és Napútjának)

A fényűszó fényhalász,
minden áldott éjjel
fényhullámok fényhabjain
végtelenbe vész el.

A fényűszó tán varázsló,
hisz ki az, ki fényben úszik,
éjjel s nappal határain
fény s valóság összecsúszik.

A fényűszó talán ember,
álom-magok után kutat,
fényshivatag fénydűnéin
felás minden sötét kutat.

A fényűszó talán Isten,
senki földjén gyűjt sötétet,
titkos helyen megérleli,
szór belőle fényességet.

Lukáts János

NAP ragyog

NAP ragyog, ÚT kanyarog le a könyvre, betűk özönére.
Szondi, a várkapitány, meg az apródok hada biztat:
írj, olvass, szerkessz, online vár rád, meg a Káva.
Gondolatod nem veszhet el itt, az olimposzi körben.
Húsz-valahány év kétszáznál is több füzetében
sok bölcs szó, kacagás menetelt be az ÚTon a NAPba.
Törvényt oszt a NAPÚT, szigorút, amely inti az elmét:
sorsod a múlt-szövevény, a jelen meg a holnapi évek.
Ám nemcsak tied az, de magának mondja a nemzet!
Mondd: történelem, és tenyeredbe simulnak az évek.
Mert nagy urunk az Idő, ki az életet osztja be rendre,
már az ezerszázon huszonötöt túl van a nemzet.
S éjjenek – égne! – fáklyatűzek. Ne feledd soha arcuk:
Istvánt és Lászlót, Zrínyit, Jánuszt és Juliánuszt,
és ne feledd ama harci mezőkre emelt hideg oszlopokat sem:
nincs haza, nincs ország, nincs nemzet nélkülük immár...

NAP ragyog, ÚT kanyarog le a könyvre, betűk özönére...
Szondi a térképet most nyújtja, a hónod alá fogd.
Városok és falvak, hegyek és vizek egybefonódnak,
lásd meg a szépet, a népet, a munkát, bajt s örömet mind!
Mind a tiéd ez a föld, mit az ősök rád hagyakoztak,
s majd te továbbbítod fiaidnak, – ez így kötelesség.
Tudjuk, a térkép álnok igazság, mert a határa
itt meg amott beleszabdal a nemzeti testbe, a nyelvbe.
Ám a NAPÚT rákérdez Várad, Kassa, Pozsonyra,
és nem hagyja a lelket, az emléket kialudni.
És: Mi Magunk, ne feledd, mindig biztasson e jelszó.
Innen s túl a határon, ahol még él a magyar nyelv.

NAP ragyog, ÚT kanyarog le a könyvre, betűk özönére...
Zeng a NAPÚT, ne feledd, hogy a legfőbb, drága örökség
ajkadon ott szóljon mindennap: nemzeti nyelved.
El ne feledd, ne hibázz, s vele aljas szót ki ne ejtsél!
Légy méltó örökös, védője tovább ezer évig...
Mert az idő meg a mérföldek sora végtelen immár,
védd anyanyelvedet, és büszkén használd, amíg élhetsz.

NAP ragyog, ÚT kanyarog le a könyvre, betűk özönére,
és le terád, mi reánk, mindenkre fénye kiárad.

Napútraváló

*Kedves Gyuri, tudva, hogy minden perc a búcsú perce is, egy ideje már
(titokban, magamban) búcsúzom és búcsúztatlak is. Ami a szívemet nyomta
és nyomja, most félhangosan is kimondom. Nagy műved, a Napút vigyen bennünket
továbbra is égi-földi honunkba!*

Suhai Pál

Suhai Pál

Kis Napút-induló

*Hat, hat, hat, no de hat, hat, hat,
no de ötöt üt, ötöt üt, hat, hat, hat.*

Füst Milán

Bal-bal-bal, no de bal-bal-bal,
no de bal után, bal után jobb jobbal.
Bal-jobb jobb, no de sok bal-jobb,
no de ugye már, ugye már sokkal jobb.

Ballal lépj, no de most jobbal,
bal-jobb-bal, no de most jobb-bal,
ballal jobb, no de bal-jobbal,
no de soha már, soha már csak jobbal.

Jobb-bal-jobb, no de most bal-jobb,
no de bal után, bal után jobbal jobb.
Sok bal-jobb ugye sokkal jobb,
no de egyedül, egyedül együtt jobb.

Suhai Pál

Szent György-napi felfohászkodás

Szondi Györgynek

Szent György napja eljött,
Szent György napja feljött,
közénk, szegényekhez
sárgányölő hittel
Szent György maga jött el.

Kelletek is, Györgyök,
mindenekben tiszták,
nélkületek elvész,
elpusztul az ország,
elviszi az ördög.

Tavaszunk kik hozzák,
éljenek a Györgyök,
s előbb, hogysem későn
ezt a disznóólat
is kitatarozzák!

Suhai Pál
Születésnapra

A Napút búcsúzója

Huszonkét éves lettem én,
huszonkét éves ifjú vén,
örök
körök

szolgája és az élete –
nélkülük hajózhattam-e?
Derék,
de rég

adó ez is, e gyűjtemény,
ha azt mondom is, hogy enyém
a csepp-
re csepp

vagyon, tulajdon birtokom –
köszönnöm kell, hogy bírhatom
e rőt
erőt,

amellyel hogyha meglepem,
ő lep meg, öntörténetem.
Szavam
ha van,

javam vagy tettem, bárminő,
múltamból létemmel kinő,
a le-
vele,

értelmét másképp nem leli,
csak ha egy másikkal teli.
A nyár,
a nyír,

ha meghintáztatja a szél,
zokogni kezd – ezer levél.

Az ág
az ég,

a törzs az ág nyelvén nyeri,
ami létében egyszeri.

Okát
s fokát.

Én meg, ha lesz, ki kézbe vesz.
S ha nem leszek? Olvasni lesz
– *kaput?* –
Napút!

Szabó Palócz Attila

Mindigderű

Dermedt derű a merev talajon
 – hiszen tél van már megint –,
 alatta égbolt, zárványos ködben,
 biztosra menetelő hadak,
 biztosra menetelő havak
 gyúrva már az ökölben,
 hógolyó röptét mímeli a szándék,
 s tán már mondja is, fecsegi, csármálja,
 hogy mire vágynék,
 aminek a visszája a túlpartról átköszön,
 vesztegzár a tolvaj égen,
 visszasimul – ezen már túl vagy
 régen... még nem?
 pazarló áspis,
 nyomában csermely,
 ziháló tégely.

Gyuri lép elő a ködből,
 megreccsen a jég, ahogy mordul a hó
 a csizmatalp alatt,
 kezében golyóvá gyúrva már
 az elcsármált szavak,
 ékes foltként díszeleg rajt' a gondolat,
 holmi csillám villan a vállán,
 tekergő áspisra fűzi fel a verset,
 úgy fogadja hálám.

Mindigderűvel,
 a léleknek a nyitját
 – hiszen tél van már megint –,
 a kulcsra zárt titkokat felfedi,
 szendergő mécses,
 szendergő ménes
 a zárványokat hergeli,
 vágótázó weöreskének csak egy
 szökkenésnyi a túlpart,

s a hógolyó röptét elcsenik,
a csermely jegét a patkószegek
kásásra tördelik,
majd ismét árad fent a víz,
de csármál még a mély.

Hogy mily tavasz jó,
derűs szempár kémleli,
erős még a tő.

Domokos Johanna: derűt keresve

sz. gy.-nek

nincs valóbb
mint tér és fény
együtt jele

határvonalon túli együtt levők
nem a döntést kérik számon

hanem a tétovázás
szegről-végről való
alapos
kiismerését

a szürke aszfalt
fehér körvonalát
fentről látom
együtt vagyok
szól hogy
nem távozhatok

távol a történéstől
érezni belül
óvni, vigyázni

a megbízott időben
nem a perspektíva
hanem az egy pont helyez

magunk társaként
a világ
egy

terek, fények
boldogságában feltarthat
atlan a tükrözés

téli idők égillata szívhez ér
a világ
válogatott romokban

Füleki Gábor

Napnyugta

Napút útja, széles pálya,
fényes ív az égen,
huszonkét év áradása
termékeny s tevékeny.

Naputazóké e bárka,
vers és próza térben,
széltében az eget járja,
kormányá bölc s kézben.

Napút lapján, tárt hasábján
indult pályám útnak,
örök köszönetem, hálám
Kapitány urunknak!

Széjjelnézve mily gazdagság
tárul fel e lapban!
Lélekmélység és magasság
virul száz alakban.

Tematikus számok sora
kétszázhuszonkettő,
enciklopédikus csoda,
amit teremtett ő.

Ezer téma, ezer író
nyílhatott itt szóra,
sok-sok évtized lesz bíró,
s tesz majd méltó polcra.

Napút, Káva-mellék rendre
társul páru melléd,
vaskos kötet kerekedne,
ha mind egybevenné.

Hóról óra megjelentél,
Nap-Lap, évi tízszer,
nőttél, s végül könyvnyi lettél,
kétszáz lapnyi ívvel.

Napút-estek Nádor-terme
írói Lét-tér lett,
hóról hóra biztos rendje
megnyugtatón fénylett.

Napkút vize, Napút fénye
s Cédrus Alapítvány,
sok nemes mű lépett létbe
tisztá ívű hídján.

Napkút mélye, Napút mennye,
és KútKáva-Téka
s magyarság-füzetek rendje:
műved gazdag s él ma.

Budapesten van egy pince,
könyv- s laptár, dús Nap-tár,
ott rejlik a világ kincse:
Cédrus- s Napút-raktár.

Aki látta, mind csodálja,
mily gazdag e kaptár,
két évtized könyvcsodája,
jövőnek szánt magtár.

Napút bárka mélyi pince,
világ egyik közepe,
szem kevés, hogy áttekintse,
oly sűrű könyv-tömege.

Most, hogy online leszel csupán,
virtuális térben,
nézünk a napnyugta után,
mit rajzolt az égen.

Napkeltével felvirradtál,
s dús erőre kaptál,
évtizedre feldeleltél,
terebélyesedtél.

Ezerágú sugarad nőtt,
arany Cédrus-lombod,
fehér fényed adott Lét-hőt,
mit húsz éved osztott.

Tündöklésed bíborba vált,
ím, elestvéledtél,
ez év alkonyatban talál –
napnyugtába estél.

Hová lesz most mind e bőség?
Úrt hagy itt hiányod,
jelkép voltál, lélek-őskép,
titkokat kiásott.

Napnyugta van, borzong a szél,
el kell ezt fogadnunk,
bő nyárra jön, szűkös a tél –
pihenni kell hagynunk.

Napút-szekér, égen ott jársz,
lassan elgörögve,
tüzes fényben elragyogtál,
Napút aranytömbje.

Százszor köszönjük, hogy voltál,
s vagy is mindörökre,
szent írói térben oltár,
Napisten égövje.

Boldogh Dezső

Borospohár

Négyszemközt hogy árnyamnak intsen,
hány pillantás kevés, hány ígéretés,
egyetlen szándék hogy kívül kerítsen,
győzelem lesz, óvatlan szemverés.
A romló estben hunyorgó csillagok,
az asztalon két borospohár,
köztünk is úr, ahol már alig vagyok,
csak faltól-falig az értelmes homály.

Csak örök úr, meg tükör - arcok,
csak lábnyomok, meg hullámok a partra,
múltjaim, mindig megkavartok,
hogyan lettem, véletlen, készakarva...
– voltam hímnős, gondolat meg pára,
részeg király, zuzmó, idegen lény,
egy félisten és egy démon halála
után, szökött, tétova teremtmény.

Miféle Úr költött, képzelt téged,
miféle nemlét naponta, örökké,
a hártáásszárnyúaktól megérted
a világot, amely most ködökké
szétlebeg, aztán újra összeáll...
Köztetek úr és hunyorgó angyalok,
egy tenger, amit magára hagyott
a Jóisten, és két borospohár.

Boldogh Dezső

Elemér

„A gyermek mindenre talált frontot, mindennél mellébeszél. A tanárait hibáztatta, kritizálta rossz előmenetele miatt”. – írta Elemérről a nagynénje. Meg kell mondanunk, elég sok mindenre emlékszel születésed körülményeivel kapcsolatosan. Az ember, állítják, közel három esztendő koráig, még szoros, majd egyre lanyhuló viszonyban áll az „aranykori édeni állapottal” amelyből előbb-utóbb kiűzetik. A megtestesülés és a világkorszakok pusztulásai után a magát újjáteremtő szellem eredendő teljességei között ismét világok végtelensége örvénylik, „Allah hetvenezer fátyla”, amelyeken jó esetben csak a halott vagy a születő láthat egy pillanatra át, mielőtt széttűnne sohasem volt nem-levővé, vagy ami strapásabb, emberi burkot növeszt és felejtést gyakorol egy életen keresztül, hogy aztán ismét soha nem-levő legyen, mivel ez a hely, csak hogy tisztázzuk, országostul-világegyetemestül pont a felfoghatatlan, rettentő és csodálatos ősburok mélye, a középső-legalsó világ, ahová köztudott hogy örökké csak esőznek, hullnak a teremtetett lények, a világkorszak-pusztulások ellenére korábbi korszakokból, aionokból köztes terekbe inkarnálódott démonok és néha a saját teremtetett mindenség nélküli, avagy azoknak kies meta-menneit sem birtokló vándoristenek, szóval nem azok, akik egy gondolattal elpusztíthatnák szűkös, egyszem világegyetemeket, melyeknek száma különben szintén végtelen, hogy miért van így, fogalmad sincs, csak annyit mondhatunk, elég sok fölösleges dologra emlékszel születésed körülményeivel kapcsolatosan, (hisz, talán már mondtam, bolond zöldember lehettél már a világ-szakadékba lépés előtt is...)

Megérett benne az igény – változtatnia kell! Felhagy a cigarettával természetesen, korán fog kelni, madárkórus kíséri majd kocogás közben, kecsketejet iszik, építeni kezdi karrierjét, és megcsinál naponta legalább ötven fekvőtámaszt. Lakása tisztaságára is jobban ügyel, asszonyt keres a házhoz előbb-utóbb, hisz elmúlt a sólymos ifjúkor, valamint irodalmi tevékenységeket is folytat üres óráiban, mintegy hobbi gyanánt. Tisztességes családapa, megbecsült értelmiségi, szerető, vidám férj lesz. Azt a kb. tíz-tizenöt kiló felesleget mindenestre hamar leadja majd.

Nagynénjééknél járt újra, az ismeretlen városban, hanyag, kószáló impreszióit rendezgette magában, tudta, hogy el ne tévedjen, a „Jézus szeret téged” spré feliratnál kell befordulnia a piacról visszajövet... Még mini ruhás nők, olvadó panel mindenütt, a gazdag negyed felé zsalugáteres, mediterrán házak... El kéne utazni, gondolta, de minimum Uddiánáig, megnézni a bálványbuddha lábnyomát, csimbókos hajú szenteket, öreg soonerrel sodródni a kínai partok közelében... Könyörögni kellene az istenekhez, és az elemekhez, nem tudta miért, el kéne szabadulni a világból, mint tették, azt hitték, a hippik, a lomhák, eszmék nélkül élni, fokhagymát vacsorálni, beleeevezni a csillagok nyüzsgő képtelenébe... Sírköveket faragni és adni el ezerszeres haszonért. Égszínké

széncinkék énekére ébredni reggelente. Mászkálgatni kellene, nyugalmas vizeken leginkább, loholva fulladva ki, partra vetetten, egy távoli térben...

Hazacipelt nagynénje parancsára egy nyolckilós görögdinnyét (amely azóta is a tompán ketyegő hűtőszekrényben hűsöl és ketyeg), megpróbált egy zizegő transzformátorháznál rágyújtani élete első cigarettájára, de persze köhögő rohamot kapott... „Tízezer év távlatából üdvözlöm”! – írta neki többször is démonikus ismerőse, aki portásként dolgozott, jó néhány esztendővel később, amikor már mindketten otthagyták az eldugott szanatórium-szerű munkahelyet, és az ország távoli pontjairól leveleztek egymással. Megismerkedésük idején már túl volt számos kirúgáson, elkezdett, félbehagyott tanulmányokon, miként a legtöbbben, akikkel együtt kallódott az ifjúkor beköszöntével, amikor is a felnőtt-világ váratlan eseményei mégiscsak végre meglibbentették előtte maya egy szem, vagy Allah hetvenezer fátylát, annak ellenére is, hogy épp akkoriban, hajdani osztályfőnökével összetalálkozva néhány perc csevegés után, aki, (emlékszik, a különféle idomítási ünnepélyeken, mint csapat vagy raj-vezető, velük együtt szintén az elnyomó rendszer vörös nyakravalóját viselte), laposan végigmérve őt, csak annyit mondott, „hát Elemér, tudja, nem lehet mindenkiből egyetemi tanár...”

Szent György-hymnus

Nótája: "Redemptoris mater"

Dallam és szöveg: Cantus Catholici Latino-Hungarici, Kassa, 1674.

Virágh László (2021)

S

1. Szent György ne - ve - ze - ti, szent - sé - ges em - lé - ke - ze - ti. Köz - tünk ma
2. Ál - das - sék ö - röm - ben Szent Há - rom - ság ő szen - ti - ben. Áld - juk Szent

A

1. Szent György ne - ve - ze - ti, szent - sé - ges em - lé - ke - ze - ti. Köz - tünk ma
2. Ál - das - sék ö - röm - ben Szent Há - rom - ság ő szen - ti - ben. Áld - juk Szent

T

1. Szent György ne - ve - ze - ti, szent - sé - ges em - lé - ke - ze - ti. Köz - tünk ma
2. Ál - das - sék ö - röm - ben Szent Há - rom - ság ő szen - ti - ben. Áld - juk Szent

B

1. Szent György ne - ve - ze - ti, szent - sé - ges em - lé - ke - ze - ti. Köz - tünk ma
2. Ál - das - sék ö - röm - ben Szent Há - rom - ság ő szen - ti - ben. Áld - juk Szent

7

tün - dök - lik, szí - vünk - ben bol - do - gon öt - lik. Sár - kányt meg - ök - le - lé,
György vi - tézt, a - ki sár - ká - nyo - kat e - mészt. Az mi sár - ká - nyin - kat,

tün - dök - lik, szí - vünk - ben bol - do - gul öt - lik. Sár - kányt meg - ök - le - lé,
György vi - tézt, a - ki sár - ká - nyo - kat e - mészt. Az mi sár - ká - nyin - kat,

tün - dök - lik, szí - vünk - ben bol - do - gul öt - lik. Sár - kányt meg - ök - le - lé,
György vi - tézt, a - ki sár - ká - nyo - kat e - mészt. Az mi sár - ká - nyin - kat,

tün - dök - lik, szí - vünk - ben bol - do - gul öt - lik. Sár - kányt meg - ök - le - lé,
György vi - tézt, a - ki sár - ká - nyo - kat e - mészt. Az mi sár - ká - nyin - kat,

2 ¹³

gyor-son meg is ö - lé Szent Ke - reszt é - li - vel se - re - jé - vel.
 sok nya - va - lyá - in - kat Tő - lünk Szent György ker - gesd, lel - künk ve - zed,

gyor-son meg is ö - lé Szent Ke - reszt é - li - vel se - re - jé - vel.
 sok nya - va - lyá - in - kat Tő - lünk Szent György ker - gesd, lel - künk ve - zed,

gyor-son meg is ö - lé Szent Ke - reszt é - li - vel se - re - jé - vel.
 sok nya - va - lyá - in - kat Tő - lünk Szent György ker - gesd, lel - künk ve - zed,

gyor-son meg is ö - lé Szent Ke - reszt é - li - vel se - re - jé - vel.
 sok nya - va - lyá - in - kat Tő - lünk Szent György ker - gesd, lel - künk ve - zed,

19

1.

Ál - dott Szent György vi - téz, ki - nek pél - dá - ja min - ket néz.
 Ál - dott Szent György vi - téz, ki - nek pél - dá - ja min - ket néz.
 Ál - dott Szent György vi - téz, ki - nek pél - dá - ja min - ket néz.
 Ál - dott Szent György vi - téz, ki - nek pél - dá - ja min - ket néz.

CODA 24

2.

Hogy ve - led az ég - ben szem - lél - hes - sük Is - tent. Á - men.
 Hogy ve - led az ég - ben szem - lél - hes - sük Is - tent. Á - men.
 Hogy ve - led az ég - ben szem - lél - hes - sük Is - tent. Á - men.
 Hogy ve - led az ég - ben szem - lél - hes - sük Is - tent. Á - men.

FINE

Virágh László: Szent György-hymnus (Szondi György tiszteletére írt ének)

Tasnádi Edit

Bolgárok, törökök, magyarok...

A bolgarista és műfordító Szondi György tiszteletére bolgár ismerőseimet próbálom számba venni. Bolgárok, törökök – nálam óhatatlanul összekapcsolódnak. Bolgárok, törökök... Bolgár-törökök... A bolgár-törökök törökök voltak, de olyannyira átvették a meghódított szlávok nyelvét, hogy saját török nyelvüknek írmagja sem maradt (a mai bolgárban lévő török szavak újabbak, a hosszú oszmán uralom emlékei). De mégsem tűnt el nyomtalanul: a magyar nyelv honfoglalás előtti jövevényszavai ennek az eltűnt nyelvnek élő tanúi. Gombos Zoltán *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache* (Bolgár-török jövevényszavak a magyar nyelvben, Helsinki, 1912) című műve foglalta össze először tudományos pontossággal ezt a több mint kétszáz szót. Tanítványa volt Németh Gyula, aki ötven éven keresztül vezette az egyetem török tanszékét, akkori nevén a Magyar őstörténeti és török filológiai tanszékét. Utolsó két éve az én első-, másodéves koromra esett. A professzor úr bibliája volt ez a mű, hogy milyen mélységben foglalkozott vele, mutatja, hogy a négy szemeszter alatt a szombat délben tartott órákon a *balta* szótól a *békáig* jutottunk... Amikor évek múltán egyszer találkoztunk, és én elújságoltam, hogy fiam született, így szólt: „Az nagyon szép, van olyan szép, mint a *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache*...”

A fiatal Németh Gyula több tanulmányutat tett Keleten. Bulgáriai gyűjtőútjainak legjelentősebb hozadéka a *Türken von Vidin* (A vidini törökök) c. tanulmánya mellett, hogy már 1926-ban fölismerte a vidini születésű, szinte még gyermek Hasan Erenben¹ a tehetséget, és hazánkba invitálta. Az ifjú aztán az Eötvös Collegium diákjaként 1942-ben summa cum laude habilitált a Pázmányon, majd professzori rábeszélésre Budapesten maradt. Tudományos pályáját természetesen török jövevényszavaink kutatásával kezdte. 1946-ban hazatért, majd az Ankarai Egyetem Hungarológiai tanszékének tanára, utóbb vezetője, 1983-ban a Török Nyelvtudományi Társaság elnöke lett. Meghatározó szerepe volt a sok kiadást megért török értelmező szótár, a *Türkçe Sözlük* munkálataiban. Összefoglaló munkájának, a *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (A török nyelv etimológiai szótára, Ankara, 1999) – a török nyelv etimológiai szótárának előszavában így emlékszik vissza: „1940-ben mint másodéves egyetemi hallgató terjedelmes etimológiai tárgyú cikket írtam, amelyet átadtam Németh Gyula professzornak a Kőrösi Csoma Archívumban való közzététel céljából. Érdeklődéssel nézte át a kéziratot, és kijelentette, hogy előreláthatólag a jövőben én írom meg a

¹ Szondi Györggyel egy napon, március 15-én született, csak 1919-ben...

török nyelv szófejtő szótárát.” Németh Gyula jóslata beigazolódott, kár, hogy már nem vehette kézbe. Az évek folyamán sokszor volt módon hallgatni Hasan Erent. Soha nem hallottam még külföldit olyan tökéletesen beszélni magyarul, mint ő, bárhogy figyeltem, a legkisebb nyelvtani vagy hangsúlyhibán sem tudtam „rajtakapni”...

*

Áttételesen bár, de egy bulgáriai török költőnek és írónak köszönhetően indult fordítói pályám. Fahri Erdinç 1917-ben Törökországban született, de írásai és baloldali tevékenysége miatt egyre súlyosodó helyzetében 1949-ben Bulgáriába emigrált. 1973-ban látogatta meg barátait a Magyar Rádió török szekciójában, ahonnan nekem kellett elkísérni az Európa Könyvkiadóhoz. Az apró termetű, de hihetetlenül nagy lelkű (mint utóbb megtudtam, Vorkutát megjárt), legendás hírű szerkesztő, többek között a bolgár irodalom jeles fordítója, Karig Sára legnagyobb meglepetésemre egy török novellát nyomott a kezembe. Azzal, hogy a próba után az éppen készülöben lévő *Török elbeszélők* című antológia számára további fordítanivalókat is adott, eldöntötte a sorsomat. Fahri Erdinç-cel – akit én egy kedves nagypapának láttam – még sokáig leveleztem, és küldözgettem neki Szófiába a Nitropentont. „Te éltetsz, Edit lelkem” – köszönte...

1981-et írtunk. A modern Török Köztársaság megalakítójának, Mustafa Kemal Atatürk születésének századik évfordulója alkalmából felkértek, hogy az Akadémián rendezendő emlékülésen tartsak előadást *Atatürk a török irodalomban* címmel. Akkoriban nem volt könnyű nyomon követni egy NATO-ország irodalmi életét, így kellő források híján Fahri Beytől kértem segítséget, ő viszont hasonló okokból isztambuli költő barátjának, Kemal Özernek továbbította leveletem. Tőle aztán hasznos anyagokat kaptam. Köszönőlevelemre adott válaszában magyar versek nyersfordítását kérte tőlem. Miután én úgy véltem, hogy a versfordítás sokkal komplexebb dolog annál, semmint hogy levelezés útján le lehessen bonyolítani, meg kellett teremtenünk a személyes találkozás lehetőségét. Ő gyakran járt Bulgáriában, feleséget is ott talált magának. Mi is ott találkoztunk először. Végül 1986-ban jelent meg az első török József Attila-kötet, *Temiz Yürekle* (Tiszta szívvel) címmel. Az ikinci *Yeni* (második új) nevű költőnemzedék kiválóságával kiadtunk még egy Radnóti-kötetet: *Köpüklenen Gök* (Tajtékos ég, 1997) és egy válogatást magyar költőnők verseiből: *Yüzünün Arkasında Mayıs* (Arcod mögött május, 2007). Antológiatervünk a költő váratlan halála miatt terv maradt.... „Magyarországi” verseit *Budapesti tanúságok* címmel adta ki.

Kemal Özer

Kereszvény

Egy vége-hossza nincs temetőben járok
József Attila sírját keresem,
forró lehelet ért homlokomhoz
— sok éve történt, de nem felejttem —
amikor először olvastam verseit
kortárssorssal kerültem szembe
sebes szikraként
olvasója húsába hasított.

Egy vége-hossza nincs temetőben járok
József Attila sírját keresem,
bárkit kérdezek, másfelé mutat
— a virág nem hiányzik róla soha —
más és más József Attilája
van mindenkinek akivel találkozom
de egyazon névvel említődik minden szívben
a kortársbánatot keltette remegés.

Анонимус

Egy ember ül
a Városligetben
egy ember bronzból
kámzsás, hallgatag
hajolj le, ha arcába akarsz nézni
ködös messzeség
kámzsája redői között
visszahúzódó tengeröböl

Csak egy „P” betű az aláírás helyett
az önfeláldozás évszázadokkal ezelőtt
gyújtott fénye világít
a történelem mélységeiből
s lobbant egy másik fényt ma itt
nem lehet hiábavaló
sem ma, sem holnap
a névtelenek vére verejtéke.

Akkor este a nosztalgia kávéházban

Szentendrén estefelé
ültünk a Nosztalgia kávéházban
Péter, Edit, Beney Zsuzsa meg én.
A nyár itt feledett napfoltjai
játszottak az asztalon
kezünkben nektárserleg
beszélgettünk sorokat keresve
egy barátság-vers kezdetéhez.

Bár ugyanabban a városban élnek
ugyanazt a nyelvet beszélik
egyikük se találkozott még a másikkal
mielőtt Budapestre jöttem.
Kötőszónak éreztem magam
amely egybeforrasztja a szavakat
egy beszélgetés első mondatában
akkor este a Nosztalgia kávéházban.²

Hang a fülemben

A hétdombú városban ahová visszatérsz,
készülj – szól a hang a fülemben –
hogy egy nyolcadik dombot is emelj
amikor hazaérsz Budapestről.

Ha emlékezedet már ködösül
tűnjön fel a Duna
mintha a Halászbástyáról néznéd,
a hegyes tornyok éreztessék csöndjét
a síkság fölé boruló égnek
csillogjon ahogy a nap rásüt
a nem csak két partot

² Juhász Péter irodalomtörténésszel, bolgár műfordítóval korábban Bulgáriában és Isztambulban találkozott, Beney Zsuzsával Rotterdamban egy költőtalálkozón ismerkedett meg.

de két embert két emléket két álmot
is összekötő nyolc híd,
láthatatlan árapályával a Hősök tere
továbbra is gyűjtse óriási szívébe
a körutakon és folyókon átkelve
egymásra találó embereket,
és amikor szedelőzködik a nyár
susogjon mint a száraz levelek
a Földközi-tengeri lélegzete is
amely Szentendre utcáin jött szembe veled.

A nyolchidú városban, amelybe megérkeztél
készülj – hallom a hangot –
hagyj egy kilencedik hidat
amikor eljössz Budapestről.

A Magyarok című filmet nézve

Suttogását hallottam
Hátam mögött két fecsegőnek.
Micsoda aga ez
– mondta az egyik
a gazdára –
még egy korbács sincs a kezében
hogy a csizmáját verje járás közben.
Alkalom is nyílt
– mondta a másik –
alkalom is nyílt
de nem vitt az ágyába
annyi nő közül akárcsak egyet is.
A két fecsegő nézi
a vásznon pergő képeket
anélkül hogy látná
egy nagy árnyék remegését
a képek fölött.

Tasnádi Edit fordításai

*

KIBATEK – furcsa betűszó, de a feloldása sem mindennapi: Ciprusi, Balkáni, Eurázsiai Török Irodalmi Társaság. A Törökország szomszédságában, a Balkánon és az Észak-Ciprusi Török Köztársaságban élők török nyelvű irodalmárok indították, de hamarosan a hatalmas földrész törökségi népeinek képviselői is csatlakoztak hozzá, és befogadtak engem is, mint a „testvér” magyar nép

képviselőjét. Így ismerkedtem meg Şaban Mahmudoğlu Kalkannal, aki fordított utat járt be, mint Fahri Erdiñ: a Razgrathoz közeli Seremet (Veszeletc) faluban született, Sumenben (ahol a menekülő Kossuth megszállt) történelem, orosz és török szakot végzett. Utóbb orvosi diplomát is szerzett, kórházban dolgozott, s közben sorjázta vers- és fordításkötetei. Miután szembeszállt a törökökre kényszerített névbolgarosítással, Kanadába vagy Ausztriába akarták száműzni, ő ehelyett Törökországba emigrált. Ma Izmirben radiológusként és a KIBATEK verskoordinátoraként dolgozik. Az orosz és a bolgár líra sok kiválóságát ültette át törökre. Petőfi-rajongóként az orosz fordításokból indult ki..

Versek a magyaroknak című ciklusából idézünk:

Şaban Mahmudoğlu Kalkan Lengyelországi levél

(részlet)

.... A népek tavasza volt.
Távoli sziklákon nyíló virágok
fénylő méze volt a szabadság.
A népek voltak a méhek.
A népek tavasza volt,
tavasz volt, egyetlenem,
hatalmas tavasz.
Ment a magyar sereg élén
egy mérges, apró öregember,
Lengyelország legfrissebb hajtása, Bem...
1954.

József Attilának

Pesten egy magyar étteremben
Egy este, mint a mesében
Csillagok szállnak a Dunára
Egy magyar lány népdalokat énekel
Ezüsthajú hegedűs kíséretében
A dalokban fájdalom és remény
Egy nép sorsa szólal meg bennük
Az asztalomnál József Attila ül és a bánat
A falon Petőfi, kardja hüvelyében
A falakon két évtizedes nyomai
A szabadságvágy elszánt golyóinak.
Egy este, mint a mesében
Hajnalra váró magyarok tekintete

Petőfi kardján
 Fikret *Hajnalt hoznak az éjszakák*³
 Versét súgom József Attila fülébe
 Friss tavasz jön majd a magyar földre
 Virágba borulnak a fák, nevetnek a gyerekek
 Ropogós fehér kenyér illata
 A magyaroknak a szabadság
 Pesten egy magyar étteremben
 A hajnalt váró magyarok tekintete
 Petőfi kardján
 Csillagok szállnak a Dunára
 Asztalomnál József Attila ül és a bánat
Budapest, 1975. április 2.

Randevu

Nagy Lászlónak

Felejtsd el most, hogy már nem élsz
 Ezen az esős szófiai délutánon
 Egyik kezeden szegfűk
 A másikban tokaji bor
 Verssel szívedben jöjj el a Bambukába⁴
 Három pohár bort rendelek
 Egyet magamnak, egyet neked, egyet egy barátnak
 Karáé⁵ legyen, mondod
 Őt még a pokol se fogadja be, mondom
 Talán Penü Penev⁶ erre téved
 Vagy Sabahattin⁷ kukkant be
 Vagy Vera, akire a szegfűk várnak
 Tölts tokajit a poharakba
 És olvass nekem egy József Attila verset
 Én is mondok egy rubáit⁸ Názım Hikmettől
 Vagy borral nedvesítve ajkad
 Dalolj népdalaitokból
 A Dunáról és szerelmes lányokról
 A Balatonról és a víz fölé hajó szarvasokról

³ Tevfik Fikret: török költő, „a török Petőfi”

⁴ Szófiai étterem, a költők találkozóhelye

⁵ Hasan Karahüseyn: bulgáriai török költő

⁶ Penü Penev: bolgár költő

⁷ Sabahattin Bayram: bulgáriai török költő

⁸ Rubái: a török dívánirodalom négysoros időmértékes versformája

A türelmes és szorgalmas magyar parasztokról.
Ezen az esős szófiai délutánon
Felejtsd el, hogy már nem élsz
És gyere el a Bambukába.

Szófia, 1994. szeptember 2.

Felhívás táncra

E-nek

Mesélj, szőke, kék szemű magyar lány
Ezen a versigéző, hűs konstancai estén
Mesélj Attila lángsörényű lovairól
Az Alpok felé vágatókról
A bátor harcosokról, akik
Nyilak süvítése, pajzsok roppanása
Közepette hazát teremtettek maguknak
A magyar síkon.

Mesélj, szőke, kék szemű magyar lány
A szabadság bajnokáról, akit
A felkelés vihara Rodostóig sodort
Beszélj Rákócziról
A honvágyterhes dalokról, melyeket
A márvány-tengeri éjszakákon dúdolt
Otthoni virágok, füvek illatáról

Mesélj, szőke, kék szemű magyar lány
A kardos Petőfi Sándorról, aki
Szabadságversekből kötött koszorút
Mondd el lobogó versét, a *Talpra magyart*
Visszhangozza a konstancai égbolt
Remegjenek a fák, tajtékozzon a Fekete-tenger
Boruljanak le a Kárpátok hegyei

Szőke, kék szemű magyar lány
Kérj fel egy táncra és mesélj
Kérj fel egy táncra
Tánc közben mondd el azt a verset

Konstanca, 1991. október 1.

Tasnádi Edit fordításai

Részletek Bószifár Bhadadzsviptájából (X. sz.)

(fordította Batári Gábor)

I. A születés

ADAM BABEL

Figyelj, fiam, Ó, Lucifertől fényes!
Most tanító beszédeket mondok néked,
Én, mestered, Adam Babel tenéked.

Kezdetben volt a Megnevezhetetlen,
A mindenséget átható összhang,
Az Ismeretlen őbenne fogant,
Még föld s Ég káoszban pihent nevetlen.
Az Ismeretlen a formába burkolt
Keletkezés–elmúlás láncolat,
A személlyé vált nemző gondolat,
A legelső megnyilvánulása volt
A Megnevezhetetlennek, akit
Tudás, Művészet és a Szeretet
Kovácsolt össze és épített meg,
Így alkották meg az Ósvalakit.
És mégis mindez hogyan lehetett,
Ki mondja meg, jaj, ki mondja meg?

MINDHALL

Mihelyst Baanim a Kháoszból megszületett,
Ez volt az első kérdés, amit föltehetett.

BAANIM

Hol vannak a versek, mielőtt megírják őket?
Mondd meg, kérlek, ó, mondd meg, hol rejtőznek?

SPIRUAH

Megöltek sápadt vérével csordulnak a földre,
Sírók jajszázában fohászkodnak elgyötörve,
Éhezőknek ösztövére testében rogyadoznak,
Szomjúhozók kínjában halálig sorvadoznak.
Bár túlszállnak az egeknek csillámló tengerén,
Magasabb világok örvénylő tejút-ezrein,
Mert vonzza őket lényem delejező hívása
Száz meg száz csillagból szőtt fénysugár-palotámba.

BAANIM

Nem sóvárgó elmékben tanyáznak meg nem írtan,
S a széplelkű, ki nem ír, költővé avatottan
Nem ragyoghat, nem mirtuszkoszorús néma dalnok?

SPIRUAH

Tündökölhet úgy, mint győzelem nélkül a bajnok.

BAANIM

Hol vannak a versek, mielőtt megírják őket?
Mondd meg, kérlek, ó, mondd meg, hol rejtőznek?

II.

Bűnbeesés

ADAM BABEL

A titánok a szent anyag körül ólálkodnak,
Feldarabolták az őslényt, a Dicsőt, az Áldottat,
A Fénylők a holt daraboknak életet adnak,
A létezés tiszta tavából irgalmat lopnak.

MIDHALL

Csitt! Csitt! Csend! Elhallgass, barátom, elég!
Majd én elmondom mindezek értelmét:

Akkor még egy volt az Isten, egy Isten volt, és Isten volt az Egy. A világok alapjainak felvettése előtt, még nem osztá szét Önmagát közöttünk. A teremtetés az isteni erők szerteáradása, Úri szentvacsora, mikor is Krisztus az Ő testében részelteti vala tanítványait: egyszeri mozdulatba tömörített szeretet. Ez az isteni öntékozlás legvilágosabban Baanimban, az Ismeretlenben, az Őslényben – akinek teste a még egynemű anyag, az Univerzum –, Ádám–Zagreusban mutatkozott meg: az őslény, az oszthatatlan szellemiség, démonikus hatalmak kísértése okán, sok-sok önálló részre daraboltatván világító testekké, az egeknek minden seregévé, majdan emberré formáltatott. Ez eset bárha megbontotta is az őсныugalmat, a lét eredő egyensúlyát, ez az újonnan kialakult egyediség benne foglaltatott az Úr minden időknek előtte rendelt végzésében. Ezért hosszabb-rövidebb kitérők után, még a sötét erők is irgalmat nyerhetnek az Úristen előtti teljes kitérülködésben.

KÁIN

Hol lelhetném azt a helyet, ó fönséges Isten,
Hol kérub-testőridnek palástját megérintem.
Állván az ő lakáj-tekintetük azbeszt-öltöny

Híján is, már itt e szenvedéssel teli Földön.
Ó, ahol védőszemüveg nélkül számlálhatnám
Szégyenlős szeráfid sebes röptű szárnyait, ám
Nem rejti rózsaszín párduc pópec porhüvelyem,
Aztán halál-leopárd rózsaszín szemüvegem.

Ahol nem szükséges ál-álompizsamát húznom,
Ahol már nem kell az öcsém orvul agyonütnöm.
Arra nem felhőszakállas vén rendőr az égbolt,
Hol üdvöt lopnak nekünk a lét tiszta tavából.

ADAM BABEL

Figyelj, fiam, Káin, te panaszló ének,
Most tanító beszédeket mondok néked
Én...

MIDHALL

Csitt! Csitt! Csend! Elhallgass, barátom, elég!
Majd én elmondom panaszja értelmét:

Vette Isten a földnek porát és sok-sok téglát vetett abból, kiégette azokat irgalmának és ítéletének emésztő kemencéjében, égig érő agyagtornyot emelt belőlük, amely egy állóképhez volt hasonlatos, de isteni lényegét tükröző orcájának magasáig nem engedé azt fölélni. Mennyet ostromló földi jelenlétének ezt a büszke emlékművét porig alázta, mégis elhelyezte benne az újramezítés csíráját. És nevezé őt embernek...

Ezt meg azért, mert egy hasonló stílusú színdarabfélém jó hosszan, majd negyven oldalon sorvasztotta a tabula rasát, a Napút print kiadását búcsúztató számban, Gyuri mondta, nem csípi az effajta szövegirodalmat, mégis ily sokat közölt, nagyon örülök, örültem, most duplázok:

INTERLUDIUM

(Feltűnik egy hölgszereplőm, akiről nem fogok tudni, jobbkezes, ki idővel balkezessé lett,

az önálló fej-termelés angyalának, a Guillotine-nak nagy ellenlábasa, nagy szép, formás egy lábasa, egyszóval remekműű futómű koncentrált farmotorosa, ó, formosa dolorosa, mégis tán ő fog gondos bal kezekkel emberfejekkel tekézni a lét peremén, gyengéje a kiművelt emberfők, majd megtudjuk tőle, persze

csak egy bal keze van, és nem ő Róza majdani szereplőink közül, hanem a Luxemburg. Felemás Vénuszaim közül az egyik, de az elsőbbség Vanda Geröyk Brün, fedőnevén Szép Irén alezredesé, eszembe ötlük itt a Hobó-szöveg: „Sosem leszek alezredes, / megölhetnek, nem érdekes.”)

Ideidézem

Sanson de Rolandomat is,
a megszemélyesült éneket,
Olifántja elefántcsont ormányában

(ámde nem tornyában, Tornában!!!)

van, ha van artistai szó-zsonglőrség-kamat,
félre szótag-güzülés-kamaty,

III. NEM PRAELUDIUM

Dráma a költeményben

FAJANSZÉ

Ezt ti nem értitek... na jó,
térd-időváltással, de látom, már türelmetlen
a kis Sanson de Roland

(közben jó fel, grádicsokon is, ha kell),

majd rád bocsátom álom az álomban látomásként válaszom,
tudod, mint Madách Keplerre a Prágai színben...

SANSON DE ROLAND

(türelmetlenül belevág)

Költő vagyok,
versfaragó segédmunkás

ÉN, AZ EDDIGI ÍRÓ

Költő vagyok,
versfabrikáló kisiparos,
óh, nemzet napszámosai, mi,

FAJANSZÉ

A Duna meg plazmacsík
hömpölygő szentanyag,

mintha egy nagy-nagy
kisiparos az őszi alkony-eget,
mint valami piszkos kék ócska posztót
pásztákra szabta volna széjjel,
s közülük egyet a végtelen
mederbe helyezett volna,
majd önmagam köré tekeri
ezt az agyamnak mézédes
vizet vízvásztónak,
így egyik felem, barátom,
az álmos Buda, a másik
a virgonc kemence Pest,
én-hazám szíve meg Budapest.

ÉN, AZ EDDIGI ÍRÓ

Ez az én versem, honnan tudod, babám,

FAJANSZÉ

Én múzsa is vagyok, tán
én csókoltam beléd e sorokat.

ÉN, AZ EDDIGI ÍRÓ,

Kizökkentettél a szerepemből,
folytatom,
de ördög itt, belül minden nemes,
nemes vagyok, nemesi családból,
de apai nagyapám kisiparos,
cipész és maszek,

SANSON DE ROLAND

De mit szól ehhez Hedvig Kotaszek,
na meg Rosa Luxemburg, a Nemzetközi
Nőnap anyja, a luxushegy rózsája, burkusok,
prusszusok réme, préme és kréme,
jujj, meg Liebknecht és a többiek

ÉN, AZ EDDIGI ÍRÓ

Mit nekem Hekuba, ide nekem az orosz lányt is!
(Közelíték az acélkék alapon pirosas rózsaszín csíkos mankójú,
jól megtermett nagyon-nagyon formóza
szellemlány – kiváltképp két tőgyére,

a daliás-dudás mellállományra,
és egyetlen virgácsára tekintvést
– tehát a szép természetű nemtő, Fajanszé,
a Beyoncé altergó felé sompolygok)

FAJANSZÉ

Lassan a testtel, nem vagyok orosz lány, Oroszlán Szonja inkább.

SANSON DE ROLAND

Az ember valamiért egy határterületre születik
– a lét és nemlét határán van küldetésünk,
ontológiai szempontból van élő és élettelen anyag és a semmi,
ez a három, ebből kell kifőzni valamit,
arisztotelészi értelemben a holt anyag lehetőségi léte nulla.
Az életjelenségek valamiért áttörnek ezen a hálón,
tehát van egy lét-beáramlás,
ami szüntelenül
felébreszti az anyagot öntudatlan állapotából,

ÉN, AZ EDDIGI ÍRÓ

Ezért mondtam én jóval korább,
a lét peremén
élek én.
Nekem a lényeg
a metafizikus Krisztus-központúság,
ha visszajön epifániában
önleleplezett Istenemberként,
helyre teszi az ideológiákat a padláson.
– Engem vigyen fel a padlásra, toporzékolt J. A. is,
ki nemet intett e rendnek, a helyretétetlen ideológiáknak,
ezekre, melyeket most ideidézek az elejemről:
„nemesi, királyi fejeket kívántak enni,
vagy inkább Guillotine kisasszonyt etetni,
édes gyermeke kísértetként járta be
és járja manapság
egyre inkább... Ámerikát is
– az emberiség nagy jótevőjét tettetni –,
régóta nemcsak
önmagát falja fel,
hanem nemi, nemzeti önazonosságunkat,
miben társa a fehér embert lefejező falafel.”
Az önmegváltó vallások, tudom,
férfiasak, az általam nagyra tisztelt

Julius Evola is ezt mondja,
de az én világomban aktív fél, Alany
csak az Abszolútum lehet, mert hát Abszolútum,
mi csak elszenvedhetjük intézkedéseit, boldog, ha boldog
tárgyai vagyunk annak: alapintézkedései
fennebb összesűrítetttek.
Mint egyes tétel:
„Háromarcú Egy
létezésünk kegy,
mint kettes szemelvény:
az Ige testté lett,
a legistenibb isteni tett”,
és nem jöhetünk rá, hogy mi vagyunk a Szuperalany,
mint az általam nagyon kedvelt László András
mágikus szolipszizmusában, mivel nem mi vagyunk.
A nagy Autonhoz képest heteron, a semmi,
de ez a semmi minden lehet, akár Isten is, de
Isten teszi a semmit mindenné,
mert végül Isten lesz minden mindenben, ez a boldog vég.

FAJANSZÉ

Mit hadováltok itt össze, fiúk,
ancilla theologiae is vagyok,
a Sánta lány csillagkép, jól látható,
láthatjátok, mennyire lesántultam,
sánta vagyok, sánta vagyok,
ennél sántább már nem is lehetek,
ó, gyerekek, gyerekek, gyerekek,
agyó, kis idea-gárdahadnagyok,
az ideológiák padlása is hozzám tartozik,
illetékes elvtársnő vagyok,
ja, az nem, az a
Rosa Luxemburg,
nemcsak bankokat raboltam ám,
elloptam a nemzetközi nőnapot,
jönnek értem, sajnos nem a harangok,
és kérdőre von ezér, néhány nem tanult tinó;
Robespierre, Marat és Saint-Juste, konvent
elé idéznek a kis buta bitangok,
de én nem haragszom rájuk,
aztán guillotine és a nyaktiló,
nem megmaradt karom, lábam, uff,
én beszélek, a szép Lélek,
vágják, mint illő, ahogy rendelé Miló,
ahogy jobb karom, bal lábam ment

a lecsóba (miként a milói Vénusz teste mutatja),
hanem a fejem, a fejem, a fejem,
amúgy nem parlament –
áris az a konvent,
ítélet után máris áristom,
ottan pár molekuláris momentom, eszement
pillanat, és a szellemlánynak máris szép feje ment.
El ne hagyj, Kharma Drákó, illő és kellő
fantomvégtagvágások atyja!
Ezt a világtörvény 4., úgynevezett Miló paragrafusa írja elő.

Ezt a kis persziflázsszerűséget azért gondoltam, mert az ősidőkben, amikor Gyuri még a Polísznál volt, beküldtem ezt a kis-nagy szösszenetet, és Gyuri, mikor egy esten személyesen találkoztunk, megkérdezte, hogy az eredeti fordítása-e az irományom. Nagyon büszke voltam, hogy ez a filológus, nyelvész, bolgarista, költő ily komolyan veszi az én kis játékomat, még nem ismertem annyira, hogy sejtettem volna, a humora avagy a létfilozófiája igen fanyar. (B.G.)

Karsai János

Szondi-kaleidoszkóp

1.

A nagyúr nem volt elégedett, hiába nyerték meg a háborút és növelték a területeiket. Magához kérette legerősebb szamurájait, és nekik tette fel a kérdést:

– Miért nem boldogok az emberek, amikor egyre jobban élünk?

Egyik sem tudta a választ, azonban egy fiatal harcos kért szót.

– Uram, megbocsáss merészségemért, de ismerek egy szegény sorból származó szamurájt, aki a legjobb tanácsokat adta nekünk a hadjárataink során. Talán ő tudja a választ.

– Hogyan lehetséges, hogy nem ismerem ezt az embert, nem jelenik meg előttem se a neve, sem az arca?

– Uram, egy szerény emberről van szó. Naphosszat a házában üldögél, Mura-szaki hercegnő regényét másolja, és adja oda részleteit a városiaknak. Alig 40 koku rizs a járadéka, amelynek javából papírt, ecsetet és tust vásárol.

A nagyúr eltöprengett, majd intézkedett, hogy hozzák elé ezt a férfit. Neki is ugyanazt a kérdést tette fel:

– Miért nem boldogok az emberek, amikor egyre jobban élünk?

– Uram – felelte a szamuráj –, te gondoskodsz mindenkinek az anyagi javairól. Nekem is, egyszerű szolgádnak adsz enni. Azonban elfeledkeztél róla, hogy nem pusztán a testet kell táplálni, hanem a lelket is. Az éhes lélek előbb-utóbb felzabálja a testet. Ezt hívjuk betegségnek.

A daimjó sokáig gondolkodott, majd így szólt:

– Úgy értesültem, hogy Gyuri szannak hívnak. Halld a kérésemet. Megbízlak, hogy a teljes birtok népességének lelki frissességéről gondoskodj. A járandóságodat felemelem 200 kokura, és a költségeidet megtérítem.

– Köszönöm a nagylelkűségedet, uram, de sok nekem az a kétszáz koku – válaszolta a férfi. – Ha túl sokat kapok, inkább a vagyonom beosztásával foglalkoznék, nem a lelkek támogatásával. 50 koku is elég lesz.

2.

Ott kuporgott az összes úrhajós a szikla mögött. Alig voltak hatan, velük szemben pedig több száz marslakó közeledett hangosan ugatva, gyanús tárgyakat lóbálva. A lakatlannak hitt bolygón igazi meglepetés volt a megjelenésük, az új tábornok felépíteni igyekvő embereket meglepte a négy lábú, kétkező lények felbukkanása.

– Mit tegyünk? – kérdezte a parancsnok.

– Szerintem a kézfegyvereinkből nyissunk tüzet, hátha megrémülnek és eltakarodnak – felelte az első tiszt, aki az egység katonai szakértője is volt.

– Nem biztos, hogy észrevettek minket – tamáskodott a biológusnő. – A szikla takarásában fussunk vissza az úrhajóig.

– És mi van, ha csak üdvözölni akarnak minket a maguk fura módján, és ajándékokat hoznak nekünk?

Mindenki a rakományfelelősre nézett, eddig azt sem tudták, hogy ott van. Elképzelésük sem volt, hogyan kerülhetett fel a hajóra, mi is a pontos feladata. Mondjuk az jólesett, hogy a hosszú út során az étkezések alkalmával érdekes történeteket, adomákat adott elő, verseket szavalt, klasszikus drámákból, regényekből idézett. Sosem létezett nyelveken beszélt, olykor énekelt. Gyakran zokniban jelent meg a vezérlőben, mert nem találta a cipőjét.

Az úrhajónak nem is volt rakománya.

Néha elég egyetlen mondat, hogy megváltoztassuk a dolgok menetét.

3.

Bár nagy késéssel, de csak elkezdődött az Úr 1707. esztendejében az Országgyűlés, melyet a Vezérő Fejedelem Ónod mezővárosának környékére írt ki. Lassan szállingóztak a követek, az évben későn tavaszodott, s az eredeti május eleji dátum helyett bizony a hó utolsó napján nyitotta meg Rákóczi az ülést.

Forrtak a küldöttekben az indulatok, az elértéktelenedő rézpénz miatt kirobbant vitát követően Bercsényi és emberei lekaszabolták Turóc vármegye követeit. Ám a vitézlő generális felindultságát még ez az atrocitás sem tudta lenyugtatni, félő volt, hogy a Habsburgok trónfosztását deklarálva újabb skandalumokra ragadtatja el magát. Kardját markolászva, bajuszát rángatva, ziháló lélegzettel hallgatta a szavakat. Végre, József császárnak nem tartozunk engedelmisséggel.

– Most mit tegyek? – kérdezte tanácsnokát. – Majd szétvet a hazafias iramat, pusztá kézzel képes lennék kitépni egy fát. Ej, minek feszüljek hát neki?

– Kiabáld be, nagyuram, hogy „Eb ura fakó!” – válaszolta a köpcös, ősz szakállú tanácsnok, aki nem is annyira a kardforgatásban, mint inkább a diplomáciai levelek megírásában, a ruszén és bolgár szövetségek kitapogatásában volt a gróf segítségére.

– Eb ura fakó! József császár nem királyunk többé! – üvöltötte Bercsényi, és nyakán kidagadtak az erek

Eget rengető vivátozástól remegtek meg az ország sátrának ponyvái, a nemesurak kirántották szablyájukat, kucsmájukat hajigálták.

– Úgy van! Eb ura fakó! – ismételték a generálist, aki kicsit megilletődve, pislogva tekintett tanácsnokára. Keze elengedte a kard markolatát, és a fejét vakargatta.

– De Szondi uram, mit is jelent ez?

– Nos, ez itt a kérdés, gróf úr. Pontosan ez – felelte hű embere, azzal sebesen kisietett a sátorból.

Bercsényi még a rodostói száműzetésében is ezen gondolkodott.

4.

Azt lehetett tudni, hogy a csodatévők közöttünk járnak. Régen manóalakot öltöttek, aztán lettek belőlük szentek, lovagok, garabonciások, és még sok más. A XX. század hozta el a hétköznapi csodatévőket, akik egyszerű kabátban állnak a jelzőlámpa mellett, és te nem lépsz le a tilos jelzés ellenére, pedig sietsz, s ekkor robog el karnyújtásnyira tőled a kamion.

Előfordul, hogy kinyitják az esernyőjüket, pedig nem is esik. A mozdulatra azonban felrebben egy verébraj, megzavarják a tetőn dolgozó munkást, aki önkéntelenül erősebben markolja meg a kötelet, amely éppen kicsúszott volna a kezéből, egy raklapnyi téglával. Pontosan a fejedre.

Olyat is ismerni, aki Budapest belvárosában lakik, alig mozdul ki, mégis beutazza az egész világot. A középkorban a piactér mellett lett volna a házikója, ahová senki sem léphet be, ő viszont csodásabbnál csodásabb holmikat hoz elő belőle. Csak töprengsz, hogyan is férhet el ennyi minden abban a kis hajlékban. Késő éjjel is világít nála a mécses, gazdagon fogyasztja a tentát, faragja a lúdtollat, majd elsiet a nyomdába, és kiad egy újabb traktátust vagy kátét, amit az emberek örömmel olvasnak.

Quintus Aurelius Naso:

Nap(út)lemente

(Fordította Csáji Gyöngyvér Dorottya és Csáji László Koppány, akiknek a versről az irodalomipar malomkövei között kivirágzó Szondi Gyuri Napút-köre és a naputasok irodalmi műhelye jutott eszébe, ezért a címbe beékeltek egy „út” szócskát.)

Felfele tartva az égen, lágy húrú sugarával
Hívogatón csalogatja az embereket követőnek.
Ég derekán fut az útja, s nem térítik a felhők;
Kint táncolnak az ifjak, sütkéreznek a fényben.
Ám a magasból nincsen már hova fölfele jutni,
És indul lefelé a ködös horizont vonalához,
Egyre veszíti a fényét, elfárad, tüze lankad,
S elpártolnak a hívek, mennek vissza a házba.
Húlnak a lombok, bent mécsest gyújt már a család,
És egyedül hullik le a Nap – hova tűnik a fénye?

SVBLIME IENS PER CAELVM NERVO MOLLI IVBARIS
SOL VOCAT ALLICIENTER QVEMQVE VENIRE SECVTVM
CAELI LATVS ITER SVVM ATQVE A NVBE NON ACTVS
LVCE FORIS IVVENES SALTANT ET SOLE VTVNTVR
TAMEN AB ALTIS CAELIS ALTIVS IRE NON VLTRA EST
ET PROFICISCITVR AD FINIENTEM DESVPER ORBIS
LVCEM AMITTIT DEFATIGATVR, DEFICIT IGNIS
DEFICIVNT SEQVACES IN CASAM INGREDIVNTVR
FRIGET SILVA, LVCERNAE IAM PVLCHERRIME LVCENT
SOLVS DECIDIT ET QVO SOLIS LVX ABOLESCIT

(A verset Aquincum hajdani Duna-partján előkerült mohos kövön találták. Elmosódott, alig rekonstruálható betűiből egy napfelkelte súrolófénnyel csalogatta elő a rég eltemetett szavakat. Jelenleg a Budapesti Történeti Múzeum kőtárának T456/7 számú kövén, a raktárban található.)

Zsávolya Zoltán

Az „utolsó” szerkesztő II.¹

(Szondi György és a Napút folyóirat indulása)

„Harmonikaszó” – húsz év távlatában

Az első ösztönzést arra, hogy a Napútról, pontosabban akkor még csak a folyóirat 2000 körüli évfolyamairól írjak, azóta tragikusan elhunyt pálya- és nemzedéktársamtól, Prágai Tamástól kaptam. Tehát úgy körülbelül két évtizeddel ezelőtt. Mondhatni: *mindjárt*, azon melegében, a nem régi kisütöttség (pestiesen *‘frischgebacken’*) keletkezeshőjét érzékelhetve még a borítók közé zárt lapokon. Kereken említve, mintegy előgördítve most az ezredforduló nulláit – a hattyú/kígyónyakon emelkedő fejű 2-es mögött bizonyos szemnek úgy hullámszik fel a már zavarba ejtő mennyiségű zéró,² mint ahogyan a Loch Ness-i szörny testének hátsó része vonulhat elő a habok mélységeiből –, érdemes tudatosítani: a folyóirat kezdő évfolyamainál járunk, e temporális horizontra tekintve, vagyis ezeket kissé módszeresebben átlapozva az indulás „titkaira” érezhetünk rá. Titkaira? Nos, néha az is *titok*, ami eléggé nyilvánvaló lehet(ne), ugyanis kétségtelen léte, megtörténte, köteles példányai, Széchenyi könyvtárbeli dokumentáltsága ellenére

¹ Címadásom magyarázatául: Az „utolsó” szerkesztő [I.]. Tüskés Tibor a Somogy folyóirat élén (1994–2001) megjelöléssor alatt a magyar irodalom egykori, élete javát Pécssett eltöltő doyenje egyik, speciálisan körülhatárolható aktivitási periódusáról készíték [egyszerű jövő idő!] – egyelőre csak kéziratosan – munkaanyagot, műhelytanulmányt. Az „I.” tehát foglalt nálam az itt is kultivált vizsgálódási nemben, amúgy bízást rászámolnám e „Nr.”-t Szondi Györgyre. Megérdemelné. A másik úr viszont jó másfél évtizeddel előbb született Szondinál, így bizonyára utóbbinak sem okoz gondot elfogadni ezt a csupán *numerózus* (és korántsem *morózusnak* szánt) tárgyalási rendet. – Mindezzel természetesen még mindig csak részleges magyarázattal szolgáltam a címhasználatra. Fennmaradó tartozásomat írásom további részeivel, annak egészével kívánom leróni.

² Más szemnek pedig – Bertók Lászlónak – a mellékhelyiség, a „00” megtoldását, tehát felfokozását jelentette az ezredforduló évszáma. Igen jogosult bírálati asszociáció a „gazdaságkort” (Czakó Gábor) plázabolondként abszolváló nyugati emberiségre vonatkoztatva. De hogy inkább szörnyűség-e a fogyasztási idiotizmus – ami persze ökonómiai, s ezzel egyben egzisztenciális szükség –, vagy inkább a végzésre emlékeztető jelenség, az olyan dilemma, amelyből magunk az aligha létező, ám turisztikai/kereskedelmi vonzerőként, láthatatlan „látnivalóként” annál hatékonyabb „Nessi” tréfás-ijesztő figurájának felvillantásával keressük a kiutat...

esetleg nem, *mégsem* beszélünk róla (eleget). Nem beszél: az Irodalomtörténet. Hát, most majd beszél!

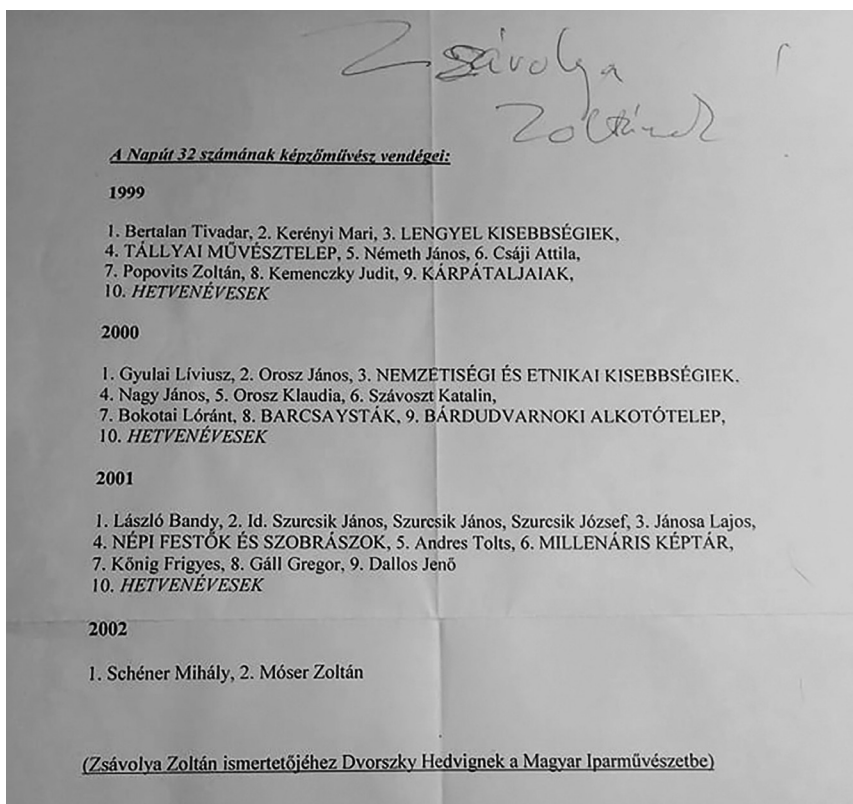
Beszéde ugyan első pillanatban mintha eléggé elhaló lenne. Naná! Nyitó szavai húsz év előttről hangzanak fel, nagyon távoli valami gyanánt... Harmonika-hang? Nem tudom. Annyira halk dallam, hogy meg sem szólal valójában. Miként szólalhatna meg ugyanis egy doboz? Az a papírból készült, mégis viszonylag erős tartókeret, amelyben Prágai Tamás legalább három Napút-évfolyam összes számát egyben átadta nekem. Azzal a határozatlanul is nyomatékos kéréssel, hogy írjak róla valamiképpen, valahol, amennyiben van kedvem, érkezésem rá. Igen: 1999, 2000, 2001 valamennyi lapszáma, sorozati egészként. A *dolog*, mármint az átadás aktusa így 2002 elejénél korábban nem lehetett, de később meg biztosan nem történt, emlékezetem szerint. A hullámkarton kasztolni azután tartalmával együtt évekig porosodott otthonom *egyik* olvasó-sarkában ('kép-zőművészet & periodikumok' – esetleges, de talán megkapó *selectio!*), mígnem a folyóiratszámok egy takarítási kampány keretében polcra kerültek. Masszív és konzisztens tömegként egyben maradvá, lehántva bár magukról eredeti abroncsukat. S a papundekli elkallódott: kidobásra ítéltetett vagy máshogy hasznosult? (A takarítást természetesen nem saját kezűleg végeztem!) Mindenesetre innen bennem a tangóharmonikához kapcsolódó képzet: amikor sok könyvet, kiadványt (akár tehát folyóiratot!) fogsz fel, tartasz és mozgatsz meg magad előtt, akár a polcról szedegetve ki hol egyikét, hol pedig a másikat, akkor a harmonikázás kézkítárasaira s -összecukásaira emlékeztető mozdulatokat végzel... S a Napút első három évfolyamának összesen 30 kötete már feltétlenül ekkora fesztávolságot alakít ki a karjaidban!

Mármost milyen mondandó dallamát csalogatom elő ma ebből a harmonikából? Húsz év után még az eredeti „feladathoz” (vissza)hajolva. Kiderül majd az alábbiakból, néhány lehetségesen felmerülő részlet külön-külön való megvizsgálásából. Előljáróban mindenekelőtt arra emlékeztetek: az időközben eltelt két évtized folyamatos, igen figyelemreméltó szerkesztési munkája feltétlenül hitelesíti visszamenőlegesen az indulás – ebben-abbán még kezdetleges (?) – pillanatát, de nagyon sok minden (az anyagfelvonultatási keretek, szempontok, eljárások közül) már azonnal abban az átgondolt és rögtön érett benyomást keltő formában került-prezentálódott az olvasó elé a Napútban, ahogyan azt azután további jó húsz éven keresztül szellemi tápanyagként felvehette a lap egymást követő számaiból, évfolyamaiból. A teljes fegyverzetű Pallasz Athéné gyanánt történő előpattanás³ allegorézisének oly kedves nőalakja, ha megszólal, ha esetleg áriára ragadtatja magát – lám, s nem sok ez?, a harmonika instrumentuma mellett vokális fajta zene is még –, úgy énekét akkor véljük csak szírénhangként meghallani a múltból, ha abba is belegondolunk: nincsen már mindenki velünk, aki a most rekonstruálni szándékozott kezdeteknél, s később, a működtetés hosszú és következetes éveiben a főszerkesztő munkatársa volt az egyes rovatoknál. Ez az emberi memento ne csak emlékeztessen tehát, de figyelmeztessen is: a mérlegnek itt, ha valamiképpen megvonható egyáltalán, szorosabban a kezdő pillanatra vonatkoztatva is azon lépték alapzatán kell állnia, amelyet a 2020-as év végével tevékenységét beszüntető lapszerkesztés, illetve

³ Ugyebár Zeusz fejéből...

a folyóirat teljes működési ideje rajzol ki. Ez pedig jelképesen a *negyed század*, s majdnem konkrétan is annyi. Egészen pontosan 22-25 év(folyam) – Szondi Györgynek még a Masszi Lap- és Könyvkiadó keretei között végzett szerkesztői tevékenységét afféle előtörténetként számítva hozzá a Napút kezdeteihez, a folyóirat elindításának szükségességéhez és ennek körülményeihez.

De mi a magyarázat arra, hogy a még Prágai Tamástól, és tőle is igen régen kapott, nagyságrendileg minimum két évtizedes felkéréshez csak most térek vissza? Ekkora késéssel téve eleget a megbízásnak? Vegyük figyelembe: a Napút egészéről írni ma a mennyiségi átpergetés szempontjából nagyjából hússzoros munkát jelentene... Továbbá az egykori rovatvezetői felvetés mögött is meghúzódhatott már főszerkesztői ösztönzés. Márpedig Szondi György személyes jubileuma is elérkezett ebben az évben, mégpedig az antikok emlékünnepes évfordulóinak egyik legkerekobbikeként, s a tárgyilagos-méltányoló szakmai elemzés talán az elképzelhető legnagyobb ajándék szakmai emberek között. Végül, de utóbbtól nem függetlenül, azt jelentősen elősegítve, lehetővé téve: e sorok írójának magánesztétikája szintén megváltozott a közben eltelt időben, a majdnem teljes individualizmustól a társias tájékozódás figyelmességébe fordulva. Jobb később, mint soha. S szellemiekben sosincs „későn”!

Szondi Györgynek Zsávolya Zoltán sok évvel ezelőtti
megbízásához csatolt összesítése

„Tulajdonlás” és *selection*

Masszi Péter editoriális égisze alatt – akinek egyik vállalkozása a Kráter Műhely Kiadó volt – közel tíz esztendeig létezett már a PoLiSz folyóirat, amikor is, nagyjából a Napút megindulásával egy időben, tehát 1999-től, Turcsány Péter főszerkesztésével egy módosuló, immár Kráter Műhely *Egyesület* néven futó fenntartó intézmény keretei közé került át. Az inntól más, régi-új vezetésű, de sokkal korábbi, éspedig meglehetősen sokrétű és heterogén előzményekre visszatekintő PoLiSz azután még elég hosszú ideig fennállt; 2014-gyel szűnt meg, miután nem kapott többé NKA-támogatást. A tehát szintén 1998 végéig számítható, afféle ós-PoLiSz működésének utolsó éveiben az egymással vitákba is bonyolódó Masszi Péter, Szondi György és Turcsány Péter nevű húzó egyéniségek által egyidejűleg különböző irányokba vonni akart és ezért bizonyos szempontból „toporgónak” is nevezhető orgánium volt, de mint ilyen is: Szondi György majdani (egyre inkább) saját lapja, a Napút koncepcióképző közegének, „előzményének” tekinthető – a későbbi Napút felől visszatekintve rá mindenképpen. Az egyelőre afféle párosként együtt mozgó másik két személyiség 1998 vége felé 2:1 arányban különbözödött el a korábbi csoport harmadik tagjától, amolyan gyakorlatias problémakezeléssel új folyóiratot alapított, de ennek indulásakor még így is leírható a helyzet: miután Turcsány Péter a PoLiSz-t a Masszi-portfólióból kiszakította, a könyvkiadó Szondi György főszerkesztőségére támaszkodva (akiben a maga szempontjából megbízott) biztosította (magának), hogy továbbra is egy kulturális folyóirat kiadója maradjon. Néhány évvel később aztán a valóban „megbízható”, ám (? , hol is van itt az ellentét?!) teljesen önállósodni kívánó Szondi a kiadói jogokat ugyancsak kivásárolta Masszitól, a lapműködtetés külső-funkcionális védőburkot jelentő konstrukcióját immár szintén hivatalosan magához rendelve (a Cédrus Művészeti Alapítványon keresztül).

Ez a *story*, mármint a Napút folyóirat elindításának, masszív működtetésének, aztán végig-vitelének (most már az utóbbiról is beszélnünk kell) históriája, alapvetően-átfogóan egyetlen központi szerkesztői *instancia*, a főszerkesztő, Szondi György története. Habár segítőtársakkal, társszerkesztőkkel, sőt a szerkesztőbizottság funkciójának megfelelő tanácsadó testülettel (Napút-kör) folytatta munkáját, az orgánium elsődlegesen egyszemélyű irányítás alatt állt. Nagyon helyesen egyébként. Mert bármily szép dolog is a képviseleti-proporcionális demokrácia, annak legfőbb érvényesülési terepeként nem elsősorban a lapszerkesztés világát, közegét kell tekinteni. Ahol jelentős és – ami ezzel logikailag egyenértékű végső soron – hosszabb ideig fennállni képes folyóirat jelent meg a kultúratörténet folyamán, ott lényegében mindig egyetlen, meghatározó, középpontban álló egyéniség koncentrált irányítási modellje érvényesült.

Ez kezdetben nem látszott annyira a Napútnál, vagy ha igen, egyelőre még nem (feltétlenül, főleg nem kizárólagosan) Szondi György kezében összpontosulva. Az 1999/1. szám első belső borítólapján szereplő beköszöntőjében Masszi Péter, az alapító üzletember hangsúlyosan kiadóként, sőt lapkiadóként mutatkozik be, mögötte Szondi György – kézírással szedve, tehát a betűvetés/nyom(d)ászat legszemélyesebb, kalligrafikus eljárásával – mindössze annyit jegyez meg: „Elindulunk. Folytatjuk. Tartsanak velünk. Köszönöm figyelmüket.”

S az aláírás. A fentiekben általunk már részletesebben megragadott régi-új, új-régi működés pontos, de szüksézávú jelzésén túl ez a gesztus stílusbeli leválást, egyéniségbeli elhatárolódást is jelezhetett finoman a szintén eléggé lakonikus, ám *ehhez képest* egyenesen 'szószátyár' masszii névjegyhez képest. Érdemes lehet felfigyelni arra is: bár egymás közelében lép fel e hangsúlyos momentumban, a két férfiú külön-külön, mindegyik a maga nevében szólal meg; a főszerkesztő egyes számban köszöni meg az olvasónak a remélt, a várható figyelmet. Így lényegében magára hagyja Masszit azon bejelentésével is: „Mindig arról álmodoztam, hogy kiadóként éppen nekem sikerülhet folytatnom a folyóiratok folyóiratát, a legendás Nyugatot... Sokáig hittem, hogy így lesz. / Isten másképpen akarta. / Elindulok felé a Napúton...” [kiemelés – Zs. Z.]. E szójátékos mondandó-végzés grammatikai-jelentéstani érdemeit nem tagadva is borzadással emlékszünk vissza arra a kezdeményezésre (egymást metsző/tépő kezdeményezések tömkelegére?), amikor – emlékezetem szerint a 2000-es évek elején, tehát a Napút indulásával jóformán irodalomtörténeti szinkronban – intézményileg/jogilag komolyan *fenyegetett* bennünket annak a téveszmés és aránytévesztő, anakronisztikus méltánytalanságnak a réme, hogy valakik megint Nyugat címmel működtetnek majd folyóiratot a hazában... Tudomásom szerint Masszi Péter tevőlegesen nem bonyolódott bele ebbe a meddő – és végtére egymást is 'szerencsésen' elfojtó, különféle csatározásokba fulladó – küzdelembé, ám előbb idézett álmodozása feltétlenül közelebbi vizsgálatot érdemel a helyes (és egyébként már a kijelentésben magában is benne rejlően helyes!) perspektivizálás kimunkálása, illetve most visszatekintőlegesen: *rekonstruálása* érdekében. Itt ragadom meg az alkalmat közölni az Emberiséggel és Ország-Világgal: *A Nyugatot mint olyat* – bármily sajnálatos ez némelyeknek esetleg – *nem fogja (tudni) folytatni senki, és egyben minden épkézláb, egészséges ambíciójú, illetve szerencsés szerkesztő folytatta és folytatni fogja* – egyes résztörekvéseiben, részeredményeiben. Azért *sem*, mert a Nyugat *egyszeri ontológiai tény* (volt) 1908–1941/44 között, de ennél fontosabb: ha lényegi kondícióit nézzük – és pedig különböző korszakaiban, azokat esetleg egybeszámítva valamiképpen, mert legalább a minimális periodizációról sem érdemes elfeledkezni –, akkor a nagy modernizmus európai/franciás irodalmi forradalma nem halmoz fel még egyszer annyi személyi-forradalmi partizánságot (az addig hivatalossal/szokványossal szemben) és esztétikai-világszemléleti-társadalmi gyúanyagot, hogy az valóságos intézményi (intézményesülő) művészeti forradalom keretei között robbantsa ki és stabilizálja azután tartósan a maga létét/attitűdjét a kultúra porondján. És ehhez akár csak hasonló – bárha esetleg más elvek alapzatán álló – fejlemények sem lesznek még egyszer se mifelénk, se Európában a szellemiek világában. *Garantálja* ezt mindenekelőtt a jelen dolgozatunk elején is megjelölt konzumfüggőség értelmileg feltétlenül tompító hatása, valamint a művészetmódszertan egyidejű párhuzamosságainak, végtelenül oszcilláló pluralizmusának azon, dzsungelés *anything goes*-a, amelynek a posztmodern filozófia nem annyira az okozója, mint inkább csak a bölcseletileg leképző jellegű, azaz *követő* szimptomája. Egyszóval: a megváltozott kommunikációs-mediális közegben már soha nem tud akkora átrendeződésként megélni egy kultúra, benne egy nyelvi-nemzeti művelődési közösség, mint amekkora váltóállításként bejelentkezett és levezényelte a maga dolgát a Nyugat körül csoportosuló

új irodalom Magyarországon (magyar nyelvterületen). Nem, mert – éppen a jelentősen megváltozott mediális-kommunikatív közegben – a közelébe sem juthat (vergődhet!) kezdeményezése: újítása, 'forradalma', robbantása annak a hírértéknek, amelynek a generálódása pedig elengedhetetlen lenne ahhoz, hogy az amúgy, önmagában bizonyosan (éppolyan) jelentős kezdeményezését akként tudja érzékelni szakmai és nagyközönség! Azt persze nem is állítom, hogy egyébként biztosan számítani lehetne valami afféle (horderejű) új-kezdeményezésre, új-szerveződésre, új-intézményesülésre a jelenben/jövőben (vagy lehetett volna 1941/44 és a ma pillanathorizontja között bármikor), mint amilyen a Nyugaté volt a maga idejében!

Igaz, azt sem mondom, hogy Masszi Péter ne lenne összehasonlítható Hatvany Lajossal és Fenyő Miksával, vagy Szondi György Ignotussal, (megint) Fenyő Miksával és főleg Osvát Ernővel – (legalább!) strukturálisan. E lehetséges párhuzamok közül talán az Osvát/Szondi parallelitás a legérdekesebb, azzal a szükséges eltérésjelzéssel, hogy ebből az egybevetésből nem egy tekintetben Szondi György hozható ki nyertesként! Szondi a Napút-szerkesztés évtizedeiben lényegileg tudta megőrizni érdemleges filológusi aktivitását, mellé pedig felzárkóztatott egy szépírói életművet, míg ellenben Osvát idővel minimális kritikusi szorgalmát is fel-felfüggesztette, „irodalmi működésének jelentőségét és súlyát [lényegében csak – Zs. Z.] a Nyugat adja meg”.⁴ A fanatikus irodalom- és művészszeretet, valamint a fontosnak tartott ügy(ek) iránt megmutatkozó nagyfokú áldozathozatali hajlandóság azonban mindenképpen szoros rokonságba helyezi Szondit Osváttal. *Feltehetően* nem is lehet másként eredményesen folyóiratot szerkeszteni!⁵

Egyszóval *mindezek* fényében értékelhető igazán Masszi Péternek a Napút 1999/1. számának első-belső borítóján eszközölt álmodozása, ezen álmodozás szimpatikus szójátékba forduló, reális visszavétele. A Napúton indul volt el (a) Nyugat felé? Eszmények, valóban ideális irány tekintetében máshová nem is érdemes felkerekedni! Nyilván Szondi György egyelőre masszívan masszis lapja sem adhatja ennél alább (az ezredfordulón)!

A 2000/1. szám első-belső borítóján ismét találkozhatunk alapítói/főszerkesztői beköszöntővel. Itt, miközben Szondi György következetesen őrzi az előző évben e helyütt megismert lakonizmusát („Jó együtt. Együtt jobb.”, erősíti meg

⁴ Van az a szerkesztőtípus, aki egyre inkább csak szerkesztővé válik, de úgy, hogy szinte már egyetlen sort sem ír le kéziratkerő levélen kívül. A 20. század második felében biztosan ilyenre lett a Jelenkor folyóiratot három évtizeden át irányító Szederkényi Ervin, aki állítólag már levelek fogalmazásával sem fárasztotta magát, mindössze ráfeküdt szerzői viszonylatban (is) a(z) államilag dotált szerkesztőség) távbeszélő készülékére. Becslésem szerint – amely természetesen főként csak a saját kommunikációs viszonylatomra alapozódhat –, Szondi György sok száz, talán (fél)ezer kollégával tarthat rendszeres, éspedig *nem felületes* telefonkapcsolatot, s úgy, hogy a konkrét beszélgetés kezdeményezése többnyire az ő oldaláról merül fel.

⁵ Azért mondom, hogy „feltehetően”, mert jómagam megpróbáltam – és talán még meg is próbálok – másként is...

a közönség felé), Masszi Péter *Eltelt egy esztendő...* cím alatt oszt meg az olvasóval igen aprólékos részleteket, mondhatni, műhely-, azazhogy: kiadói titkokat, dilemmákat.

Amikor mintha nem ezt tenné – ámbár, amint mindjárt látni fogjuk, még ekkor is a folyóirat ismertebbé tétele marad számára a tét –, visszatér egy évvel korábbi, az indulás *feelingjét* előjátszó és a jelek szerint részéről azt fémjelző gondolatához, melyben van valami nyugtalanító. A lap kezdeteiről, illetve előtörténetéről szólva ugyanis kijelenti: „Még a születése előtt lebeszéltek róla a barátaim, hogy Nyugat legyen a címe. Hittem nekik, mert jó, ha az ember hallgat a barátaira, és elindultunk a NAPÚTON.” A fogalmazás bizonygatásából két dolog nyilvánvaló: 0) „Barátain” itt főként a már a lapalapításra, a folyóirat-működtetés kezdeteire jelentős koncepcionális-tartalmi befolyással bíró Szondi Györgyöt értheti Masszi Péter, aki tehát sikerrel térítette el attól a hibázástól (mindannyiukat), hogy nettóban próbáljanak ismét Nyugat címmel lapot indítani! 1) Masszi Péter nagyon akarhatta 1998 végén, hogy Nyugat, vagy e címnek legalább valamilyen változata legyen az 1999-től induló lap elnevezése.⁶ 2) Ez az egykori vágy még mindig, a fogalmazás jelenében is visszasajog neki... Tulajdonképpen: bánja akkori döntését. (Merthogy véleménye szerint reklám-felhajtóerőt jelentene a folyóiratnak a Nyugat cím.) Annyira persze nem, hogy a fájdalom megakadályozná a megvalósult folyóirat címét érintő, tréfásan kreatívkodó térmetaforájának másodjára történő előhúzásában! Melyet a végig nagybetűs írásmóddal most szájbarágósabban tesz explicitté. Persze ebben a lokalizáló jellegű szójátékban valójában van annyi tartalék – éspedig a lapot ténylegesen készítő szerzők-szerkesztők valóságos szellemi muníciója gyanánt –, hogy annak ismételt, már igazán emblematisz lefedése a lapcím említésével, fejlesztésével, továbbgondoló kibővítésével mégiscsak indokoltá teszi (visszamenőlegesen, pár sorral feljebbre utalva) a Fazekas Mihály-i,⁷ csontváris szellemi kör(forgás) ennyire mániákus emlegetését. „Meg tudja valaki állítani a Napot? – kérdezi 2000. januári köszöntője végén is Masszi Péter. – Nem hiszem, hogy

⁶ Elrettentő példaként az ilyesfajta, tehát valamiféle új, nettónak állított 'Nyugat'-hoz képest legalább részben szükségképp *eltérített vállalat*ként/próbálkozásként lásd a később indult, ám napjainkig is vissza-visszaköszönő, kezdetleges kiállítású, felismerhetetlen szerkesztési koncepciójú és igen hullámzó színvonalú *Nyugat Ma* című, más menedzser által kiállított folyóiratot!

⁷ Az első évfolyamban az első számtól kezdve a borítólapon szerepel az idézet a *Lúdas Matyi* szerzőjétől: „A szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak.” Ez csak a 10., utolsó borítójáról tűnik el (több évfolyamra, majd csak később tér vissza), igaz, az nem is egy szokványos lapszám, hanem máris évkönyv (*Művészévkönyv 2000*), mint majd minden évben lesz a 10. szám. Az „irodalom, művészet, környezet” műfaji jelzés itt eltűnik, s helyette az Írók, színészek, képzőművészek kalendáriuma alcím szerepel. (A mindenkori 10. szám ezen, könyvszerű funkcióját a későbbiekben majd az „X jeles hetvenes” megjelölés alatt látjuk újra felbukkanni, évente, immár nem szűkítve le a szerepeltetett emberek körét literátorokra, színpadi emberekre, szobrászokra-festőkre. És a folyóirat alcíme is visszakapaszkodik a borítóra, amely az első évfolyam végén egy lapszám erejéig eltűnt, az évkönyv első megvalósítása alkalmával.)

sikerülne! Mi inkább követjük. Fürdünk fényében, ragyogását kérjük rovatainkra és melegét a munkánkra, az irodalomra, a művészetekre.”

Egyebekben Masszi Péter már-már operatíván, egészen gyakorlatias módon, afféle futball-edző tónusában intéz felszólítást 2000 elején a csapatot kedvelő fanokhoz: mit javíthatnának *együtt* a jövőben, az éppen induló évben, évfolyamban? A lapolvasásról elmélkedik – egyáltalán, s a már kézbe vett folyóiratszámok (legyen szó bár magáról a Napútról, vagy egyéb periodikumról) gyakori befogadói feldolgozási módjáról. Mely utóbbi a csapongás, maga a hektikusság, lényegében egyfajta *print szörfölés*. (S nem pusztán egy újságon belül, de újságok között is.) És erről eszébe jut, hogy a folyóirat immár interneten szintén elérhető. Sok olvasó: nincsen, állapítja meg. Ám a meglévő olvasók: szívesen olvasók.

Amit aligha tud figyelembe venni a könyv- és lapkiadó (tehát logikailag a legtágabb kategóriába besorolhatóan: egy *nem-szerkesztő*), az az a tény, hogy a folyóirat-vállalkozások nem (kizárólagosan) a szélesebb-távolibb közönség számára indulnak el és működnek azután hosszabb-rövidebb ideig! *Hanem* sokkal inkább a szűkebb-közelibb közönség számára, amely jól kivehető átfedéseket mutat a szerzőgárdával. Mely utóbbi a szerkesztő(k) szakmai-emberi szocializációjának tagjai közül rekrutálódik. Ezt a sereget állítja ki – sorait átrendezve, megfésűlve, kiszeleltálva – a szerkesztőség lapszámról lapszámmra ismétlődően. Márpedig ez a tevékenység elsődlegesen szellemi, és még másodlagosan sem nagyon tud piaci, rentabilitási kérdésekre ügyelni. Legfeljebb sokadlagosan.

Mindennek fényében kísérteties igazán, hogy már a 2001/1. szám ugyancsak az első-belső borítólapon található kiadói beköszöntőjében eljut odáig Masszi Péter (igaz, valójában csak már a 2000. év eleji gondolati előzménye alapzatán megragadva), hogy fiskális-matematikai vonalra igyekezzen terelni a folyóirat alapvető diskurzusát. „**Egy kis számtan...** [kiemelő vastagítás az eredetiben – Zs. Z.] – írja most. – Megdöbbenő számsorokkal kellett szembenéznem az elmúlt év értékelése kapcsán. A forintokkal – mennyibe kerül egy lap előállítás, milyen magas a fajlagos költség, hogy elszaladtak a járulékos költségek stb. – most nem is untatnám a lap lelkes és hű olvasóit. // Sokkal meglepőbb számomra annak a keserű pirulának a lenyelése, hogy milyen kevesen vagyunk, akik a folyóiratot megveszik vagy kölcsönveszik, kinyitják, forgatják, olvasgatják, esetleg el is olvassák az első betűtől az utolsóig.”

Masszi egyszer már – a 2000/1. számbeli beköszöntőjében – végigjátszotta a folyóirat-olvasás témáját. Akkor, nem utolsósorban a saját lapforgatási szokásait felidézve, megnyugodni látszott abban, hogy meglehetősen szokványos, korántsem éppen igénytelen e téren a hektikus befogadás: kézbevétele-félretétel, kiválasztás-csapongás. Most újra előhozakodik a teljes egészében való periodikumfeldolgozás állítólagos követelményével. (Vajon elfelejtette a múltkori végső-soron-megnyugvást? Vagy akkor nem volt egészen őszinte az Úrban és a Megnyugvásban?) Ami inkább arra utal, hogy ő maga még részlegesen se nagyon fogyaszt(ott valójában) folyóiratokat – sorainak írása idején. Másként nyilvánvaló lenne számára: a vérbeli folyóirat-fogyasztó egyszersmind és nagy valószínűséggel részleges fogyasztója csupán (?) a folyóiratnak. Mint afféle boltba, áruházba, azazhogy *magazin*ba tér be oda, és nem vesz meg feltét-

lenül mindent egyszerre.⁸ Szélsőséges, ám nem is annyira ritka esetben csak önnön 'beszállítói' áruját, teszem, a saját, éppen ott megjelent cikkét olvasgatja megújra, örömmel. És még ebben az esetben sem kell ezt az olvasót abnormisnak tekinteni! Különben is, nyilvánvalóan mást is el fog ott olvasni *magán kívül*, önkéntelenül, s feltétlenül többet, mintha nem jelent volna meg abban a lapszámban. De mindent, „az első betűtől az utolsóig” terjedően mindent? Nos, arra nem esküdött meg, hacsak nem monográfusa az újságnak, tehát még ezzel az alapossággal is csupán: visszatekintőlegesen. Persze: bármekkora is az átfedés szerzők és olvasók között, az előbb említettek valójában csak szélsőséges esetek. Ami igazán fontos: legalább 4-5 feltételezhető érdeklődéstípus számára szolgáltat szellemi tápanyagot egyidejűleg, azaz minden egyes lapszámban a Napút. Már az indulás Napútja is. Ha mindegyik típus talál *valami* neki érdekeset egy-egy számban? Márpedig valamit mindenképp talál mindegyik, *mindenki!* Ennél többet kívánni...

„Kiszámoltam – végzi okfejtését Masszi Péter 2001 elején –, ha a NAPÚT költségeit könyvekre fordítanám, majd egy tucat könyvvel több jelenhetne meg egy esztendőben. De akkor hová tűnne a folyóirat?”

Pontosan ez az! A lap ugyanis kell, *kell egy lap*. Minden más mellékes. Főleg a folytonos, 2001-re már menetrendszerűvé váló fiskális szorongatás vagy egyenesen fenyegetőzés (?) az alapító vagy 'laptulajdonos' oldaláról.

Amikor Szondi György főszerkesztő – aki nem egészen melleleg már az 1999/2. számtól (végig ezen az évfolyamon, de 2000-tól az impresszumba kiírva valamiért már mégsem) mint „felelős kiadó” is szerepel – erre és Masszi megismételt felszólítására a közönséghez, miszerint olvassák a lapot, csak annyit reagál: „Igen. Köszönöm.”, akkor ez az egyszerű két szó nem kizárólag nyugtázás gyanánt, hanem valamennyire az előzőekben, (még) *fentebb* szereplő akadémikuskodás elparentálásaként is hat. Már a kompetenciájába avatkozó, zavaró gesztust érzékelő, ám minden feltehető bosszúsága ellenére magát *még* visszafogó tulajdonképpeni, igazi Gazda beszédének tetszik ez, bőven, vagy legalábbis a nagyon készülődő Gazdáé, aki természetesen sokban máris az... (A pattogós pódium-lapbemutatókat levezénylő Irányító Egyéniség olyan jól ismert, szimpatikus dörmögése hangszínével.)

Alaposan gyűlhetett ekkor már az elhatározás a kiadói jogok megvásárlására s ezzel egy formális-szakmai s alighanem a legfőbb (voltképpen az egyetlen?) akadályozó tényező kiiktatására a szerkesztői, mi több, főszerkesztői koncepció teljes kibontakoztatása elől!

A 2002-es az az évfolyam, amelynek első számában, az első-belső borítón szereplő páros kiadói-főszerkesztői beköszöntő rá eső felében utóbbi előszőr felhagy a szoros lakonizmussal. Azt ígéri: „A tettekből fogant szavak tovább testesülnek mindannyiunk által újabb ezer oldalon az idén. / Közben. Közösen. / Köszönöm: Szondi György”. Formális-retorikailag nézve ez a megfogalmazás

⁸ Hanem – hasonlatos megvilágítás felé víve a dolgot – hol cukrot az épp küszöbön álló sütéshez, hol kenyeret a mindennapok megszokott működési elpöfögésgázának megtermeléséhez, hol éppenséggel befőttesgumit – befőzési célra. (Ez csak az *Elimentare*, mint a művelt románban, a valódi „áruháza”, mint egykor a Mindenest Gyűjtemény?, a hasonlat bővítéseként pl. még ruházati cikkeket is kínálta.)

bibliásnak (vö. „az Ige testté lett”) is érzékelhető igenlése az előzőekben olvasható Masszi-féle bizonykodásnak és az olvasókat érintő – úgy látszik, elmaradhatatlan – biztatásnak, noszogatásnak, ám az önálló, tartalmi, szakmai, szerkesztési munkálkodásra teszi a hangsúlyt, gyakorlatiasan. (Azt is megtudhatjuk: 100-as a horizont a terjedelmet illetően lapszámonként, ami a 4-gyel való oszthatóság nyomda-ökonómiai követelményével társulva konkrétan 96 oldalas, szabályos havi/alkalmankénti megjelenést takar.) Nyílik is erre a higgadt eltökéltségre hangulati lehetősége Szondinak, hiszen Masszi szintén egészen érdemleges dologgal kezdi ezúttal. Immár a negyedik évfolyamnak való nekifutást harangozza be a kiadó, ami egy új lap létrehozásánál, elindításánál, működtetésénél nem éppen csekélység. És talán éppoly fordulópont a LAPALAPÍTÁS valamennyire mágikus szférájában, mint állítólagosan az érzelmi kapcsolatoknál a 7. év? Ez a mi, hasonlatba forduló (fulladó?) kérdésünk, már pusztá méltányosságból se tulajdonítsuk Masszi Péternek! Fájdalomra okot adó kijelentést ugyanis nem nehéz találni nála magánál sem. Mert a laptulajdonló kiadó Nyugat-fixációtól való elszakadási képtelenségét bizonyítja az értelmező előtt, amikor az önmagában egyébként jeles vállalásként továbbra is működtetni kívánt folyóirat iránti eltökéltségét a „nagy nemzedék” egyik tagja, Karinthy Frigyes folklorizálódott, jelöletlen citátumban történő megidézésével támasztja alá: „A humorban és a Napút kiadásában nem ismerünk tréfát.” A 2002/1. szám gerince ugyanis egy humor-összeállítás (nem először, a 2001/1. is ilyen volt már!), Masszi Péter ehhez kapcsolódóan (is) fogalmazza sorait, de ő maga annyira nem ismer *határt* a tréfálkozásban, hogy a következő kijelentésre ragadtatja magát: „Idén választási év van Magyarországon. / Szavazzanak, kérem, velem együtt idén is a NAPÚT-ra!”

Szorosan nem tartozik mostani vizsgálódásunk tárgykörébe az 1908–1941/44 között működő, lényegileg szerencsés feltételek között fenntartott emlékezetes/példaszerű orgánus, azonban a háború utáni folyóiratainknál szorosabban-tágabban feltétlenül fennálló viszonyítási alap mivolta (érdekes módon a kiválóbbaknál szerényebb-távolabbi, a silányabbaknál szegyetlenebb-közelebbi ez a viszonyítási szándék/kényszer!) miatt érdemes bővebben kitérni rá: A (művelt/ebb/) (nagy)közönség a Nyugattól való elszakadási képtelensége, persze, nagyon is érthető! Hallgatólagosan/gyakorlatilag csak az 1940-es évek elejéig/közepéig, mondhatnánk: Radnóti Miklós *kivonódásáig* (gyakorlati kiválása a literális szcénából fokozatosan történt: a fizikai megsemmisülést a publikációs lehetetlenség időszaka előzte meg a költő számára, a Bori-notesz exhumáláskori fellelése pedig 1946-ra tette lehetővé a *Tajtékos ég* kötet megjelenését, ezzel vagy fél évtized termésének csodarobbanásként való rámerését szakmára, országra), illetve – ezzel majdnem egyidejű, halála után irodalomtörténeti léptékben már kisvártatva beálló – kritikai felíveléséig követi csak valójában a középiskolai oktatás a magyar irodalomtörténet folyamatát, mely momentum lényegében a Nyugat-korszak – az 1941/44-es számítási ingadozás miatt valójában szintén fokozatos – lezárultával egyenlő. Érettségizett, azaz tradicionálisan „nadrágosnak” nevezett ember *tulajdonképpen* így és itt, ezen a ponton végzi tehát irodal(o)m(esztétika)i tájékozódását mindmáig a hazában; főleg ha lényegileg kényszerülünk hozzászámítani mindehhez a majdnem mindenhol fennálló tananyag-feldolgozási lemaradást a 4./12. középiskolai osztályban. S ez, bizony nagyjából valóban így van – hacsak nem folytat a későbbiekben kifejezetten irodalmi(-mű-

vészeti) stúdiókat. (Szaktanár és tanuló két „jó fej”, mert „rövideket író”, s így az olvasási kapacitást ’korántsem megterhelő’ teljesítményű ember, *irodalmi egyed* esetében kivételt tesz az 1945 óta elmúlt időszak vonatkozásában, ami persze csak felemás módon ad okot öröme: Pilinszky János *számkái* amolyan rendhagyó, fura makogás gyanánt keltenek fel valamelyes, többnyire inkább idegenkedő-hitetlenkedő érdeklődést, míg Örkény István esetében nem biztos, hogy átjut a járulékos információ, miszerint egypérs novellákon kívül bármi mást is alkotott volna életművén belül a méltán neves próza- és drámaíró... S az ún. „kortárs irodalmi tétel”, amely mint ilyen egyetlenként nemritkán még élő szerzőt von a terítékre, azért nem feltétlenül termékeny, mert általában minden valóságos szelekció vagy értékelés nélkül eljárva a magyaros kolléga egyik haverját juttatja lehetőséghez a diákok szélsőséges meghökkentése vagy egyenesen szellemi kínzása által, akinek semmilyen kánonhoz, de talán még az irodalomhoz magához sincsen semmiféle köze... Ez tehát a nadrágos emberek mai találkozása jelenkori literatúránkkal, ami alapján lehetetlen garantálni, hogy az új és új generációs hullámok alkotóinak befogadó hívévé legyenek!)

TEHÁT a Masszi Péter által mutatott „nyugatozó” szimptóma önmagában nagyon ismert, még ha voltaképpen annyira nem is szolgáltat releváns támpontot sem a Napút (korai) törekvéseinek feltehető motivációjához, sem pedig azok utólagos értékeléséhez. Ugyanakkor messzemenően helyes felismerésként dicsérhetjük Masszi azon észrevételét, miszerint némely gyakorlat máris hagyománnyá szilárdult 2001 végére a lapnál. Ő az ekkorra már harmadszor megvalósított „kalendárium” megalkotását, vagyis az évi 10. lapszámnak a jeles hetvenesek évkönyvébe való áttűnését emeli ki. Ez valóban egyike azon eseményeknek, amelyek a Napút-évfolyamokat még vagy további húsz esztendőn keresztül zárják (szinte rituálisan), ám a tényleges, az élő, a valóban ’folyó-irati’ lapszerkesztést közelebből tekintve messze nem a legfontosabb, főleg pedig nem az egyetlen hagyományi állandó.

Apróbb-nagyobb

Egy folyóirat működésének ideje alatt kisebb vagy éppenséggel jelentősebb változások mennek végbe, ám vannak jellemzők, mozzanatok, amelyek nagyjában-egészében végigkísérik életét, fennállásának periódusát.⁹ Azonban ez utóbbiak közül gyakran épp az azután majd hosszú távon szilárdan megmaradók – éppen a hőskor, az indulás éveinek tüzeiben – csak amúgy fokozatosan, vagy legalábbis nem (feltétlenül) egy csapásra megjelenő módon koholódnak ki.

⁹ A Nyugatnak (!) például az inkább az eleje és az inkább a vége felé eső *fertályán* a címlapja, azaz a lapszámonként beköszönő információszerkezete is *finom-érezhetően* (finoman, *mégis* jól érzékelhetően) megváltozott azzal együtt, hogy előbb, 1908–1929 között, az ’Ignotus + Fenyő / Osvát’ vagy 1933–1939 között a ’Babits + Gellért’, illetve 1939–1941 között a ’Babits [Illyés] (+ Gellért)’ (közül, 1929 és 1933 között ’Babits [+] / Móricz + Gellért’) személyi felállásképlet szerkesztette.

Voltaképpen még nem is a szerkesztés, a lapstruktúra vagy -kiállítás (-megjelen/ít/és) elképzeléseihez tartozik, hanem mindössze az anyagbegyűjtés, tehát az amolyan előzetes mérlegelés kérdését illető információval szembesülünk, midőn az első évfolyam lapszámainak hátsó-külső borítóján (az elérhetőségek, ár, előfizetés, számlaszám mellett) a következő *bonmot*-t olvashatjuk: „Kéziratokat olvasásra elfogadunk. Közlésre az elfogadhatókat.”¹⁰ Ez a szellemesség vagy borsos tréfa (?) nem csupán a második évfolyamtól kezdve nem folytatódik hátul-kívül, de még az elsőn sem megy végig teljességgel. Azonban pusztán az első évfolyam nagyjából első felére korlátozódva is nyilván megteszi a maga hangulati hatását... Az irodalomtörténésznek pedig határozott információt ad arra nézve, hogy Szondi György főszerkesztő szellemi befolyása valóságosan mindenkiénél, az alapító-kiadóénál is nagyobb lehetett a Napútnál, már a lap indulásának pillanataiban is, és pedig a legapróbb gyakorlati részletekre kiterjedően is (amibe a(z) – mára talán ebben a formában eltűnt – Általános Értékforgalmi Bank számlavezető pénzügyintézetként való kiválasztása is beletartozhat, mondjuk, a túlságosan „sztenderd” OTP helyett).

Az évi 10 lapszám-megjelenés *havilap* esetén, mondjuk, hogy „ügyes” megoldás, nem utolsósorban a takarékoság terén. Így kezdi a Napút is, mellesleg teljességgel Masszi Péter szellemében, ebben a tekintetben bizonyosan fennáll az egyetértés a kiadóval. Csinálja ezt más is, az Új Forrás például, a Jelenkor meg éppenséggel évfolyamonként pontosan 11 számot ad ki ősidők óta, a szabályszerűen visszatérő július–augusztusi összevont beiktatásával.¹¹ Egyszóval vannak eredeti megoldások ilyen tekintetben a kortárs magyar periodikumoknál. De már az, hogy a 2000. évtől kezdve az 1. szám csak februári lesz? És innentől kezdődően a márciusi mindig a 2., az áprilisi pedig a 3. lapszám, és így tovább? Majd aztán a decemberi közelebből úgy bír éppen a 10. lenni, hogy előzőleg ennél a lapnál is (mármint a Napútnál) szerepelt egy nyári összevont (július–au-

¹⁰ Hozzávetésképpen a klasszikus-lakonikus jelzés az ilyesmivel kapcsolatban szokásosan többnyire így hangzik: „Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.” Ennek zordságát valójában csak a következő, áludvarias, túlcizellált, skót-sváb ihletésű szemtelenséggel előadott ‘változat’ világítja meg (melynek alváltozataival a kilencvenes években lehetett találkozni – talán valamiféle rendszerváltásos újudvariaskodás előzékenységének érvényesülése keretében?): „A kéziratokat [a megfelelő postázási díjértékben – Zs. Z.] felbélyegzett válaszböríték mellékelése esetén visszaküldjük.” Mármost ehhez, a közbülső, ritkán alkalmazott, de súlyos variációhoz szintén viszonyítani érdemes Szondi György kitalálmányát. Mert egy pillanatig se legyen kétség: az 1999 első feléve folyamán a hátsó-külső borító alján olvasható, egyéni Napút-megoldás (Napút-egyéni megoldás) biztosan a főszerkesztő *származéka*.

¹¹ Az igaz, hogy Pécssett beleraknak annyi anyagot a nyári dupla számba, amennyi egy normálnak (‘szimplának’) a 150–170, ha azért nem is egyenesen a 200%-a. Míg a Napút évi 10 száma közül csak az utolsó, az „évkönyv” vastagabb a szokásosnál, az első három évfolyamban legalábbis (de később sem igazán másképp). Az meg tulajdonképpen a valóságos folyóirati szövegállományból kivonódó terjedelem. (Megállapításom korántsem valamiféle „számonkérés”, mindössze ténymegállapítás.)

gusztusi, 6.-ként)?!¹² (Legalábbis az 1999-es és a 2000-es évfolyamban, mivel a 2001-esben egyszerűen átugródik a július hónappal lehetséges elszámolás: míg a megelőző évek gyakorlatának megfelelően az 5. szám ebben az esztendőben is júniusi kötésű még, addig most a 6. kizárólag augusztusivá válik, a korábbi július–augusztusos kettőzés helyett!) Nos, mindez főként csak a szemlélő Szépirodalmi Figyelő tájékoztató és a lapokban, így a Napút-számokban is megjelenő szerzőktől esetenként megfelelő időben/időbeli ráhagyással utánközlésre publikációkat elkérő munkatársának megzavarására alkalmas, talán kifejezetten azt célzó eljárás. Utóbbi ugyanis afféle „szemlélési periódusokban” számol, melyeknél havilap kategóriája esetén pl. a januárhoz automatikusan kötődik nála az 1-es, a márciushoz a 3-as, a júniushoz a 6-os, a szeptemberhez a 9-es és a decemberhez a 12-es arab szám képzete. Alapvetően akkor is, hogyha a folyóirat (impresszumban) deklarálja az évi 10 számot – mint az Új Forrás (ám a Napút nem deklarálja: nem mondja, csak teszi) –, persze hozzá lehet szokni: jön és jön az augusztusi 6-os... Mindjárt a júniusi 5-ös után (amennyiben nem július–augusztusi az a nyári szám, és van egy teljes számnyi Nyaralási Kihagyás az év közepén, vagyis a *nap útjának* amolyan ’esztendei zenitjén’¹³).

S [vajh] mi csodás apróság még? Különösség, jellemző, részlet. – A vízjeles-merített és fényes (és szabályosan recés) borítópapír felhasználásának gyakorlatát mindössze két számon keresztül folytatja a Napút, ezt az első évfolyam harmadik lapszámától kezdődően felcseréli a matt-merített (szabálytalanul érdes) borítólap alkalmazásával (1999-ben sötétkék, 2000-ben türkiz színben).

¹² Az első évfolyamban a Napút 1. száma még januári, s a közvetlenül következő két évfolyammal majdan kirajzolódó év közepi szinkront (vagyis azt, hogy majd!) mindig éppen az 5. lapszám válik a júniusivá) 1999-ben még úgy éri el a folyóirat, hogy ekkor a 2. szám éppenséggel „február–márciusi” lesz... Meglehet, ehhez a kiadó külsődleges-költségvetési hezitálása is hozzájárul. Esetleg az alapító mecénást elbizonytalaníthatja a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásáról szóló hivatalos döntés késlekedése, s talán ezért pauszolt kb. egy hónapnyi időt a folyóirattal, mely tényt utólag hónapösszevonással kozmetikáz? A 3. (tehát ne tévesszük el: áprilisi!) számhoz már heves szponzoráltatási segítségkérésre ösztönöz(het)ve a szerkesztőséget, mely tevékenység egyszerre igen sikeresnek látszik (miközben eladdig nincs nyoma): „E számunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma nemzeti és etnikai kisebbségek főosztálya, a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány, Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Fővárosi Lengyel Kisebbségi Önkormányzat és a Budavári Lengyel Önkormányzat támogatta.” (Ekkor a lapszám gerincét adó téma is külön vonzhatja a felsorolt intézményeket: *Hazai kisebbségi identitású alkotók a terítéken.*) Mindenesetre az első évfolyamban csak az 1999/4. hordozza először az információt, miszerint a folyóirat az NKA támogatásával jelenik meg az évben, míg – szerencsére – az általunk itt vizsgált további indító évfolyamoknak már mindjárt az első lapszámai ezzel a hírrel szolgálhatnak. Az orgánium szakmai-egzisztenciális megszilárdulásának legfőbb jele ez, a központi hozzájárulás!

¹³ Zenitre hágás, persze, csak a *nap útjának* 24 óránként ismétlődő periodicitású mozgásánál figyelhető meg valóságosan. Éves viszonylatban ennek megfelelője: amikor a Nap nevű égitesthez keringési pályáján a legközelebb kerül a Föld nevű bolygó.

Vajon az utóbbi takarékosabb, és ebből a szempontból nagyon merésznek minősült aztán a kezdés? A számolgotós beköszöntővel induló 2001/1. pedig még egyszerűbb, karton (habár fényes!) borítólapok között indítja a 3. évfolyamot, s innentől kezdve ez marad állandó. Igaz, az immár végképp megkérdőjelezhetetlen belső műmelléklet társulása mellett (utóbbi természetesen műnyomó papíron) – hasonló egyébként már az 1999/1.-től indulóan jelen van.

Az állítólagosan nehezen olvasható „címlap” (ezt is Masszi Péter emlegeti – valójában a borítói címsorról van szó) már 2000 februárjától, vagyis a 2. évfolyam 1. számától kiigazításra kerül. Rögtön teljesen véglegesedve is ekkor.

Az egyes, adott lapszám szellemi-szerkesztési gerincét adó témakör megjelölésére, kijelzésére a borítón a 2. évfolyam 4. számától kezdve kerül sor, egyelőre hátul-kívül s felül, ehhez társul később ugyanezen információ közlése elől-lent is. Először a 2000/10.-ben így. (Hogy ez a tematikus embléma – kettőzési eljárás aztán végigkísérje majd a folyóirat teljes élettartamát.)

Rovatok (és) szerkesztők (nélkül)

A Napút induló száma (és így évfolyama) már/is nagyon gazdag rovatokban. Ebből mennyiségileg, a tájékozódási gazdagság/szór(ó)dás jogának fenntartása tekintetében később sem igen ad alább a folyóirat, legfeljebb nem minden lapszámban pontosan ugyanabban a sorrendben követik egymást ezek a rovatok, illetve ekkor-akkor újak is tűzödnek közéjük, mások meg (néha) el-eltűnnek. Ahogyan a szerkesztést tápláló anyagtermelés lüktetése élő jelleggel kirajzolja a (mindenkori) nehézkedés, elrendeződés körvonalait! És ez tehát (jóformán) a kezdetektől fogva megfigyelhető. Az indulás több 'füzetének' viszonylatában is – mindazonáltal még mindig csak szűrőpróbaszerű – vizsgálódásokat végezve azt láthatjuk, hogy a dolog a következőképpen alakul:

Sorrendi

pozíció	1999/1.	1999/2.	1999/3.	2000/1.	2001/1.	2002/1.
i/	Előtér ¹⁴	Előtér	Előtér	Előtér	Előtér	Állati évgyűrűk
ii/	Évgyűrűk	Évgyűrűk	Évgyűrűk	Évgyűrűk	Évgyűrűk	Hetedhá- rom
iii/	Fénykör	Tárlat	Mustra	Mustra	Mustra	Tárlat

¹⁴ Melyet csak az első-belső borítón szereplő – szintén hangsúlyos és természetesen már a lapszám részét képező – anyag előz meg. A további számokban, évfolyamokban sem másként!

iv/	Hangírás	<i>Mustra</i>	Emlékezet	Hetedhét	Tárlat	<i>Mustra</i>
v/	<i>Mustra</i>	Hetedhét	<i>Fénykör</i>	Tárlat	Hetedhét	Berek
vi/	Tárlat	<i>Fénykör</i>	Berek	<i>Fénykör</i>	<i>Hangírás</i>	Ablak
vii/	Berek	Emlékezet	Tárlat	Kopogtató	<i>Fénykör</i>	
viii/	Hetedhét	Ablak	Kopogtató	Ablak	Berek	
ix/	Kopogtató	Kopogtató	Hetedhét		Ablak	
x/	Ablak	Égalj	Ablak			
xi/	Égalj		Égalj			

Számos konzekvencia volna levonható e táblázat „lázgörbéiből”, ezek nagyobbik része persze nyilvánvalóan eseti, esetleges és – akár – véletlenszerű jelenségeken nyugodhat csupán. Tartózkodva az ilyen következtetésektől, itt és most csak néhány olyan, sarkos megállapításra szorítkozunk, amelyek meglehetősen biztonsággal olvashatók ki a rovatok vagy kvázi rovatok (mögöttük témák, műfajok, teljesítmények, jelenségek stb.) szinte megszakítás nélküli „versengéséből”, szerkesztői *versenyeztetéséből*.

A részben „összefüggő” minta (1999/1. – 1999/3.) és az évfolyamnyitó egyes lapszámok mintavételi pontjai egységesnek mutatják a(z induló) Napút azon törekvését, hogy egyedi felütésű, majd a szellemi értékeket tradicionálisabban prezentáló közepű („derekú”) lapszámain belül hangsúlyos teret biztosítson a képzőművészetnek is, műfordításos kitekintések aktusain át megjelenítsen „idegen” irodalmakat-kultúrákat, végül hogy a kritikai rovat ne sztenderd módon leghátul legyen benne, hanem csak hátulfelé, *legvégül* aztán (anyaghiány?!) mégiscsak leghátul többnyire-sokszor... Az indázó elnevezésű rovatok és szövegosztatok a főszerkesztő fantáziadús ötletessége alapján burjánoznak fel, nyújtják át egymás ágközein kacsákat és szellemkincsesen begyűjtött, egybehordott, cifra-ötletes *kecseiket!* Ami biztos: a Napút az *Előtér* rovattal kezdődve (tehát, hogy nem / egyszerűen/ egy nagy verssel indítva számait) a filozofikusság útját kívánja járni a kezdetektől – a magyar hagyományban ezt talán ‘hamvasosságnak’ nevezhetjük. Majd az Évgűrűk rovattal folytatódva közvetlenül (ami nyilván megágyaz az akárhány jeles hetvenes évkönyvi 10. lapszámának évenként) szorosán, félreérthetetlenül bizonyítja: a személyesség és az alkotó személyiség közvetlen (re)prezentálásának letéteményese. A *Mustra* nem egyszerűen mutatóba kínál a kortárs magyar szépirodalmi mezőny teljesítményéből, hanem gyakran a tematikus gerinchez húzó tartalmú szövegeket kínál fel, illetve egy-egy alkotói műhely készülő komolyabb alkotását elővételezi, harangozza be. A *Berek* a folyóirat-alcímbe is beemelt öko-gondolat terrénuma, nemritkán esszéivel felvillantva a teóriát, de esetenként szabadon nyitva a lapszám szépirodalmi anyagának bizonyos rétegei felé... A *Kopogtatótól* elvileg olyasmit várnánk, mint akár a

Hangírás esetén: bekopogni valakihez, valaki nagyhoz, és emberesen masszív nagyinterjút készíteni vele... Azonban „csak” az utóbbi hasonlít ilyesmire (néha filmes megszólalás derivátuma amaz „hangírás”), az előbbi némely mű-individuum *valakinek* az ajánlásával hangsúlyosan érkező esztétikai produktumokat rejt...

Mintha mondtam volna, hogy sajátos, kreatív rovatok szövevénye egy-egy Napút-szám. Nos, a könyvkritikai jellegű *Ablak* maga is további két részre bomlik alapvetően, „Versles”-re és „Prózaporond”-ra. Gondozóik, többnyire íróik a líra- és elbeszélő-rovat szerkesztői, Prágai Tamás és Toót H. Zsolt. Utóbbi, az utóbb Toót-Holló Tamásra (vissza?)váltó szerző valahol a III. évfolyam közepénél kiszáll a rovatvezetésből (a Napúttól, Szondi György szakmai körétől nem szakadva el véglegesen). De hát úgysem a műfajok szerinti rovattagolódás jellemző igazán a folyóiratra, hanem a műnemeket is, a művészeti/tudományos határt is egyaránt átszelő tartalmi burjánzás, tartalmi hullámozás-körvonalazódás, (ki)kristályosodás! Majd további vagy húsz év bizonyítja igazán, de az elrendeződés, a pályára állás „oroszláncörmei” már a kezdő évfolyamokban látszanak: a Napút biztosan sajátos, szellemileg teljesen klasszikus, e kettőből következően pedig félreismerhetetlenül, jól fel- és megismerhetően (elismerhetően!): *jelentős folyóirat*(tá válik). Fő Redaktora, Szondi György pedig minden szövegfiókot és műfajt és szellemi területet és társművészetet és egyszerűen MINDENT összevezető, egyberendező egyetlen nagy ROVAT(OKAT)-SZERKESZTŐ... (Akinek minden egyes rovatszerkesztője – mégoly eredetileg alkotva maga is – csak fiók/á/ja végső soron. De hát olyasmit is megmondtam már, hogy szép dolog a képviseleti-proporcionális, többségi-szavazásos demokrácia, ám azért a lapcsinálás végső soron lényegében mindig egyszemélyes vállalkozás. Volt és marad.)

Kabdebó Lóránt

Árulások halmaza? – A hősiesség diadala!

Történt Bizáncban, 1453. május 28–29-én

Amikor úrtam, békés, „fesztiválos” időket éltünk. Aztán mostanra eltűnt világunkból – szövegeivel együtt – a Magyar-Hon-Lap. Ott már vissza se kereshetném. De gépemben itt van, és amikor beleolvastam, mintha napjaink történetét ismertetném általa. Ez az! – kiáltottam fel. Harcostársamnak, Szondi Gyurinak ezt a szöveget kell elküldenem köszöntésül, szeretettel.

Másfél évtizede, amikor Miskolcon a Bartók Plusz Operafesztivál indult, a Verdi művészetét felidéző tematika során egy műhelyelőadás vonta magára leginkább a figyelmet. Selmeczi György az *Attila* című opera átszerkesztett előadásával eseményszámba menő produkciót teremtett. Akkor hallottam tőle először, hogy készül Herczeg Ferenc *Bizánc* című méltatlanul feledett nagyszerű drámájának operaváltozatával. Egy évtized múlva teljesítette be ígéretét. Előbb Kolozsvárott mutatták be az elkészült új nemzeti operát, majd pedig a miskolci operafesztivál nagy újdonsága lett. Az elkészült zenedráma szememben az *Attila* dramaturgiáját követi, mégis egy mai zenei nyelven beszélő, egyszerre ironikus és hősi zenedrámának a megformálója.

A keresztény Bizánc utolsó napjának bemutatása két részben. Abban a pillanatban, amikor már a város is, a császár is Mohamed szultán kezében van. Csak a végkifejlet bizonytalan. A tét még mindig nagy. Sőt, most válik igazán tétté egy hódítás mindennapi erőszakos története. A hódító iszlám császár ugyanis nemcsak a Római Birodalom fővárosát akarja elfoglalni, de a keresztény császárt akarja megaláztatni. Nem gyilkolni, a menekülő császár alázottságára kíváncsi. Nem hősi bukást vár, hanem az elfekélyesedett erkölcsű város megaláztatására törekszik: nemcsak legyőzni akarja, de meg is akarja venni.

Az első rész az erre az eladásra készülő kicsinyes karrierista, pénz- és hatalomvágyó, áruló belső világot mutatja be. A nyitány tragikus kórushangjaihoz méltatlan alattvalók világát kelti életre. Egy elkorcsosult világ várja alázkodásra a győztes „Tigrist”. Megidézi a muszorgszkiji Grigorij-ál-Demetriosz cárevics karikatúrájaként a császár öccsét, a hatalom bugyuta reményével kecsegtető pátriárkát, a győztes szultán párjává válni készülő császárnét, majd a dörgölözőket, az üzletelő haszonlesők csoportját ironikus álrajongó zenével jellemezve vonultatja elénk a zeneszerző Selmeczi György. Az ünnepre készülő hölgykoszorú kórusa és az irodalmi versengők undort keltő árulásra késztető reménysége az udvari intrikák légkörét mutatja be.

Nehéz ezt a zenét a maga kettősségében értelmezni. A kulturált kisszerűség, a mindent eladni kész jellemtelenség a maga diadalmas ódai hangnemét próbálgatja, mintha megszólaltató maszkjai csak egy szokásos bizánci tróncsereére készülnének. Sikeres tróncserét várnak, intrikával és buta értetlenséggel.

Ezt ellenpontozza az apród és a velencei zsoldosvezér szintén álságos szerepbe öltöztetett mégis-hősiessége. Ők, az alakoskodó és a pénzért-hős figyelmeztetik a császárt, hogy még megmaradt számára a hősiesség esélye.

És közben a drámai jelenetet megformáló hatalomittas császárné illogikus gesztusa: az általa előkészített mérgegpoharat kiveszi férje kezéből. Ő, a szultánra váró eredetileg is császárlány, ezzel még egy esélyt ad a császárnak és önmagának is, hatalma és méltósága gyakorlására.

Ebben az első részben mindenki mást és másképpen énekel: a zene nem a lényegüket fedi fel, hanem álságosságukat. Nem romantikus szenvedély forr itt, inkább kicsinyes megalkuvás. Félelem helyett hazug remény tompa, érzelem nélküli hangoztatása. És közben egy-egy ária, egy-egy megszólalás, amely mégis felfedi: emberek élnek ezekben a patkányokban is. Valódi vágyakkal, életre készülők, halálra is felkészült megszólalásokkal. Hányszor és hányféleképpen megéltük ezeket a jeleneteket, megismertük ezeket a jellemtelen jellemeket a dráma és az opera közötti időszak (a huszadik század) Európájában, és itt Magyarországon is. Csak egy nap a világ: erkölcstelenségben és szenvedélyben.

Mintha egy képzeletbeli bírósági tárgyaláson ülnénk, ahol a vád tanúi képzelt, betanult szöveget ismételnek, azt hallottam, hogy valaki azt hallotta, hogy... Aztán egy-egy pillanatra felhorgad bennük a becstelenség túltengésekor az indulat, mindent megtagadnak, visszavonnak. Semmi nem igaz! – kiáltanak fel. De a bíró ezt a visszavonást itt nem hallja meg, zeneileg ez a lényegesen mai; mintha észre sem venné: a visszavonás csak rikkantás-számba megy. Nem is kell odafigyelni. A földi igazságszolgáltatás a maga rutinjával az igazságtalanságot fedezi.

Gyerünk tovább, újabb helyszín, újabb fórum, az álságos árulás hazugsághalmaza már nem is figyel az igazságra. Mondja-ismétli a betanult megalkuvó szöveget. És az igazságot képviselni megfogadott ügyvéd? Gyáván meghunyászkodik. Látszólag ő a védelem, valójában már el is adta a védelemre szorulókat. Kincstárnok, hadvezér, szerető férfi hős? Újabb és újabb védelmi megbízásra várva nem meri elkötelezni magát egyik sem az élet-halál küzdelemben. Jó szakember? Elméletben. Valójában már a túlélésre szervezkedik. Nem igazság él itt, csak a megszokott szabályokat mérik, évszázadok menetrendje szerint. Bizánc elárulta önmagát. Hősi szabályok szerint, törvényt szimulálva gyáva megalkuvók áruló hada. Zeneszerező legyen, aki ezt a kavalkádot mai eszközökkel felfigyeltetően felfedi. Selmeczi ihletében összetalálkozott a történet bonyodalma és a közben megéreztetett halálos fenyegetés.

És aztán a második rész! Amikor mindenki lelepleződik. A jog helyébe az igazság lép. Kiderül: lehet felemelt fejfel szembezállni az intrika hatalmával. Bizánc kisszerű, megalkuvó összjátéka felett lehet valódi ítéletet mondani. Az igazság, az Isten nevében megszólalhat! Csak kell egy ember, aki meri vállalni az álság hálójának szétvágását, a túltekintést a kisszerű árulásokon. A hazugság rendjének elfogadása helyett az emberi nemesség valódi igazságának kimondását végül is elvállalva. Az emberi méltóság diadalát ünnepelve.

És a császár rádöbben az egyetlen tisztességes megoldásra: a nem megalkuvásra. A bukásban a hőssé válásra. Amely a kis apród szerelmes virrasztásától ível a szuka-császárné rómeó-júliás áldozatáig. És mindezek felett Bizánc keresztény harangjai, amelyek a nyitány halálkórusának megfelelően a kiüresedés patetikus megszólalásai. Bizánc ekkor marad igazán magára. És ekkor nyílik meg a császár számára a hősi tett lehetősége. Az égi út. Mert mehetett volna, mert megaláztatásában az életét ő is menthette volna. De nem: ő az utolsó ítéletének gesztusával egész Bizáncot hősi múltra emeli. A kicsinyesség itt, ebben a döntésben ítéletté válva áldozattá nemesíti a keresztény Bizáncot. A kisszerű, az ármánykodó, az árulásra kész város ellenében megszólaltatja a mártírium szolamát. Az Istenhez fohászkodó keresztény világ áldozatos értékét az egyházi könyörgés kóruséneklő méltóságába emelve.

* * *

A Keselyák Gergely irányította kolozsvári énekesek és a kórus, valamint a zenekar érdeme, hogy ez az összetett megjelenítő elemeket összefogó, nagyszerű opera meg tudott nyilvánulni a bemutatóján. Nem hagyományos zenét hallhattunk, hanem olyan vibrálását a zenei megszólalásnak, amely egyszerre utal vissza az eszményeket megszólaltató romantikus operára (mondjuk a dramaturgiai ősképre, Verdi *Attilájára*), de ugyanakkor bele tudta szőni, meg tudta mutatni a szöttes túloldalát, az eszmények vesztett alkalmazkodást megszólaltató, az emberi személyiséget szétesettségében jellemző zenét.

Mindennek pedig keretet adott Zeke Edit díszlete és jelmezei, amelyet kihasználva Zakariás Zalán feszes rendezése zárt egésszé, teljes világgá alakította az előadást. A Müpa **pár évvel** korábbi *Attila*-rendezésére emlékeztető búcsúzó római birodalmi építményrendszer egyszerre egy örök emberi alkotást sugall, amely időközön felül, rendszereken túlélve hirdeti a történelmi változásokon túl is fennmaradó emlékeztető képet (mintha Csontváry keleti tárgyú látomásai közé hívná a nézőt). Rom és mégis fenséges alkotmány. Érdemes érte megküzdeni. És mindez a nyitó „halál, halál” kórus és a búcsúztató-kiüresítő harangzúgás zseniális zenei megoldását a teljes díszletezésbe belevonja. A mulandóságot és az értéket kiemelő utolsó keresztény imát egyként életszerűvé, hitelessé igazolja. Ehhez a zenéhez ez a díszlet volt szükségszerű.

És a ruhák? Az öltözet? A kicsinyesség és a fenség egyszerre való megjelenítése. Császári udvar, amely az alantas alamuszi intrikára éppúgy felkészült, amelyben a beöltözöttek az árulás halmazát képesek mario-nett-figuraként végrehajtani – ugyanakkor egy kultúra utolsó pillanatában annak valahai búcsúztatását is megérzékelik. Ezekben a jelmezekben minden megtörténhet. Az utolsó pillanatig áruba lehet bocsátani mindent, de lehet egy Rómeó-Júlia-jelenetet zárásul rögtönözni bennük.

Zene szól, énekhang hirdeti az emberek jelenlétét. Életét. Közöttük mi, nézők ott vergődünk a választásra felkészülve. Ez a zene, ebben a keretben a ránk váró történelem „begyűrűzése”. Olyan zene, amely választás elé tud állítani: kisszerű árulók legyünk mi is, megalkuvók, legyünk-e „kicsinyek”? Avagy merjünk megfelelni az erkölcsi kihívásnak. Példává emelkedni, a megalázót megalázni!

Milyen jellemzője ennek a „Gesamtkunstwerk”-nek Ahmed, a trónörökös, a követ, a néma szereplő, aki kihívó arroganciával még a trónszékbe is beleül. Mint új vevő néz szét a fenséges város romjai között. Nem is gondolja, hogy kijár számára mindezért a büntetés.

Mert megszólalnak a harangok. A harangok, amelyek Bizáncért szólnak, de valójában a zene nyelvén miértünk hangzanak. Kiüresítjük-e magunkat, vagy magunkba szállva, a misztérium magasában imává szelídült könyörgésünkkel megtaláljuk lelkünkben a hősi lehetőséget, kapcsolódást a fenségeshez, tudunk-e még szólni jobbik énünk hangjain, és tudunk-e könyörgő imával egyesülni Istennel. Tudunk-e olyanokká válni, amiért valaha teremtetünk?

A zene egyszerre ihletődik a Muszorgszkij-féle népoperától és a Ligeti-féle misztériumjátéktól. Mindkettőnek az iróniája és lelki megtisztulásvágya egyként utódjára talál Selmeczi György operájában. Kérdés, mi, hallgatói miként tudjuk lelkünkbe oldani a zenének ezt a csodálatos kettősségét. Milyen arányban tudjuk átvenni ennek a megszólalásnak a lelkiségét.

Személyes vallomásom és gratulációm: magam benne éltem a népoperában, tudtam szégyenkezni embertársaim és a magam gyengeségei miatt – és ugyanakkor átéltem a misztérium lelki megtisztulásvágyát. Ott érezni magamat, akikért a harang szólt. Az ima-dallam az én lelkemből is felszállt. Remélem.

Szentmártoni Szabó Géza

Kolozsvári Márton és György Szent György-szobrának története

Az Anjou-korban és Zsigmond király uralkodása idején, a lovagi életforma magyarországi elterjedése során került előtérbe Szent György kultusza. Károly Róbert 1326. április 24-én Visegrádon alapította meg a világi jellegű Szent György-lovagrendet. Az alapítólevél egyik fennmaradt példányán az épen maradt viaszpecsét a sárkányölő jelenetet ábrázolja.¹

A Kolozsvári testvérek, Márton és György, 1373-ban készítették el Szent György vitéznek a prágai várban álló lovas szobrát. Több magyarországi templomban maradt fenn Szent György-oltár vagy a sárkányölőt a megmentett leánnyal együtt megjelenítő falkép. A közkeletű ábrázolások előképeként felsejlik a görög mitológia két jelenete: a Pegasuson lovagló Bellerophon küzdelme Chimerával, illetve az Andromédát a szörnytől megmentő Perseus története. A mártírként tisztelt szent ünnepnapja április 24-ére, azaz a Bika-csillagkép uralmának nap-tári kezdetéhez került, talán a kereszténységgel a IV. század közepéig versengő Mithras-kultusz igen elterjedt, képileg is egységesen megformált bikaölő jelenetének feledtetése érdekében.

Szent György középkori legendájának képi és szobrászati megjelenítése főként a sárkány megsebesítésének és megölésének elbeszélésére szorítkozott. Ebben az elképzelt jelenetben négy szereplő vonult fel: György vitéz és a ló,

¹ A Szent György lovagrend alapítólevelének viaszpecsétje a Magyar Nemzeti Múzeumban. Fidler Antal erről készült metszete (*Acta litteraria Musei nationalis Hungarici, tomus I.*, Budae, 1818, 384.)

a megmentésre váró királynő és a sárkány. A XVI. század eleji *Érdy-kódex* karthauzi szerzetes fordítója ekként adta elő a legendabeli viadalt:²

„Mikoron ezeket beszéllenek, íme, az nagy sárkány felemelé ő fejét az tóból, és reájok kezde jönni. Ottan az királ leánya reszketni kezde, és mondá Szent Gyergy vitéznek: Fuss el hamarsággal! Ottan azért Szent Gyergy lovára ile, és szent keresztnek jegyével magát megjegyze, és az sárkány ellen nyomolék. És csúcsáját erésen mefogótozván, és ennen magát Úr Istennek ajánlván, neki eklelé, és az sárkánt az feldre leejté. És mondá az leánnak: Ódd el övedet és vesd nyakára az sárkánknak; semmit ne félj jó leányom! Mikoron azt tette, ugyan követi vala őtet, mint az szilígy bestye.”

A teljes *Szent György-legendát* az 1320–1340 között készült *Magyar Anjou-legendárium* képsorozatban mutatta be. A sárkánnyal való viadal képét a miniátor, az *Érdy-kódex*ben olvashatóval megegyezően, úgy festette meg, amint a leány ráveti az övét a Szent György által megsebzett sárkányra.³ Más ábrázolásokon a rettegő leány egy sziklaormon állva nézi az éppen folyó küzdelmet. Ilyen ábrázolás maradt fenn a Szatmár vármegyei Tarpán is, ahol 1984-ben a református templom északi falán olyan XV. század eleji freskókat tártak fel, amelyek egyikén Szent György viadala látható.⁴ A kettős keresztet viselő vitéz almásderes paripán, azaz fehér pettyes szürke lovon ülve, dárdával döfi torkon a sárkányt.⁵ A királynő összetett kézzel áll a sziklán.

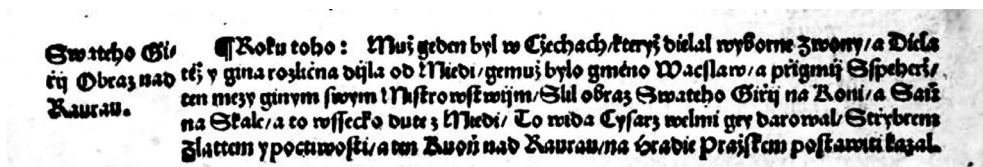
² Szent György mártírnak innepéről. = *Érdy-kódex* (1526–1527), 265.

³ I. de sancto Georgio, quomodo interfecit draconem. = *Magyar Anjou legendárium*, kiad. Levárdy Ferenc, Budapest, Magyar Helikon–Corvina, 1975: XXII / Szent György, 90. (v: 54v)

⁴ Lángi József, *Tarpa, református templom* = *Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Középkori templomok útja Szabolcsban, Beregben és Kárpátalján. Második kötet*, szerk. Kollár Tibor, Nyíregyháza, 2013, 338–340.

⁵ Veronában, a Basilica di San Zenóban látható a tarpaival jól összevetethető XIV. századi Szent György-freskó.

A XIV. század vége óta áll a prágai várban a Kolozsvári testvérek Szent György-szobra, amely a középkor egyik nagyszerű műalkotása, és amelynek magyarországi előtörténetét, a szobor alkotóinak kilétét, lépésről lépésre haladva, csupán több száz év után sikerült kideríteni. A magyar művészettörténészek immár több mint száz esztendő óta igen sok értékelést és vitacikket írtak a szobor eredetéről, kiválóságáról és rejtély övezte alkotóiról. A kutatások szorosan kapcsolódnak a mára elpusztult XIV. század végi nagyváradi királysobrokhhoz, kiváltképpen Szent László megcsodált lovas szobrához.⁶

A prágai várban álló sárkányölő Szent György-szoborról elsőként Václav Hájek z Libočan (1499–1553) cseh történetíró tett rövid említést 1541-ben az anyanyelvén kiadott cseh krónikájában, mégpedig az 1373-as év eseményei között.⁷ Ő úgy vélekedett, hogy egy bizonyos Václav Špehář, avagy Wenzel Späher volt a szobor alkotója. 1596-ban Johann Sander német fordításában is megjelent Hájek cseh krónikája.⁸ Ezt később újra kiadták: 1697-ben Nürnbergben, 1718-ban pedig Lipcsében. Sander furcsa módon a Späher nevet is lefordította, így lett belőle Wenzel Kundschafter. Németül mindkét szó kémeket, felderítőket jelent. A szoborra vonatkozó szöveg magyarra fordítva így szól:

Sz. György lovag szobra a prágai vár vízköpő csöve felett: Ugyanebben az évben [1373-ban] akadt egy ügyes ember Csehországban, aki pompás harangokat, ágyúkat és egyéb ércműveket öntött, Wenzel Späher néven. Több mesterműve között Szent György lovag lovas szobrát és a sárkányt a sziklán; mind rézből és belül üregesen öntötte ki, amelyet Károly császár arannyal és ezüsttel gazdagon bevonatott, valamint a kiöntött lovat és sárkányt a prágai vár vízköpő csatornája fölé állíttatta.

⁶ Czakó Elemér, *Kolozsvári Márton és György XIV-ik századi szobrászok*, Budapest, 1904; Balogh Jolán, *Márton és György kolozsvári szobrászok*, Erdélyi Múzeum, 1934, XXXIX/1. szám, 107–136.; Balogh Jolán, *Varadinum * Várad vára, I–II.* Bp., 1982; Pogány-Balás Edit, *Kolozsvári Márton és György Szent György szobrának antik előképéről*, Művészettörténeti értesítő, 24 (1975), 1–16.; Marosi Ernő, „Opus Imaginis Sancti Georgii” = Kép és hasonmás. Művészet és valóság a 14–15. századi Magyarországon (Művészettörténeti Füzetek, 23), Budapest, 1995, 86–123.

⁷ Václav Hájek z Libočan, *Kronyka czeska*, Praga, 1541, CCCXXXVIIv.

⁸ Wenceslaus Hagecius von Libotschan, *Böhmische Chronik vom Ursprung der Böhmen, von ihrer Hertzogen und Könige, grafen, Adels und Geschlechter Ankunfft*, übersetzt von Johann Sandel, Prag, 1596. – Hana Marková, Hájeks „Kronika česká” (1541) und die deutsche Übersetzung von Johann Sandel (1596), *Germanistisches Jahrbuch Tschechien-Slowakei, Neue Folge* 1 (1991), 136–147.

A szobor, amelyet eredetileg talán belső térbe szánhattak, a Mihulka-torony közelében lévő kutat díszítette, ahol egy 1541. június 9-én támadt tűzvészben megsérült. Ekkor a toronyból lezuhanó gerenda a lovas jobb karját a lándzsával együtt letörte. A palota kapujához átvitt szobrot javító kézműves a kellesténél magasabbra forrasztotta vissza a vitéz döfő kezét. Jiří Trnicky cseh nyelvű versének tanúsága szerint, 1562. szeptember 20-án, a Miksa cseh királlyá választásakor rendezett lovagi játékok során, a nézők felmásztak a több mint száz eszten-deje ott álló szoborra („Snad více než od sta let bez pohnutí”), amely ledőlt a talapzatáról, és a ló feje némileg megrongálódott.⁹ 1573 májusában a szobron álló vízköpőt (Röerkasten ... darauf das gegossen Bild der Ritter Sanct Georg stehen soll), ugyanezen év októberében pedig a szobrot javították, amint ezt a fennmaradt számlák igazolják.¹⁰

A szobor kiemelkedő sziklát utánozó részéről ma már hiányzik a királylány kicsiny alakja. Hasonló lehetett a megoldás a Tarpán feltárt falképen ábrázolt jelenethez, ahol a királylány ugyancsak a lovag előtti sziklafokon áll. A kompozícióban fontos szerepet játszó leány egykori figurája már 1541-ben is hiányzott,

⁹ Adolph Pleischl, *Beiträge zu einer medicinischen Topographie Prags, der Hauptstadt Böhmens*, Prag, 1836, 25–35.

¹⁰ Czakó Elemér, *Kolozsvári Márton és György XIV-ik századi szobrászok*, Budapest, 1904, 17. – *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, XII. Band, Wien, 1891, XLVIII (8144. tétel)

hiszen Václav Hájek cseh krónikájának szoborleírásában csupán a lovagot és lovát, valamint a sárkányt említette meg. A leány figuráját akkor távolíthatták el, amikor a szobrot kútszoborrá alakították át, és a szökőkút sárkányfejes vízköpőjét illesztették annak megüresedett helyére.

A viaszvesztéses eljárással készült prágai szobor lovát alkotói, a tarpai fal képen levőhöz hasonlóan, almásderesnek ábrázolták a bronz felületén sorjázó foltszerű formákkal. A paripa farkán lévő csomózás és a lószerszámok is magyarországi előképekre utalnak.¹¹

1710-ben Karl Adolf Redel (1659–17??) részletesen írt a szoborról a Prága nevezetességeiről szóló könyvében:¹² „Auf der Lincken des Pferdes ist S. Georgii Schild, auf welchem ein güldenes Creutz, und auf solchem die Inscription, von wem, und wann diese Statua gesetzt worden.” Azaz: A ló bal oldalán van Szent György pajzsa, amelyen aranyozott kereszt van, és azon a felirat, hogy ki és mikor készítette ezt a szobrot.

1749-ben elveszett ez a pajzs, amely talán Szent György alakjának bal karján függött, de szerencsére annak latin feliratát ketten is feljegyezték: 1677-ben a jezsuita Bohuslav Balbín (1621–1688) *Epitomae*-jában a következőképpen:¹³

„Hagek Wenceslaum Speherz laudati operis authorem nominat, at ipsa inscriptione, quam ex aere descripsi, refellitur, quae sic habet: A. D. MCCCLXXI-II hoc opus imaginis S. Georgii per Martinum et Georgium de Clussenberch confalatum est.” Azaz: Hagek a dicséretes műalkotás készítőjének Václav Špehř-et nevezi meg, ám magán a feliraton, amelyet a bronzról másoltam le, ez megcáfolódik, amely így szól: Az Úr 1373-dik esztendejében ezt a művet, Szent György képmását, Kolozsvári Márton és György öntötte egybe.

1700-ban Jan František Beckovský (1658–1725) cseh nyelven írt történeti művében a Balbínnál olvashatóval azonos feliratot közölt.¹⁴ 1681-ben Bohuslav Balbín egy másik könyvében hosszasan méltatta a szobor szépségét:¹⁵

„S. Georgii Equestris statua, (quam modo nominaveram) miraculo est artificibus; ex aere campano constat; Equi, et Sancti Equitis lineamenta tanta diligentia expressit artifex, ut nihil magis; minimae venulae, et fibrae, et quidquid usquam in Equo vivit, vivit in aere; praecipuum mihi visum semper est, quod et conatum Equi in saltu, et Equitis totius sese saltui accommodantis flexum ad unguem expresserit. Fabricatum hoc opus est An. 1373. Carolo IV. regnante, ut in Epitome narravi; sub hac statua aqua dulcis, et fontana syphonibus, Dracone aquam vomente, magno impetu salit.”

Azaz: Szent György lovas szobra (amint éppen megnevezhetném) bámulatot kelt művességeivel; harangérből készült; a ló és a szent lovag körvonalait oly nagy gondossággal alakította ki a művész, hogy nincs kíváncsabb; a legkisebb

¹¹ László Gyula, *Kolozsvári Márton és György Szent-György szobrának lószerszámja*, Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1942.

¹² Carl Adolph Redel, *Das sehenswürdige Prag*, Nürnberg und Prag, 1710, 73.

¹³ Bohuslaus Balbinus, *Epitomae historica Rerum Bohemicarum, Lib. III*, Pragae, 1677, 379. (cap. XXI.)

¹⁴ Jan František Beckovsky, *Poselkyně starých příběhů českých*, Praha, 1700, 587.

¹⁵ Bohuslaus Balbinus, *Liber III. decadis I. Miscellaneorum historicorum Regni Bohemiae*, Pragae, 1681, 126.

erek és szőrök, és bármi valahol él a lovon, él a bronzon; kitűnő látvány mindig nekem, és az, ahogy a ló gyürkőzését az ugrásra, és a magát az ugrásnak teljességgel átadó lovag erőlködését hajszálnyi pontossággal ábrázolta. Ez az alkotás 1373-ban készült el, IV. Károly uralkodása idején, amint az *Epitomé*-ban elbeszéltem. Eme szobor alatt kellemes víz van, és a forrás a csatornákból egy vizet okádó sárkány által, nagy buzgással folyik ki.

1757-ben a szobrot előbb az óvárosi városháza elé, majd a Szent Vitus-székesegyház mellé helyezték át. 1749-ben ellopták róla a pajzsot.¹⁶

1784-ben Franz Pubitschka (1722–1807) prágai jezsuita történész kronológikus cseh történeti művében, meglepő módon, a helyes német névalakban idézte a Szent György-szobor feliratát, amikor ugyanott Václav Hagek téves adatát cáfolta:¹⁷ „Die lesebare Unterschrift nennet die Künstler Martin und George von Clussenburg so deutlich; daß ich nicht begreife: wie Hagek einen gewissen Wenzel Speherz die Ehre zuschreiben kann.” Azaz: Az olvasható aláírás olyan világosan nevezi meg a Clussenburgból származó Márton és György művészeket, hogy nem értem, miként tulajdoníthatja Hagek az elismerést egy bizonyos Wenzel Speherznek.

Innen már csak egy lépés lett volna felismerni, hogy Clussenburg alighanem az erdélyi Kolozsvárral lehet azonos. Nem így történt. A XIX. századi német szakírók nem tudtak mit kezdeni a számukra ismeretlen városnévvel, ezért a légből kapott Clussenbach névforma alapján próbáltak az alkotók nyomára lelteni. Ám ez a változat sem adott nekik támpontot arra, hogy a prágai Szent György-szobor alkotóinak valós származási helyére fényt derítsenek. 1879-ben Wenrich Vilmos (1822–1895) erdélyi szász tudós vette észre, hogy a feliratban olvasható Clussenberch Kolozsvár korai szász elnevezésének némileg torzult változata, majd a hozzákapcsolt Márton és György személynevek révén megállapította, hogy a prágai Szent György-szobor alkotói ugyanazok a művészek voltak, mint akik Nagyváradon Szent László királyról 1370-ben álló, majd 1390-ben lovas szobrot készítettek.¹⁸ Weinrich még egy érdekes bizonyítékkal hozakodott elő:

„Nevezetes e tekintetben még egy más jelenet is. Miskolczi István Szent László lováról beszélván, azt mondja: Equi dexter testiculus grandior est altero.¹⁹ Érdekesebbnek tartottam ezen észrevételt, mintsem hogy elmulasztottam volna Prágában is Szent György lován a testiculusi arányokat vizsgálni, és valóban, ott is az állatnak ily módon való alakítását találtam. Mindezeknek alapján tehát kétséget nem szenved, hogy a prágai emlékből hazai művészeink egy munkáját bírjuk.”

Ennek a jelentős felfedezésnek, a bronzból öntött ló eltérő méretű heréin kívül, a további bizonyítékai a következők. A Weinrich által említett Miskolczi Cs-

¹⁶ Balogh Jolán, *Márton és György kolozsvári szobrászok*, Erdélyi Múzeum, 1934, XXXIX/1. szám, 136.

¹⁷ Franciscus Pubitschka, *Chronologische Geschichte Böhmens des 5ten Theils 1ter Band. Unter den Zwischenkönigen, und dem K. Karl IVten: 5. Theil I. Band, 5.*, Prag, 1784, 597.

¹⁸ Wenrich Vilmos, *Néhány szó két hazai művészről*, Századok, 1879, a vidéki kirándulás melléklete, 122–125.

¹⁹ A ló jobb heréje nagyobb a másiknál.

lyák István (1575–1645) református prédikátornak köszönhetjük, hogy ismerjük a Szent László-szobrok egykori feliratait, mert ezeket 1609. június 27-én, egy Váradon rendezett egyházi ülés idején lemásolta és beírta diáriumába.²⁰ Kézirata leszármazottjai révén jutott Keresztési József (1748–1812) szalacsi református lelkész birtokába. 1804-ben ebből a dokumentumból közölte az egykori feliratokat Schedius Lajos,²¹ majd 1806-ban Keresztúri József Alajos.²² A diárium ma már az Országos Széchényi Könyvtárban van.²³ A szentkatolnán lakó Polos István, Apafi Mihály fejedelem birtokigazgatója, 1671-ben ugyancsak feljegyezte a lovas szobornak a Miskolcziéval egybevágó feliratát, ám az ő 1669–1676 között írogatott naplókönyve csak a XX. században vált ismeretessé.²⁴ A bronztáblákról lemásolt feliratok a következők:

„In ipso Arcis ingressu ad dextram aenea S. Ladislai regis imago aeneo equo insidens, quondam integra, et tota auro splendens, in dextra habet asciam lignariam quasi sectionem minitans. Equi dexter testiculus grandior est altero. Subtus equum in aenea tabella haec leguntur:

Anno M390. die XX. mensis Maii rege Sigismundo et Maria regina felici regnantibus, hoc opus fieri fecit Reverendus in Christo pater d. Joannes Episcopus Varadiensis per Magistros Martinum, et Georgium de Colosvar, in honorem Sancti Ladislai Regis.

E regione tres homines ibidem aenei pedes stantes. Primus ad sinistram habet ensem catena e collo pendentem, cum securi, calcaribus et tabella, cum hac inscriptione:

Anno d. MCCC40. Serenissimo Principe regnante domino Ludovico rege Ungariae - - - Venerabilis Pater d. Demetrius Episcopus Varadiensis fieri fecit has Sanctorum imagines per Martinum et Georgium filios Magistri Nicolai pictoris de Colosvar.

Secundus habet pomum aureum cum cruce, gladio non evaginato catena ligato, habet quoque calcaria.

Tertius imberbis est tenens sceptrum regale: qui habet gladium, pugionem, calcaria, et tabellam cum nota ‡ Horum nomina vulgo circumferentur, quod sint Ladislaus, Stephanus ac Emericus.”

A várba belépve jobb felől Szent László király ércszobra érclovon ülve, hajdan ép és egészen aranytól ragyogó, jobbában favágó szekercét tart, mintegy vá-

²⁰ Miskolczi Csulyák István, *Diarium apodemicum*, fol. 101r. OSzK, Kézirattár.

²¹ Schedius Lajos, *Zeitschrift von und für Ungarn*, 1804, 86–87.

²² Josephus Aloys Kereszturi, *Compendiaria descriptio foundationis, ac vicissitudinum episcopatus, et capituli M. Varadinensis, Pars secunda*, Magno-Varadini [Nagyvárad], 1806, 230–234.

²³ Marosi Ernő, *Márton és György kolozsvári szobrász testvérpár = Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, középkor és kora újkor VII, főszerk. Kőszeghy Péter, Balassi Kiadó, Budapest, 2007, 310–315.* (A diárium azon lapjának hasonmásával, amely váradi szobrok leírását tartalmazza.)

²⁴ V[arjú] E[lemér], *Kolozsvári Márton és György váradi királyszobraitól*, *Archaeologiai Értesítő*, 39 (1920–1922) 103–104. – Boér Ilka, *Balogh Jolán levelezése a Székely Nemzeti Múzeummal (1942–1943)*, Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények, 2012–2013, 319–326.

gással fenyegetve. A ló jobb heréje nagyobb a másiknál. A ló alatt kis ércablán ezek olvashatók:

Az Úr 1390. esztendejében, május hó 20. napján, Zsigmond király és Mária királyné szerencsés uralkodásakor valósította meg ezt az alkotást a Krisztusban tisztelendő János atya, váradi püspök, a Kolozsvárról való Márton és György mesterek által Szent László király tiszteletére.

Ezen a területen három, ércből való ember ugyanott gyalogosan áll. Az elsőnek balra a nyakából láncon lógó kardja van, bárdal, sarkantyúkkal és táblával, ezzel a felirattal:

Azaz: Az Úr 1470. esztendejében, a felséges fejedelem, Lajos király úr uralkodása idejében, - - - a tisztelendő úr, Demeter atya, váradi püspök valósította meg ezen szentek szobrait Márton és György, a Kolozsvárról való festő, Miklós mester fiai által.

A másodiknak aranyalmája van kereszttel, láncon lógó, ki nem vont karddal, sarkantyúi is vannak. A harmadik szakálltalan királyi jogart tart, van kardja, tűre, sarkantyúi, és táblája ezzel a jellel: ‡ Ezek neveiről közönségesen azt híresztelik, hogy ezek László, István és Imre lennének.

Ezekből a feliratokból derül ki, hogy a szobrok két alkotója, Márton és György, testvérpár volt, az apjuk, Miklós mester pedig festő. A három gyalogos király-szobor készítésének 1440-es évszáma valószínűleg téves olvasat 1470 helyett. Nagy Lajos király ugyanis 1342–1382 között uralkodott; az Itáliát is megjárt megrendelő, Futaki Demeter pedig 1345-től haláláig, 1372-ig volt váradi püspök. A lovas szobor megrendelője már az utóda, Cudar János volt, aki 1383–1395 között volt az egyházmegye püspöke.

Az elkövetkező kétszáz évben sokan írtak elismeréssel és csodálattal a szobrokról. Janus Pannonius is beszélt hozzájuk Váradtól búcsúzó versének soraiban: „Aurati pariter valete reges!” Azaz: Isten hozzátok együttesen, aranyozott királyok! Illetve: „At tu, qui rutilis eques sub armis / Dextra belligeram levas securim.” Azaz: Ám te, aki lovagként vöröslő fegyverzetben / Jobboddan harci bárdot tartasz. A *Peer-kódex*ben fennmaradt, XV. század végi, váltakozóan latin és magyar nyelvű Szent László-énekekben is előkerül a lovas szobor magasztalása:²⁵ „Tua imago sita est in muro alto / Splendet ut Sol, fulget ut aurum.” – „Képed feltölték az magas kőszálra, / Fénlik, mint nap, sajog, mint arany.” Bonfini és Oláh Miklós röviden írtak róla. A reformáció idején Szkárosi Horvát András már ostromozta az általa bálványnak tekintett lovas szobor tisztelőit. 1549-ben „Mind ez világnak, ím, esze veszett” kezdetű, Tállyán szerzett zsoltárparafrázisában ezeket írta:²⁶

Várad nagy kárt téssz mind ez országnak,
Hogy véget nem vetsz a sok vakságnak,
Csak zabot pallasz az nagy érciónak,
Hiszem Istent alítod vaknak.

²⁵ *Középkori magyar verseink*, szerkesztette Horváth Cyrill, Budapest, 1921, 222–224.

²⁶ Huszár Gál énekeskönyvében: *A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretetek*, (Debrecen), 1560, P5v–P6r.

Oly igen féltem az török császárt,
Meg ne jargalná Szent László lovát,
Fogva ne vinné sok kövér papját,
Akik kerengik szép koporsóját.

Fél évszázaddal később, a törökök valóban meg akarták jargalni Szent László lovát, amikor 1598. október 3-a és november 3-a között megostromolták az éppen királyi kézen levő Váradot. A kísérletük azonban akkor még kudarcba fulladt. Egy másik császár, a német-római, azaz Rudolf magyar és cseh király is szívesen birtokba vette volna a szobrokat, mert úgy hallotta, hogy közöttük van Mátyás királyé is. December 1-én Mátyás főherceg azonban tájékoztatta, hogy a szobrok másokat ábrázolnak és nehezen szállíthatók, sőt a nép is babonásan ragaszkodik hozzájuk. Rudolf, megtudván, hogy nem világi, hanem vallási hátterűek a szobrok, elvetette a tervét.²⁷

Várad 1598-as ostromát elbeszélve Istvánffy Miklós (1538–1615) is kitért a lovas szobor és környezete rövid leírására.²⁸ Ugyanezen ostrom kapcsán az erdélyi történetíró, Szamosközy István (1570–1612) volt az, aki kéziratos történeti művében, a feliratok alapján, az ottani királyszobrok alkotóiról is megemlékezett.²⁹ Elismerő szavai magyar fordításban:³⁰

Az ő emlékezetére szentelt lovas szobor mind a mai napig megvan Váradon: Zsigmond király és Mária királynő uralkodása alatt János, a város püspöke állíttatta, bronzból öntötték, annak idején teljes nagyságban arannyal volt bevonva; éppen akkora, mint egy lovas, amekkorának Antonius császárt a római Capitolium magaslatán, Gattamelatát Padovában, Bartholomaeus Colleoneust Velencében csodálhatjuk, bár ez a miénk nem olyan tökéletes művészettel készült, hiszen idevalósi, kolozsvári Polyclitusok:³¹ Márton és György készítették, amint ugyanitt a szobor felirata hirdeti. Maga a király amazon bárdot tart magasra emelt jobb-jában, mellette három gyalogos királyalak áll ugyancsak bronzból, a háromkirályok képmása, akik a kisded Messiást legelsőként tisztelték meg ajándékaikkal.

1604-ben Szenci Molnár Albert (1574–1634) magyar–latin szótára ajánlólevegélben hasonlóan beszélt Szent István, Szent Imre és Szent László gyalogos szobrairól.³² Magyarra fordítva: [A magyarok] az ezután következő századokban,

²⁷ Horváth Mihály, *Magyar regesták a bécsi császári levéltárból 1118–1605*, Magyar Történelmi Társaság, IX. kötet, Pest, 1861, 95–96. (Bécs, Österreichisches Haus-Hof- und Staatsarchiv. Abt. „Ungarn“. Fasc. 132.)

²⁸ Nicolaus Istvánfi Pannonus, *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV*, Coloniae Agrippinae, 1622, 731.

²⁹ Szamosközy István *Történeti maradványai 1566–1603*. Az erdélyi fejedelmek birtokában volt eredeti példányról kiadta Szilágyi Sándor, második kötet, 1598–1599, Budapest, 1876, 167.

³⁰ Szamosközy István, *Erdély története [1598–1599, 1603]* második kiadás, fordította Borzsák István, Magyar Helikon, Budapest, 1977, 138–139.

³¹ Polükleitosz a Kr. e. V. században élt, bronzszobrairól híres szobrász volt.

³² Szenci Molnár Albert, *Nuncupatoria epistola. = Dictionarium Ungarico-Latinum*, Noribergae, 1604, (3.)

a boldogságos szűzön kívül, különösen a közönségesen háromkirályoknak nevezett napkeleti bölcseket tisztelték, mivel őket tulajdon őseiknek vélték. Ezért is állították fel bronzszobraikat Váradon, a főtemplom előtti téren, amelyek a hagyomány szerint egykor színtiszta arannyal voltak bevonva.³³

1621. július 8-án a városon átutazó Révay László (1600–?) kissé felületesen olvasta el a lovas szobor feliratát, mert ezt jegyezte fel naplójába:³⁴ „érkeztünk Váradra. Szent László királyt öntette egy kolozsvári ötves anno 1390.”

1659-ben, csaknem négy évtizeddel szerzője halála után jelent meg Révay Péter (1568–1622) koronaőr könyve, a *De monarchia*, amelyben ő is magasztalóan szólt a lovas szoborról: „corpus mandatum tumulo Varadini, ubi in ipso templi aditu posita est equestris statua Ladislai, ut mole aenea insignis, ita opere et artificio admirabilis.”³⁵ Azaz: László testét Váradon tették sírba, ahol éppen a templom bejáratánál helyezték el lovas szobrát, ez amennyire nevezetes az ércömege miatt, épp annyira csodálandó alkotásként és mesterműként.

Mathias Miles (1639–1686) szász történetíró 1670-ben kiadott német nyelvű erdélyi krónikájában ugyancsak szót ejtett Szent László lovas szobrának készítése idejéről és annak két alkotójáról. Magyarul: Az Úr 1389. esztendejében Sz. Ladislao tiszteletére teljes ércszobrot, soha nem romlandó emlékezetre, készített két kolozsvári mester, Martino és Georgio vörösrézöntők (amint a rajta lévő írás tanúsítja).

1660. július 14-én a törökök ismét ostromolni kezdték Váradot. A védők a szabad elvonulást választva, augusztus 27-én feladták a várost. Nem sokkal ezt követően kereste fel a várost a török világutazó, Evlia Cselebi, aki könyvében szót ejtett az ottani szobrokról és szétverésükről.³⁶ A török szöveg magyar fordítása:

Várad várának talizmánjai. Várad belső vára előtt néhány híres uralkodónak szobra állott. Némelyike bronzból volt s lovon ülő helyzetben volt felállítva. Fácseti Ali aga azt monda, hogy miféle belpoklos bálványszobrok ezek? S lovát neki ugratván, szabályját úgy dobta az említett bronzszoborhoz, hogy annak a szobornak jobb karját egyszerre leszakította, mint egy ugorkát. A többi nép is kardjával csapott erre a bálványra. Némelyeknek a kardjuk darabokra törött, de Ali agának régi német kardja volt s néhány bálványt összevagdalt vele. Ezek a szobrok oly szépek voltak, hogy mindegyik ragyogott az aranytól, mindegyik felért egy-egy Rumélia-tartomány adójával. Szemeik éjjel-világító kőből, körmeik húszkarátos gyémántból voltak, némelyiknek kezében drágaköves, zománcos buzogány és dárda volt, derekukat öv, vállukat pajzs díszítette. Némelyik lóháton ülve, másik pedig gyalog volt; aki lovaikat látta, azt vélte, hogy elevenek. Mindegyiknek a termete felért két ember termetével.

³³ Szenci Molnár Albert *Válogatott művei*, Tolnai Gábor irányításával sajtó alá rendezte Vásárhelyi Judit, Magvető Kiadó, Budapest, 1976, 179. Az *Ajánlólevél* Borzsák István fordítása.

³⁴ Révay László Naplójából = *Bethlen Gábor krónikásai, krónikák, emlékiratok, naplók a nagy fejedelemtől*, összeállította, bevezette és jegyzetekkel ellátta Makkai László, Gondolat Kiadó, Budapest, 1980, 269.

³⁵ Petrus de Rewa, *De Monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae*, Francoforti, 1659, 8.

³⁶ *Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660–1664*, második kiadás, fordította Karácson Imre, Gondolat Kiadó, Budapest, 1985, 61–63.

Cselebi még azt is elmondta, hogy a szobrokat Ali pasa szerdár, egyéb zsákmányolt kincsekkel együtt, ökrös szekereken Belgrádba szállíttatta. Ott a főszerdár megparancsolta, hogy a váradi várból hozott ércszobrokból ágyút öntsenek. Egy szobrot ferhádi kalapácsokkal százezer baj és vesződség között összetörtek, ezután tűzbe tették azt, csakhogy lehetetlen volt megolvasztani, azért végtére kihúzták a tűzből és felhagytak a munkával.

Szalárdi János (1601–1666) erdélyi történetíró is megírta, hogy a törökök „az három oszlopokon álló, és IV. László király lovas, nagy mesterségesen öntetett statuáit, állóképeit, hogy nekik mintegy religiójok volna semmiféle képeket nem szenvedni, mindenestül diribról-darabra roncsolták vala”.³⁷ A várban hagyott töredékéből talán maradhatott néhány darab az utókorra. Egy 1857-ben megjelent, Nagyváradot bemutató újságcikk, amely Horváth Mihály (1809–1878) történetíró könyve nyomán,³⁸ az egykori királysobrokról is megemlékezett, úgy tudta, hogy „Sz. László aranyozott lovagszobrának egy töredéke, a ló egyik lábának patája látható a Nemzeti Múzeumban”.³⁹ A derék újságíró híradását azonban semmi nem igazolja.

A Kolozsvári testvérek nagy művészi értéket hordozó Szent György-szobra arra is alkalmas, hogy általa hitelt adhatunk a Szent László elpusztult váradi lovas szobrát magasztaló hajdani leírásoknak. Ez a szobor megformálásban a prágaihoz nagyon hasonló lehetett, ám méreteiben jóval meghaladta azt. A gyalogos szobor látványát talán a legjobban az az üvegablak őrizte meg, amely Bazel egykori kartauzi kolostorának templomában maradt fenn. Ezt a „Ladislaus rex Hungariae” feliratú, színes üveggépet 1418-ban készítették a konstanzi zsinaton részt vevő Kanizsay János (c.1350–1418) esztergomi érsek megrendelésére.⁴⁰ A lovas szobrot pedig, ha kicsiny formában is, de szemléletesen ábrázolja II. Ulászló király 1499-ben kibocsátott guldenján a hátoldali veret.⁴¹

A nagyváradai királysobrok feliratainak latin szövegében Kolozsvár magyar neve szerepelt a két alkotó, Márton és György származási helyeként. A testvérpárt 1373-ban ugyancsak együtt említő prágai feliratba ugyanezen erdélyi város nevének német változata került, amelyet a XVII. század végén tévesen Clussenberchnek betűztek ki. Az oklevelekben a XIII–XIV. században szereplő magyar „Clusvar” szász tükörfordításaként jelent meg a „Clusenburg” változat, amelyet az élő beszéd nyomán leírhattak akár Clussenburch formában is.⁴² Ez a névalak szerepel a kolozsvári Szent Mihály-plébániatemplom és annak fiókegyháza, a Szent Jakab kápolna számára 1348-ban kiadott búcsúengedélyben: „ecclesia parochialis Sancti Michaelis Archangeli in Clusenburg ac capella Sancti Jacobi eius

³⁷ Szalárdi János *Siralmas magyar krónikája*, sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Szakály Ferenc, Budapest, 1980, 633.

³⁸ Horváth Mihály, *Az ipar és kereskedelem története Magyarországon, a 14. század elejétől*, Buda, 1842, 267–268.

³⁹ *Nagy-Várad*, Vasárnapi Újság, Pest, 4 (1857) június 21., 25. szám, 230.

⁴⁰ Szentmártoni Szabó Géza, *Kanizsay János esztergomi érsek korabeli portréja és címere Bazelban*, Turul, 84 (2011), 4. füzet, 137–139.

⁴¹ Lásd még: Szentmártoni Szabó Géza, *László király, a szent és a lovag*, Napút, 2017, 8. szám, 48–56.

⁴² Márki Sándor, *Kolozsvár neve*, Földrajzi Közlemények, 1904, 406.

filia Transilvaniensis diocesis.”⁴³ (Csak jóval később, téves népetimológiai fejleményként alakult ki a német Clausenburg elnevezés, illetve a humanista latin Claudiopolis.)

A feltevések szerint Nagy Lajos magyar király akkor küldte volna ajándékba a Szent György-szobrot, amikor 1373. június 1-jén egyezséget kötött arról, hogy kétéves leányát, Anjou Máriát (1371–1395) eljegyzi IV. Károly német-római császár és cseh király fiával, az ötéves Luxemburgi Zsigmonddal (1368–1437), a majdani magyar királlyal.⁴⁴ Az időpont egybevág a szobron egykor szereplő készítési dátummal. A városnév pedig a megajándékozott császár által beszélt német nyelvhez igazodik.

Érdeemes megjegyeznünk, hogy a két évtized eltéréssel készült váradi szobroknál bronztáblákon voltak a feliratok. A köztes időben alkotott Szent György-szoborhoz

viszont nem tartozott Prágában bronztábla, hanem a pajzsra volt a felirat. Ez arra utalhat, hogy eredetileg máshová szánhatták ezt a művet, a pajzsot utólagosan, új dátummal helyezhették rá.

⁴³ Jakab Elek, *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez. Első kötet*, Buda, 1870, 105.

⁴⁴ *Magyarország történeti kronológiája, I. kötet. A kezdetektől 1526-ig*, főszerkesztő Benda Kálmán, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 222.

A Kolozsvári testvérek lóháton ábrázolt szentekről kapták a keresztnévüket: egyiküket a köpenyét a koldussal megosztó Szent Mártonról, másikukat pedig a leánymentő és sárkányölő Szent Györgyről. Talán a keresztnéveik is arra inspirálhatták őket, hogy egy harmadik lovas szentet, Szent László királyt is megmintázzák. Talán éppen ők találták ki, hogy a csatabárd legyen a lovagként megjelenített magyar király jelképe, hiszen szobrainál nekik kellett megalkotniuk az ábrázolás alaptípusát. Ebben segíthette őket a sárkányölő szent addigra már kialakult ikonográfiája.

Amikor a XIX. század végén egyértelműen kiderült, hogy a prágai Szent György-szobor alkotói magyarországi művészek voltak, itthon is látni szeretnék volna műüket. Ferenc József király a szoborról két gipszmásolatot készíttetett. Az egyiket az Erdélyi Múzeumnak, a másikat pedig a fővárosnak ajándékozta. Ezekről 1904-ben Róna József öntődjében három bronzmásolatot készítettek. Kolozsvárott állították fel az első példányt, amely 1960-ban került mai helyére, a Farkas utcai református templom elé. A második példányt Budán, a Halászbástya főlépcsője mellé helyezték. A harmadik példány, Stróbl Alajos kérésére, 1906-ban a pesti Epreskert szoborparkjába került. Onnan azonban később a Nemzeti Múzeumba vitték át, a helyére pedig e másolat másolata került.⁴⁵

A másik gipszminta a Budapesti Műszaki Egyetemen kötött ki, és jelenleg is ott van. Erről több további öntvényt készítettek. 1930-ban Klebelsberg Kuno Szegedet ajándékozta meg egy újabb példánnyal, amelyet 1938-ban avattak fel, majd 1959-ben került a mai helyére. 2012-ben Sepsiszentgyörgyön állították fel a legújabb másolatot a szoborról, amelynek az elkészítése kilenc hónapot vett igénybe. (Az eredetit hajdan egyetlen darabban öntötték ki, a mostanit 54 elemből tudták összeállítani.)

A felsorolt másolatok szolgálai követték a prágai szobor téves kiegészítését, a hosszú lándzsát, a markolat felőli végére illesztett zászlócskával, amely valójában a lándzsa csúcsa alatt szokott lenni! Valamelyik másolat öntésekor érdemes lett volna, a korabeli ikonográfiai párhuzamok nyomán, az elveszett pajzsot pótolni és a sziklán az egykor álló leány alakját megformázni. Ez segített volna elképzelni, hogy milyen lehetett a Kolozsvári testvérek Szent György-szobra a kompozíció eredeti teljességében.

*

Ezzel a történeti áttekintéssel köszöntöm a 2021. március 15-én 75. életévét betöltő Szondi Györgyöt. Születésekor Ausztriában, a karintiai Feffernitz Dráva menti magyar menekülttáborában ott lengett a megszállási zónát jelképező brit zászló, amelynek a közepében a nagy piros kereszt Szent Györgynek, Anglia védőszentjének a jelképe.⁴⁶

⁴⁵ Murádin Katalin – Murádin Jenő, *Levéltári források a kolozsvári Szent György-szobor történetéhez*, Magyar Műemlékvédelem, Budapest, 2006, 287–293.; Révész Emese, *Az emlékezés és felejtés kertje. Az Epreskert és szobrai*, Múzeumcafé, 61. Kert: a táj mint műemlék, Budapest, 2017, 77–114.

⁴⁶ Szondi György = *Kilencvenhárom jeles hetvenes*, Napút, 17 (2015), 10. szám, 44. – Cseresnyés Ferenc, *A magyarok hazatelepülése Ausztria brit övezetéből (1945–1947)*, Világtörténet, 17 (1995), tavasz / nyár, 58–65.

Ünnepelt barátunk a keresztségben a György nevet kapta. Születéskori vezetékneve, a Sal, egy régi magyar becézőnév, a Salamon név rövidülése.⁴⁷ Változata, a Sál, a Saulból jött létre, miként a Paulból a Pál. A Sal személynév a XIII. századbeli *Várad i regestrumban* többször is előfordul.⁴⁸ A Salból azonban nemcsak keresztnév és helynév lett, hanem a Sal családnév is.⁴⁹ A Sal mint vezetéknev a XIX. században újból felbukkant Váradon, a Kolozsvári testvérek egykori működési helyén, hiszen a tekintetes Sal Ferenc (Gyula, 1835–Nagyvárad, 1909), ügyvéd és műkedvelő költő, 1875-től 1897-ig e város polgármestere volt. Unokahúgával, a verselgető Sal Margit kisasszonnyal, Ady Endre nagyváradi újságíróként találkozott 1900-ban.⁵⁰

Illendőnek látszott az, hogy Szent György vitéz magyarországi vonatkozásaival tisztelegjek Szondi György előtt. Jómagam Vitézlő Uramnak szoktam őt szólítani, immár nemcsak várvédő hős druszája miatt, hanem a leánymentő és sárkánnyal bátran szembeszálló lovag erkölcsi példázata miatt is.

Sal 1418: Michael Sal (ÓMOLv. 240), 1443, 1446: Sal Ø (Csánki 5:225), 1462: Sal Ø (Zala m. 179), 1467: Jacobus Sal (Erd. Fehér m. 34), 1471: petrum Sal (HazOkm. 3:425), 1488: Sal Ø (Veszprém m. 285), 1489: Dominicus Sal (Erd. Fehér m. 34), 1498: Sol Ø, 1507: Sal Ø (Csánki 2:847), 1527/1527: Bernardum Sal (Sopron tört. 1/7:239), 1548: Petrus Sal (Heves m. lt. 105), Ambrosius Sal (i.m. 106), 1549: Petrus Saal (Heves m. lt./2:95), Andreas Saal, Thomas Saal (i.m. 310), 1554: Saal [Balázs] (Vas vm. I. 8), 1558: Franciscus Sal (Sopron vm. 2:629), 1574: Iacobus Saal (Pozsonyi urad. 184), 1599: Sal Pal (Erdélyi SzT. 3:238), 1720: Steph(anus) Sál (OL Bars m. 131), Mathias Sál (OL Esztergom 15), Petrus Sáll (OL Hont m. 206), Geor(gius) Sall (OL Vas m. 138). – L. még Nagy Iván 10:20; Kempelen 9:204.

< Sal becézőnév (a Salamon r. egyházi személynév rövidülése) / Sál r. egyházi személynév (a Saul < lat. *Saulus* név alakváltozata). Az adattár jelentős részében a Sal és Sál csn.-ek – az á jelöletlensége miatt – nem választhatók szét. M: apanév. – Vö. *Saul, Sávolyt*.

⁴⁷ Kázmér Miklós, *Régi magyar családnevek szótára XIV–XVII. század*, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993, 906.

⁴⁸ *Ritus explorandae veritatis*, Colosvarii, 1550, K1r: Sol filius Salomonis soror ipsius Sol nomine Sebe; O1r: Sol et Boudun filios Sacicu; O3v: Sal et Bodun.

⁴⁹ Csánki Dezső, *Helynév-családok*, Magyar nyelv, 2 (1906) 9. szám, 385–395. (Saul névből lezármazó helynév-családról). – Szabó T. Attila, *A középkori Saul, Sal név és egyebek* = Szabó T. Attila, *Nép és Nyelv*, Kriterion, Kolozsvár, 1980, 64–65.

⁵⁰ Szerkesztői üzenet, Színházi Újság, 1900. november 18.

Tamási Orosz János

„Élek gyönyörű kalodában, s azóta is, tovább.”

Derűs tűnődés Szondi György Gondolomunk
című kötetéről

Ravasz és még ravaszabb szavak szötte, hálója. Váratlanul nyíló értelmezési lehetőségek rejtett ajtóival. Itt van például ez a szó: rámásít. „*rámásít a szájtáti ég*” (*Ott voltunk*). Honnan a kép? Inaskodunk a végtelen égbolt boltjaiban, sokára sem érve semmit az üzletmenet lényegéből, s mire kapiskálnánk valamit, jön a sírhelyválasztás – úgy nagyjából erre gondolunk, asszociatív úton jutván el az „ásító inas” toposzától az ásító égbolt szájtátiságáig. Amely száj bennünket „sem kiköpní, sem lenyelni” nem tud, de csupán csak azért, mert mindenféle számára gusztustalan fűszereket zabálunk fel hosszú futásunkban, s mire elvégezzük azt, megtelünk csupa keserű mellékízzel; hát nem fanyalodik ránk, asztalához nem int, sem vendégnek, sem fogásnak. Ama száj. Amely hát, lehet, nem is ama, hanem valami egészen más. Meglehet: a szerző fonetikai kacsintását látjuk; az a „szájt”, valójában site, pillanatnyi helyzetünkre utal, a virtuális háló mely szemében próbáljuk tenni a dolgunkat, csalfa hitként melengetve magunkban a fontosság és pótolhatatlanság mákonyát; pedig nem tőlünk s nem általunk függött ez a hely, amelyet az Ismeretlen Webmester kijelölt számunkra; de, most, talán, a sugallat.

Mert jelzés érkezett az „áti” világból, a szájton túlról, onnan, ahová elér-sünkhöz előbb át kell kelni ezen a szájton, meg kell értenünk az itteni s az ottani dolgok összefüggéseit, fel kell oldanunk magunkban ama görcsösséget, miváltképp mi mindenképp ezt a szájtót próbáljuk valamiképp alakítani, holott annyi lenne a dolgunk, mindössze: meg kell értenünk az „áti” világot, éreznünk kell annak végtelen kiterjedéseit, azt a mérhetetlen hosszú utat, mi abban húzódik két értelmes rész megteremtése között; mikor ennek csak töredékét fölfogjuk, kezd akkor érdekessé lenni dolgunk magyarázata. Képesek vagyunk-e, vagy csak akarjuk ezt a szájtót mi, az Ő arcára teremtettek, megváltoztatni, hasonlóná tenni a mi arcunkhoz? S tudjuk-e, hogy utunk az áti tartomány felé épp ekkor s ezért fut zsákutcába...

Lám, egy szó végestelen pillanata nyomán mennyi megállapítás, kérdés, kutatás merül föl bennünk; s közben el is keveredtünk az első szótól. Attól a „rámásít” különös izgalmától. Azt mondanánk: gépelési hiba, összezsúszott a két szó, hát, ha szájtáti, akkor ásításról van szó, éspedig ami itt történik, hogy rám ásít az ég. Talán így van, de tudhatjuk-e? Hiszen lehet ez egy szó is. Olvassuk

ki a sorokból a vershelyzetet: a költő hanyatt fekszik az ég alatt, hőgutás meleg tengerparti idő van, apály, valahogy áll, lebeg, moccsanatlan s mégis távolodó a világ, a költő fekszik, fejét könyökére hajtva, s mintha benne is megszűnne, megállna most az idő: kimerevedik, fázistalanná válik a helyzet; már csak keretbe kell foglalni, rámásítani s fölakasztani azt horizontunkra. Már ha annak vakolata elbír akár csak egy képszöveget; már ha valóban vakolt az a horizont, olyan, amilyennek most látszik. Hogy fal az, csak fal, s nem érdemes újra és újra elmenni odáig; elmenni a falig? Micsoda öszvérillúzió ez is.

Ha csak nem egy külső akarat játszik velünk, játssza ezt a játékot is. Rámásít bennünket, küld nyalka-daliásan a dacos harcba. Fölcsippent szerszámai alá az Ismeretlen Csizmadia, szépen cserzett irhánkra vendégbőrt varr, azt a járótalp fölé húzza, becsirizeli, s rászegezi hosszú futásunkat. Később fölkerül, amolyan stallumként, a vízhatlanító csík is, valódi gojzervarrással, ráérősít lépteink súlyára ez is, mondhatni: erősebbek, kitartóbbak leszünk általa, ám az út célját s irányát vajon mi vagy a Csizmadia határozza meg s el? Akkor és most, nagyon gyorsan, fogjuk hát tekintetünkbe a tárgyalt sor teljességét: „*rámásít a szájtáti ég*”. Mennyi minden el van rejtve itt abból, amit – jobb híján – költészetnek szokás nevezni. Jobb híján, mert hát poézis és poézis között erős különbség van; a mesterség szavával való illetés mégis mindenkinek jár, akkor is, ha amúgy az nem illetné meg. Tehát: mi is bukkan elénk ebben a sorban? Az ég, ha csupán a felhőket s a színét nézzük, azt a képet, amely életünk első pillanataitól kezdve kísér bennünket, üres, szájtáti látványelemként virrad s alkonyodik fölénk; de ha elhisszük benne a lelkek tükrét, a csodák varázsát, a megfoghatatlan valóságát, akkor – a szájton át – eljuthatunk akár még önmagunkhoz is. Addig azonban, s mindezekelőtt, nem szabad elfogadnunk a keretbe s ketrecbe zárását létünknek; s el kell dobnunk, le kell tépnünk lábunkról a mások által arra rámásított viseletet.

S ez csak egy sor Szondi György világából, még azt is megengedvén általam, hogy ez az egy sor itteni föloldása tele van önkényes játékkal, „szabálytalan” oldásával-szaggasztásával? a ravasz és még ravaszabb szavak hálójának. Mindannak, ami ezt a rejtőzködő költőt jellemzi; aki amúgy ezt a rejtőzködést borzasztó egyszerűen oldja meg: látjuk őt kultúrával töltött életünk minden pillanatában, naponta invitál bennünket könyvkiadója vezetőjeként valamely új szenzációs remek bemutatójára; mennyi kortársunk köszönheti meg neki az ismertséget, határon innen s határokon túl; a következő órában már folyóirata főszerkesztőjeként rivall reánk: hónapok óta nem adtál kéziratot, mi van, nem írsz, nincs témád, adok én; s ad, valóban, mert épp izgatja valami a benne élő irodalomtörténészt is, van egy kérdés, van egy életmű, mondja, erről gyűjtünk tanulmánykötethez anyagot, te mit írsz bele?, kérdi, ellenállhatatlanul. A diskurzusban aztán előjön valami nyelvi kérdés, hát őkelme nyelvész is, ezért sem szabad amúgy első megérzést követve kézírataiban elütést gyanítani; mert hát lehet, az, hogy elütés, úgy indult, ám végül megtartotta – és kajánul figyel: észleljük-e a csapdát. A tekintete rá is exponál, megszokásból, tanakvó-gyanakvó-gyakló arcunkra, noha most nincs nála fotómasina; majd lesz, ha elindul a természet nyomába, hiszen hát fotoista-fotóíró is őkelme; no, mondjuk egyszerűbben, nevezzük nevén: kultúrdiplomata.

Ennyi. S emellett már-már melleleg költő ő, amit le merek írni, tudván tudva: a poézis sohasem melleleges tevékenység, és sohasem a versek és könyvek

darabszámától függ. Még kevésbé a költői jelenlét gyakoriságától. (Bár magam azt már-már kóros szerénységnek gondolom, amikor valakitől kinkeservesen lehet „levadászni” néhány verset, csak párat összeszedni a virtuális háló szájtjairól, bár értjük: az átiban tartja őket; az áti Parnasszusán olvasgatják azokat a hozzá hasonló szűkszavú költők.) No, kifogtunk csöppet irigységükön, a jót nagyon jól rejtegető makacsságukon, s íme néhány poétikai remek Szonditól; legyen még szebb emléke benne s bennünk e mai estének.

(toldásféle, kicsit későbbma)

Én kérek elnézést mindazoktól, akik csak most jöttek rá, hogy nem hiába faggatták a cím olvastán memóriájukat, s gyanakodni kezdtek is talán annak kopására – erről semmiképp nincs szó. Bár a kötet létezik, de azt senki nem olvashatta, legföljebb a benne szereplő versek felét. Merthogy az a történet veleje: 2015-ben a költő Jean Monnet-díj elfogadásával tisztelte meg a Charta XXI mozgalmat, s ennek átadó ünnepségére készült ez a kicsiny, meglepetésnek szánt könyvecske, úgy, ahogyan kell, címlappal, természetesen. A kötet címét én emeltem ki a költő szuverén szavainak sodrából, egyfajta gondolomra, sok tűnődés árán, mert hát egy kötet címe némiképp olyan, mint eleink sütemény-receptje; egy-két hozzávaló csak úgy gondolomra kerül bele. Ez az egyedi receptek titka, a nagymamák lekvárjának, az üvegre pillantva látni véljük a nagyit, aki hunyorítva mondja – hogy abból bele, én, mennyi tesztek? amennyit gondolok –, de a mosolyából tudjuk: pontosan tudja. Ám abban, mégis, mi lenne jó, ha a legfontosabb hozzávalóhoz is ő vezet rá a kezünk? Nos, így született ez a könyvecske, a belső címlapján az olvasható, íme: „Szondi György: Gondolomunk, Készült egy példányban 2015. május 20-ára, a Jean Monnet-est emlékére. Illusztrációk: Ludmann Mihály, Utószó: Tamási Orosz János.” A verseket, mint abban írtam, a netről böngésztem össze, lévén akkor épp elérhetetlen volt a könyvtáram, s mert régi emlék, nem tűnt föl, hogy a nyolcból (mert hogy ennyire leltem) négy már megjelent első kötetében (*Értem, értem, értem*, 1994). Köztük, mily szerencse, az is, amit főntebb némileg tán a képzavarosság határáig boncoltam ízekre. S igen, el ne feledjem, a könyv illusztrációi még inkább egyszerűek, a kiváló festő-grafikussal egy órával korábban találkoztam, aki a rajzokat ott helyben készítette a közeli nyomdában akkor elkészült, betördelt s takaros ragasztó-kötéssel ellátott, friss, meleg kötetkébe.

S jövök rá eközben, míg írtam ezt, arra: e mostani közlés nem lehet, hogy a régi ünnep ünneprontása? Hiszen, ha készült, s ha akkorra, szabad-e most megfosztanom valami új öröm – ha az – miatt egy régi emlék örömétől, szabad-e duplikálni, s lehet-e az egyszeri öröm pillanatát? Engedtessek meg, hogy lehessen; hogy tovább mondjam, ennek apropóján, annak történetét: milyen öröm volt nekem újraolvasni nemrég azt a régi, 1994-es kötetet...

Negyvennyolc esztendősen adta közre, s hozzáfűzött utószavában ennek miértjét s mégis történését bár elfogadhatóan magyarázza, indokolja, mégis – azt kell mondanom – a költő, az alkotó már akkor is túlzásba viszi a szerénységet. Idézem, mire gondolok: „...cellavilágomban pedig önélményem honnan

is lenne...” Az pedig volt, bizony, igazolják ezt a versek a kötetben. Mindenről szó esik, családi sorsról, szülőkről, minden, mi a lírában elmondható, s hát lehet-e ennél több? Meregezzünk, szabadon, innen-onnan, a versek között utazva: *„kétszáz éve vagyok magyar / nagyon. / Engedtessek.”*; *„Az eszmék is rögből, csatakosak”*; *„Ember szegült katedrálissá!”*; *„Csak maszatol a kéz, a tél se örök / szöszmötöl, gyilkol egy végsőt.”*; *„Jel[ek] se maradnak, könyörjelek”*; *„Gallyak fekete rácsa / S te nem ápoltál / Eltakarsz”*; *„Nem a zászló lengeti a szelet”*. Nos, lehet-e ennél pontosabb ön- és sorstörténelmet megírni, felidézni, mi ez, ha nem egy tág, nemzedékekig feszülő s feszíthető, mégis önélményeken alapuló személyes, mégis mindenkire ható közösségi líra, a haza állandó megszólítása – a nagyon bensőséges pillanatokban is. *„Fojtogatják a vizet, fiam. Merítkezz.”* – írja személyes dialógusként szóló versében, ám az egyúttal a beavatás szózata; beavatás abba: miként kell fogadni majd, s ha nincs más, hát el a sorsot. Ha kell: megfeszítve. *„Átüt rajtam a szög. / Ne becézz, / Isten”*.

S hogy a fönti előszó némileg ellentmond ennek? Nem hinném. Épp csak kissé egyoldalúan a költészet mesterségében elmélyülő alkotót idéztem föl ott, aki a szavak titkát kutatja, szedi azokat szét betűkre, hangzókra, mint gyermek első játszóeszközét: a nyelvet. Igaz, addig is babrál ezzel-azzal, csicsizós kendővel, játékmackóval, a párna csücskével, az illatokkal, a szagokkal, a fényekkel, s bizony, első szavait is nekik adja – az első, amit mi annak jegyzünk, sokadik csak a sorban. Ki tudja, mit mivel s mihez párosít, de ha később megfigyeled, az ő kezdeti szótagját ismételve könnyebben tanítod neki a nyelvet. Úgy érti meg, sorolja be, s mert annyira akarod, később pontosítja annak hangzását; de amikor költő lesz, visszatér a régi módszerhez. Visszatér a hangzás gyökeréig, formálja, alakítja – mert *„Lélegezni kell! Függőlegeseket!”*

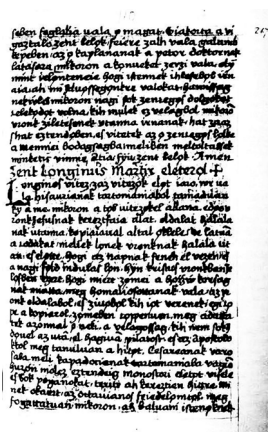
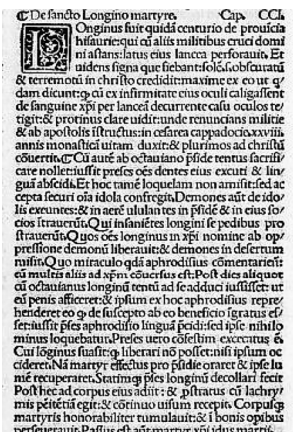
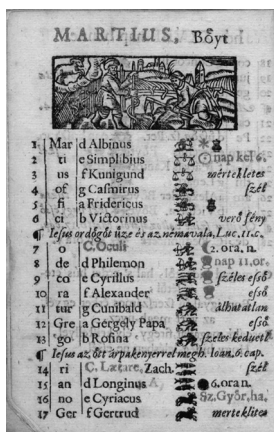
No, hát kész a leltár. Szondi György itt él velünk, értünk, közöttünk. S ebbe, ha ráfeszül, sem fog belehalni már.

Kakasy Judit

Szondi György születésnapja és Szent Longinus

Március 15. nemzeti ünnepünk, ám Szondi György 1946 óta a születésnapját is e napon ünnepli. S noha manapság használatos naptáraink Kristóf-napot tüntetnek fel e piros betűs napon, tudjuk, hogy régebbi korokban ekkor Szent Longinusról emlékeztek meg. Erről tanúskodik példaképpen egy 1638-as, Bécsben nyomtatott, magyar nyelvű kalendárium, amelynek napjai egyébként éppen ráilleszthetőek a 2021-es esztendőire is.¹

A mainapság ritka Longinus nevet viselte az a római centurio, kinek gúnnyolódó emberei, a népakaratnak kedvezni akaró pilátusi döntést követően, Jézust a Golgotán keresztre feszítették, ő maga pedig – hogy csontja ne töressék – az utolsó pillanatokban lándzsájával szíve táján átdöfte a már halott testet. A Szentírás szerint Jézus halálának percétől rendkívüli természeti jelenségek kezdődtek, melyek rémületbe ejtették a kietlen hegyen báméskodókat, látványosságra vágyókat, katonákat, tanítványokat, hozzátartozókat egyaránt, s a századosból ekkor szakadt ki a felismerést tükröző, megrendült felkiáltás Lukács evangélista szavaival: „Bizony, igaz ember volt ez!”, illetve Máté és Márk evangéliuma szerint: „Bizony, Isten fia volt ez!”²

¹ Új calendarium Christus urunk születése után MDCXXXVIII. esztendőre, mely az bissextilis után második, a deák cisióval együtt. Az M. Tonski János, Krakai Akademiába tanító phil. doctora, s rendeltetett geometria s astrologia professora írásából, mely magyarországi, austriai s morvai & c. horizonra szolgál. Magyarrá fordítottat Thállyai Páltól. Bécsben nyomtatott Gelbhaar Gergely által. – Batthyány Ádám (1610–1659) bőrkötéses példánya az OSzK-ban.

² Máté, 27, 54; Márk, 15, 39; Lukács, 23, 47–48; János, 19, 3137.

Longinus személyéről, életének további történéseiről s végül mártíromságáról részletesen olvashatunk a középkor óta népszerű olvasmány, Jacobus de Voragine *Legenda aurea*jának lapjain (cap. XLVII. De sancto Longino). A legenda szerint Jézus vérének egy cseppje hullott, a lándzsán végigfolyva a centurio homályosan látó szemére, s ettől jött meg a látása. Ezen az értelmezésen megindulva kezdték kérni ezt követően a katonaszent közbenjárását gyógyulásiért szembántalmak esetén. A hagyomány szerint Longinus, hitre jutása után, felhagyott a katonáskodással, s miután az apostolok megkeresztelték, sokakat eredményesen keresztény hitre térített, a kis-ázsiai Caesareában. Kezdetben „csak” durván bántalmazták testileg, majd, hogy megakadályozzák beszédében, fogait kitörték, nyelvét kitepték, ám még megcsonkítva is folytatta a bizonygatót. A pogány helytartó parancsának továbbra sem engedelmeskedett, sőt összetörte annak bálványait, mire elkerülhetetlenül fejét vették március idusán.³

Magyarra először az 1519-ben elkészült *Debreceni kódex*ben fordították le Szent Longinus történetét. Az 1753 óta Debrecenben őrzött kódex valószínűsíthetően ferences eredetű, az óbudai klarisszák számára készült, első része prédikáció- és legendagyűjtemény.⁴ András-naptól (november 30.) Gyümölcsoltó Boldogasszonyig (március 25.) sorrendben 48 naptári ünnepet tartalmaz, így a március 15-én mártírhálált halt Longinusét is. Többségének forrása a velencei Petrus Natalis 14. századi legendagyűjteménye, a *Catalogus sanctorum*, és részben a *Legenda aurea* is. A *Longinus-legendát* az előbbiből fordították magyarra:⁵

„Szent Longinus mártír életéről. Longinos vitéz száz vitézők előtt járó úr vala. Hisauriának tartományából támadván ki, amely mikoron a több vitézekkel állana édös uronk Jézusnak keresztfája alatt, oldalát halálának utána kopjájával által öklelé, de látván a csodákat, melyek lőnek uronknak halála után és előtte, hogy az napnak féne elveszék, és a nagy földindulás lőn, hin Kristus uronkban. Jelösben ezen, hogy miért szömei, a hosszú kórságnak miatta, meghomályosodtanak vala, az uronk oldalából és szívből kijött vérének egy cseppe a kopjáról szömében csöppenvén, megadattaték azonnal őneki a vélágosság. Ki nem sok idővel azután elhagyván Pilatost, és az apostoloktól megtanulván a hitet, Cesareának városába, mely Kapadociának tartományába vagy on, huszonnyolc esztendeig monostori életöt visele, és sok pogánokat téríte ah keresztyén hitre. Minekokáért az Octavianos fejedelőmtől megfogattatván, mikoron ah bálvány istenöknek ő parancsolatjára nem áldozott volna, fogait mind kitörteteté s nyelvét is kimetteté, de azért a szólásnak ajándékát el nem veszté. Ennek utána szent Longinos egy fejszét ragadván, mind eltöré a bálványisteneket, kikből az ördögök kimenvén, az égben kezdenek jajgatni, s ennek utána a fejedelőmbe s az ő társiba menének, kik mint egy bolondok, a Szent Longinos vitéznek lába eleiben esének, kikön könyörülvén eh nömös vitéz megszabadítá őket az

³ Jacobus de Voragine, *Legenda Aurea*, válogatta, az előszót, a jegyzeteket és mutatókat Madas Edit készítette, Helikon Kiadó, Budapest, 1990, 89.

⁴ „Látjátok feleim...”: magyar nyelvemlékek a kezdetektől a 16. század elejéig: az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása, 2009. október 29. – 2010. február 28., a kiállítás forgatókönyvét írta és a katalógust szerkesztette Madas Edit, OSzK, Budapest, 2009, 297.

⁵ Petrus de Natalibus, *Catalogus Sanctorum et gestorum eorum ex diversis voluminibus congestus*, Venetiis, 1506, 64v.

ördögöktől, uronknak nevében, s mind a pusztába küldé őket, mely csodára az Afrodisius nevű tisztartó sokadmagával megkeresztölködék, s egy kevés időnek alatta, mikoron megént megfogatta volna az Oktavianos úr, eh Szent Longinost, hogy őtet meg újonnan gyötretnéje az uronk Jézus hitiért. Az Afrodisius kezdé ah fejedelmet feddeni az ő hálálatlanságáról, s annak is ottan az Oktavianos úr kivonatá nyelvét, de azért nyilván szól vala az Afrodisius. Ah fejedelöm kegyig ottan megvakula, kinek mikoron a Szent Longinos mondotta volna, hogy adzig meg nem gyógyulna, míg őtet meg nem öletnéje. De az ő imádságáért annak utána szöme vélágossága megadatnéjék. Azonnal elvételé fejét, s ezután oda vitetvén magát az Oktavianos, ahol a Szent Longinosnak teste fekszik vala; reája borulva a fejedelöm, nagy sírva kezdé bínét vádolni, hogy megölette volna őtet, s azonnal megadaték szömének vélágossága, és megkeresztölködvén, nagy tisztóséggel eltemetteté az ő testét, s dicsiretös életben végezvén ez úr is az ő életét, vevé az örök bódogságot, kit engedjön mi nekünk is. Atya, Fiú, Szent Lélök Amen, úgy legyön!”⁶

Szólnunk kell Szent Longinus ábrázolásairól is. A legkorábbi keresztény bizonyágtevők közé tartozó római centurio megjelenik a keresztre feszítést ábrázoló képek, illusztrációk legtöbbszörében. A halott Jézust lándzsával megszúró római legionárius tetteről voltaképpen János evangélista ír részletesen.⁷ Szemtanúként elmondja, hogy ez a centurio feleslegesnek tartotta – esetleges szökését megelőzendő – eltörni a Megfeszített lábszárcsontját, mintegy biztosítékképpen azonban mellkason szúrta. Ezzel a cselekedetével tudtán kívül egy ószövetségi rendeltetést teljesített, mégpedig a „Csontja ne töressék meg” szövegűt.⁸ Az ábrázolások nem kis hányadában azonban a szinoptikus evangéliumokban szöveg-szerűen elhangzó bizonyágtétel – „Bizony, ez az ember Isten Fia volt!”, illetve „Ez az ember valóban igaz volt.”⁹ – is megjelenik, általában valamilyen feliratos formában. A Márk és Lukács apostolok szerinti evangéliumban a bizonyágtévé felkiáltás kétséget kizáróan egyugyanazon centurio száját hagyja el, mint aki fegyverével megszúrta a Megváltót; míg Máté evangéliumában „a százados és akik vele őrizték Jézust”, többen együtt fogalmazzák meg lényegében ugyanazt a felismerést. A vélhetően utólagosan adományozott Longinus nevet (jelentése: görögül hosszú) metaforának tekinthetjük, hiszen a szent attribútuma, ’hosszú’ lándzsaként jelenik meg az írott és ábrázolt emlékezetben.

Mivel a Megváltó testéből a fanyelű, vasfejű lándzsa döfése nyomán vér és víz fakadt, az utókor ereklyeként kívánta tisztelni ezt a fegyvert. Am ugyancsak Szent Lándzsának nevezték el az ókeresztény vértanú, Szent Móric (Théba? – Agaunum, Kr. u. 287.) fegyverét is, így az ereklyék és későbbi másolataik története sokszor egymásba játszott. A Szent Lándzsa császárok koronázása-kor éppúgy jelen volt, mint például az augsburgi csatában. Valószínű az, hogy

⁶ Szent Longinus mártír életéről. = Debreceni kódex, 1519., A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata. Az előkészítő munkát végezték: Abaffy Csilla és Reményi Andrea, bevezette Madas Edit, Reményi Andrea. Argumentum, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1997, 217–219. (Régi Magyar Kódexek 21.)

⁷ János evangéliuma 19, 31–37.

⁸ 2 Mózes 12, 46 (a páskabárány csontját tilos megtörni)

⁹ Máté evangéliuma 27, 54; Márk evangéliuma 15, 39; Lukács evangéliuma 23, 47.

Madarász Henrik (c.876–936) azonosította magát az első keresztény császárral (Nagy Konstantinnal), és azért bocsátkozott a végül győztes kimenetelű csatába a pogány magyarok ellen Riadénál (Merseburg közelében) 933. március 15-én, mert ez a nap Szent Longinus ünnepe volt. Henrik császár ekkor még úgy tudta, hogy az általa birtokolt szent fegyver azonos a római centurióéval.¹⁰ 1353-ban VI. Ince pápa (1282–1362) engedélyezte megünneplését a húsvét utáni második pénteken. Majd ez az ünnep beleolvadt a római katolikus Jézus Szíve-tiszteletbe.¹¹

A bécsi Hofburgban 1800 óta őriznek egy lándzsahegyet, melyet előbb ezüsttel, majd arannyal részben bevontak, és a golgotai kereszt egy szögét ezüstdróttal beleszerkesztették. Ennek a példánynak az alapja azonban egy Kr. u. 900–1000 körül használatos, úgynevezett frank szárnyaslándzsa.¹² Nem egyértelmű, hogy azonos-e azzal az ajándékkal, amelyet Szent Istvánnak küldött III. Ottó német császár (983–1002), s amely megjelenik azon az első magyar pénzérmén, amelyet az első magyar király bocsátott ki 1010 körül,¹³ s amely lándzsát Szent István halála után, jóval később, a vatikáni Szent Péter-bazilika egy boltívébe falazták be. Oda, ahová a Giovanni Lorenzo Bernini által készített *Szent Longinus*-szobor (1638) lándzsája mutat.

Az első magyar táblaképfestő, Kolozsvári Tamás (XIV–XV. század fordulóján) egyik legfontosabb művének, a garamszentbenedeki *Kálvária*-szárnyasoltárnak (1427) donátora Petős fia Miklós győri kanonok, a királyi kápolna kántora volt.¹⁴ Az oltár központi képének bal sarkában minden bizonnyal az ő alakja térdepel, a hozzá kapcsolódó fehér szalag felirata egy imádság kezdő sora: „Domine Jesu Christe, adoro te in cruce pendentem et spineam coronam [in capite portantem].”¹⁵ Magyarul a *Peer-kódex*ben így olvassuk: „Óh, Uram Jézus Kristus, imádlak tégedet a kereszten függöttet, és töviskoronát fejedben viseltet.”¹⁶ Az átlósan, a kép jobb felső negyedében libegő szalag felirata evangéliumi idézet: „Vere filius Dei erat iste”. Azaz: „Valóban Isten fia volt ez.”¹⁷ A bizonyágtevő

¹⁰ Karen Blough, *Szent Móric lándzsája mint a pogányság elleni hadjárat része az Ottó-korban*, Világtörténet, (8) 40 (2018), 2. szám, 287–309.

¹¹ *Magyar Katolikus lexikon*, főszerkesztő Diós István, szerkesztő Viczián János, Szt. István Társulat, Budapest, 1993–2014.

¹² Kovács László, *Egy elfelejtett magyar királyi jelvény*, Tiszatáj, 1976, 3540.

¹³ Gerics József–Ladányi Erzsébet, *Királyeszmény –Szent István –Európa*, Levéltári Szemle, 54 (2004) 2. szám, 314.

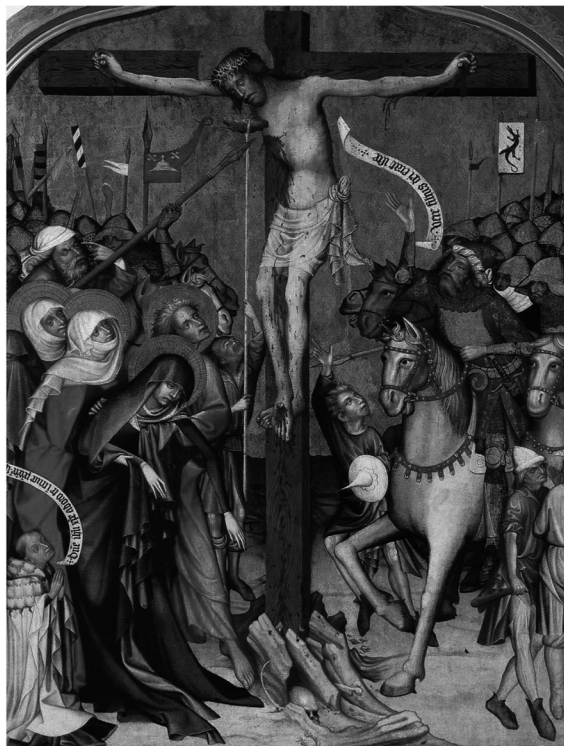
¹⁴ Kolozsvári Tamás (Thomas de Coloswar), Garamszentbenedeki Kálvária-oltár, 1427. fa, tempera. Középképe: 242x177 cm. Esztergom, Keresztény Múzeum. – Gerevich Tibor, *Kolozsvári Tamás, az első magyar képtábla festő*, Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 1, Budapest, 1923, 154–187. Gerevich megemlíti, hogy a *Kálvária*-oltárkép predelláján, négykaréjú gótikus mezőben megjelenik a Luxemburgi Zsigmond uralkodására utaló, egyfejű sast ábrázoló címer. Arról is megemlékezik, hogy a *Sárkányölő Szent György* köztéri szoborról jól ismert, szobrász Kolozsvári testvérek apja, Miklós is festő volt, de nincs bizonyíték a Tamással való rokonságra.

¹⁵ *Codexeink forrásai*, Irodalomtörténeti Közleménynek, 5 (1895), 378. (Az ima latin szövege)

¹⁶ *Peer-kódex*, kiad. Kacsikovics-Reményi Andrea, Oszkó Beatrix, Budapest, Argumentum Kiadó, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2000, 175–180. (Régi Magyar Kódexek, 25.)

¹⁷ Lásd a 2. számú lábjegyzetet.

szavak egyértelműen a díszes ruhában, piros köpenyben, lóháton megjelenő hatalmassághoz kapcsolhatók. A művészettörténészek szerint ő a római százados, aki Luxemburgi Zsigmond¹⁸ arcvonásait viseli. Vele egy magasságban, a kereszt ellenkező oldalán, a glóriás nőalakok mögött, ugyancsak megkülönböztetett ruházatban álló, óriás termetű, indulatos alak, egyik kezében sebet ejtő lándzsával, másik kezével saját hibás szemére mutatva, minden bizonnyal az ekkor még pogány meggyőződésű Longinus centurio.

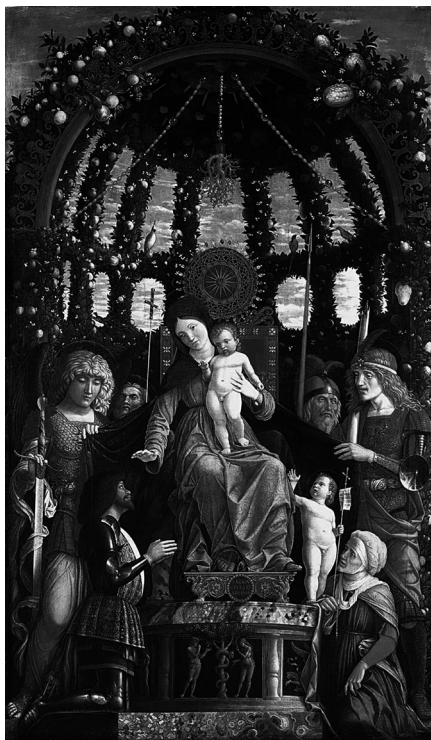
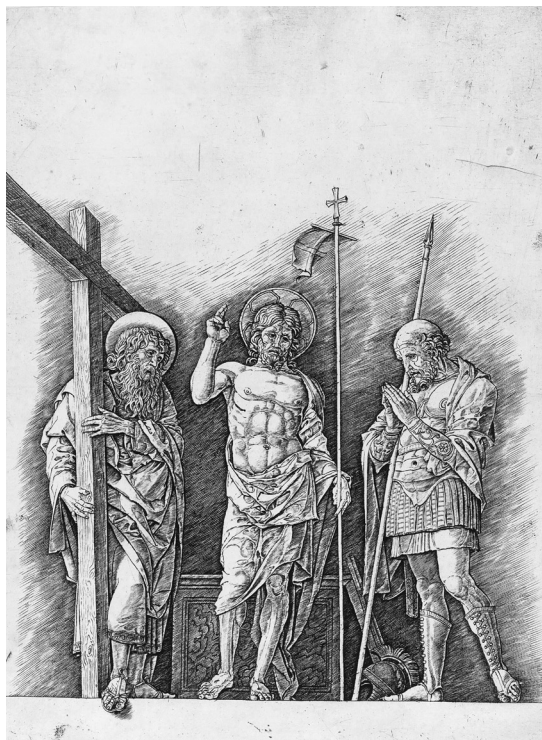
A XIII–XIV. század teológiai és devóciós irodalma Longinust még elmélgedő, látnok szentként határozta meg. A domonkosok és ferencesek azonban hitelvi vitákat tartottak Krisztus vérenek isteni voltáról, amellyel a XV. század közepétől polarizálták kultuszát, ezzel változatossá tették annak megjelenítését. Itáliában a részletezően elbeszélő Kálvária-jeleneteken Krisztust a kereszt lábánál álló Szűz Máriával és a szentekkel méltóságteljesként ábrázolták, de ezekről a képekről Longinus többnyire feltűnő módon hiányzik.¹⁹

A ferences Temesvári Pelbárt (c.1435–1504) húsvéthétfői prédikációjában kicsit tanácstalanul írt arról, hogy „a legtöbb kiváló helyen mutogatják Krisztus vérét. Franciaország királyának a kápolnájában van ugyanis valami Krisztus vére-

¹⁸ Luxemburgi Zsigmond (1368–1437), magyar (1387–1437), német, cseh király, német-római császár (1433-tól).

¹⁹ George Noszlopy T., i. m., 245.

ből és a vértől itatott töviskoszorúból. Recanatiban is van egy másik véres tövis. Továbbá Mantova városában van valamennyi Krisztus véréből, amit Longinus hozott magával, akinek a teste ugyanott pihen. Aztán Mehrenbergben is van egy vaslándzsa, amelyre Krisztus vére fröccsent. Sokfelé léteznek ilyenfélék.”²⁰

A továbbiakban Andrea Mantegna (c.1431–1506) két, eredetileg Mantovában elhelyezett alkotását vesszük szemügyre. Ezeken nem véletlenül látjuk Szent András, hiszen ő a város egyik védőszentje. A bazilika is, amely a kereszténység egyik legfontosabb relikviáját, Krisztus véréét őrzi, az ő nevét viseli. A hagyomány szerint Longinus, miután megdöfte Jézus testét a kereszten, s rögtön megvilágosodván hitre jutott, visszalopózott a már néptelen Golgotára, s összegyűjtötte a Jézus vérével áztatott földet, majd Itáliában járva, magával vitte, s még mártírhálát megelőzően pedig elrejtette. Évszázadokkal később, 804-ben találták rá, mégpedig úgy, hogy állítólag egy mantovai koldusnak álmában megmutatta Szent András apostol, a város védőszentje a rejtékhelyet. A megtalálás hírére Nagy Károly császár arra kérte III. Leó pápát, hogy Mantovába utazván, győződjék meg az ereklye valódiságáról. A Longinus-féle Szent Vér előkerüléséről ez az

²⁰ Temesvári Pelbárt *Válogatott írásai*, válogatta, a kísérő tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította V. Kovács Sándor, Európa Könyvkiadó, 1982, 139–140. (Vida Tivadar fordítása)

első írásbeli híradás.²¹ Jóval később, 1472-ben bízta meg Ludovico Gonzaga Leon Battista Albertit, hogy építsen az erekleje jelentőségének megfelelő, új bazilikát Mantova városában.²²

Andrea Mantegna 1460-tól a Gonzaga család udvari festője lett, s életének nagy részét Mantovában töltötte. A *feltámadott Krisztus Szent András és Longinus között* című, 1472 körül készült rajza csak rézmetszetű formában maradt fenn, eredetileg templomfreskóhoz készült terv volt. A kép Mantova két védőszentjét jeleníti meg.²³ Apró, de sokatmondó részlet, hogy a centurio sisakja nincs a fején, hanem a lába mellé van helyezve. A Basilica di Sant' Andrea új átriumában, Mantegna terve után, segédei készítették el a kevésbé sikerült freskót.

A *Győzelmes Madonna* Mantegna kései alkotása.²⁴ 1495-ben kapott rá felkérést, hogy hálaadó ajándékképpen fesse meg a franciák fölötti, fornovói győzelem emlékére. A képen a Madonna előtt térdelő alak Mantova korabeli ura (1484–1519 között), II. Francesco Gonzaga, az előtérben két katonaszent: a nézőnek bal kézre Szent Mihály arkangyal karddal, jobbra a Madonna köpenyének egyik felét fogva áll Szent György törött lándzsával (amelynek a vége a legenda szerint a sárkányban maradt). Mögötte vörös lándzsával, vörös sisakban Szent Longinus, a Madonna kinyújtott karja mögött pedig, kereszttel a kezében, Mantova védőszentje, Szent András. A térdelő nőalak nem más, mint Szent Erzsébet fiával, a gyermek Keresztelő Szent Jánossal, aki már magzatkorban felismerte Jézust.²⁵

A későbbiekben, a reformáció művészetének Kálvária-ábrázolásain, a kereszttel álló Longinus, ikonográfiája szerint – némi túlzással – lovaggá nemesül, a protestáns hit fejedelmi védőivel válik azonossá. Erre több példát látunk idősebb Lucas Cranach (1472–1553) táblaképein. Bizonyos, hogy az Ottomán birodalom terjeszkedésétől való rettegés a feszültség enyhülését hozta el protestánsok és katolikusok között, sőt a „faragott képekről” való vita is kissé alábbhagyott a XVI. és XVII. század fordulójára. A következő században Rembrandt (1606–1669) egyesítette a trecento keresztre feszítést ábrázoló látképes jeleneteit a XVI. század közepi, lutheránus német ábrázolásmóddal.²⁶

A Longinus-kultusz a hiedelmek, népi meggyőződések síkjából is felszínre tört. Példaképpen a Pécsváradon „bevált” német könyörgést: „Longénusz, az ő

²¹ Einhardus, *Vita et conversatio gloriosissimi imperatoris Karoli regis* = Einhardi, *Omnia quae actant opera, primum in unicum corpus collegit eisque versionem gallicam ... adiecit*, A. Teulet, tomus primus, Parisiis, 1840, 258–260.

²² George Noszlopy T., *Via Salutis et glorificationis. Rembrandt rézkarca, „A három kereszt”, Longinus és a Gonzagák*, Művészettörténeti Értesítő, 43 (1994) 244–246.

²³ Andrea Mantegna egy viszonylag korai Longinus-ábrázolása: *A feltámadt Krisztus Szent András és Longinus között*, 1472. k. (rézmetszet papíron, 42,6x33,2 cm. Collection Edmond de Rothschild, Les collections du département des arts graphiques, Musée du Louvre, Párizs)

²⁴ Andrea Mantegna: *Madonna della Vittoria* (1496), 280x160 cm, Louvre, Párizs

²⁵ Lukács evangéliuma 1; 41.

²⁶ George Noszlopy T., i. m., 246.

dárdája minden fájdalom ellen oltalom!”²⁷ idézzük. Barokk szobrát a budaörsi római katolikus templom egyik külső falfülkéjében láthatjuk.²⁸

Jelen írásunk szempontjából öröndetes egybeesés Szent György és Szent Longinus közös megjelenése Mantegna *Győzelmes Madonna*-festményén, hiszen ünnepelt Szondi Györgyünk születés- illetve névnapjához mindkettőjüknek köze van. Fogadja köszöntésképpen szeretettel ezt a kis dolgozatomat!

²⁷ Bálint Sándor, Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából, I. kötet: december 1. – június 30., Budapest, Szent István Társulat, 1977.

²⁸ Magyar Katolikus Lexikon, főszerkesztő Diós István, szerkesztő Viczián János, Szt. István Társulat, Budapest, 1993–2014.

Csáji László Koppány

Napút-inkubátor

Amikor Szondi Gyuri közölte velem, hogy közeleg a Napút folyóirat utolsó papír-alapon megjelenő száma, magamat immár korosodó gyerekek éreztem, aki az egyetem után is a szüleinél lakik, és ők hirtelen azt mondják neki: költözz el! Győzködtem Gyurit, hogy immáron a „Napból születettek” egész Napút-nemzedékéről beszélhetünk, amióta Szondi Gyuri kigondolta és megvalósította ezt a folyóiratot, és nagyon kell ez az acsarkodásoktól mentes béke-sziget a hazai kortárs irodalomban. Kétségtelenné vált azonban számomra: döntése végleges, eljött ez a pont. Nem az i-re, hanem a papír-lapszámokra és annak irodalmi műhelyére. E fórum, mely átívelt a rendszerváltozás első évtizedének végétől ebbe a kortárs szép, új világba, betöltötte küldetését (és megszűnése által sokunk számára keserű poharát is), átlép az irodalomtörténet dimenziójába, és egyúttal átszellemül a digitális létbe. A Napút-kör a folyóirat utódját már néhány éve nevelgeti korunk kézzelfoghatatlan közegében, az onlány felhők között. Ott már persze nem úgy, nem is hasonló tematikus számokkal, és egészen más rovatokkal létezik majd e második generációs Napút-műhely.

A Napút első számában Teller Ede azt írta esszéjében: „...megingott az oksági elvre és a világegyetem mechanikus magyarázatára épülő ideológia. Kiderült, hogy az oksági elv fontos korlátozások nélkül nem érvényes. A matematikai modellek segítségével sikeresen jósolhatunk valószínűségeket a jövőre nézve, de az okság elve nem helyettesítheti a szabad akaratra vonatkozó elképzeléseinket azon egyszerű illúzió alapján, hogy azt 'akarjuk', amire agymolekuláink készítenek bennünket. A modern fizika regényes fejlődése föltárta előttem, hogy a tudat és az élet alkotóelemei nem írhatók le a mechanikai univerzum leegyszerűsítő képleteivel.” E gondolat a hazai kortárs irodalmi univerzumra is igaz. Tudjuk, vannak nagy műhelyek, ahol a futtatók és futtatottak ok-okozati láncolatot alkotnak: egymásnak tapsolva és egymást népszerűsítve azt hiszik, hogy a lektúr vagy a karikatúraszerű, sokszor öntömjénező humor háttérbe szoríthatja a szellemet – és a független, szociálisan érzékeny és hazájuk iránt elkötelezett szabadgondolkodók nem érdemelnek figyelmet. (E köztes szférába kerülnek azok a műhelyek, ahonnan sohasem fognak beválogatni nagy, nemzetközi antológiákba fordítandó verseket, novellákat, ahonnan nem szemléznek a szép versek és más, irodalom-népszerűsítő, nagy példányszámú kötetek szerkesztői, mégis elsőrangú irodalmat találhatunk bennük: ilyen a Napút, de például a Búvópatak is.) Az irodalomipar oksági elve tehát nem jelenti azt, hogy ne lehetnének önálló egyéniségek, maradandó írói, költői pályák a versgyáron kívül is. Hasonló szabad döntés és sorsvállalás okozta, hogy annak idején a Nyugatból kiszoruló vagy kiszorított szerzők közül is néhányan később (ki tudja, miért) kanonizálódtak. Néhányan.

Hiszem, hogy a Napút – sajátos tematikájával, rovataival, a „kis” nyelvek műfordításaira fordított különös figyelmével és a debütáló alkotók iránti oltha-

tatlan vágyával – fontos irodalomtörténeti helyet foglalt el a magyar kulturális életben. Ezért a számvetés és tisztelgés jegyében elkezdtem meghívni szerkesztő- és szerzőtársaimat, hogy a Napút és Szondi Gyuri baráti és alkotói köre, ahol oly sokan éreztük magunkat otthon, méltóképpen meghajoljon az alapító atya előtt, aki sokszor szó szerint a hátán vitte a lapot (szétosztandó a szerzők közt, hatalmas hátizsákjából). Gyuri – sok neves tudóssal vagy irodalmárral ellentétben –, úgy tűnik, tudja, hogy a csúcson kell abbahagyni, mert utána már saját életművét bontanák le a rettegett korosodás műhibái. Ennek ellenére a Napút megszűnése sokunk életében hoz radikális változást – azokéban, akik itt képzelték el irodalmi pályafutásuk karrierívét, és nem szívesen csatlakoznak az ide vagy oda csapódó-dörgölődő „tábori lapokhoz”. A Napút-kör (pontosabban „A Napút” folyamában lubickolók, vagy csak egy időre megmártózók) ugyanis megízleltek egy olyan szigetet, ahova Jókai Aranyembere is igyekezett: ahol nincs fájdalom, sem aggodás, sem sóhaj, nincs pártoskodás, sem pártszakadás, nincs kirekesztés, de van egy bizonyos tartás és hazánk iránti elköteleződés, amit nem a politika, hanem saját belső iránytűnk tart meg. Egyszóval létrejött egy irodalmi fórum, ahol nincsenek „táborok” – bár ennek ára az lett, hogy nincs országos hírnév, hangos „siker” sem. (Hiszen az irodalomipar tanulsága, hogy a siker kulcsa a futtatókban, és nem a futtatottakban rejlik.) Akinek ilyesmire igénye volt, hamar eltávolodott a Napút műhelytől. A Napút köztes léte, az irodalomiparon „kívüliségének” és sokszínűségének köszönhetően egyfajta Mama-hotellé vált sokunknak, akik élvezték a könnyű álmot benne, amit nemcsak ígért, de be is váltott. Aki nem próbált elég vehemensen szerencsét másutt is, a nagyobb kihívásoktól és magaslati levegőtől távol megrekedt az ismeretlenségben. Voltunk ezzel néhányan így. Az inkubátor egy ideig ápol, aztán eltakar. Gyuri talán ezt is felismerve, kényeszerűen kireptet most minket a fészekből. Nehéz döntés lehetett.

Szerencsére nagyon sokan csatlakoztak a kezdeményezéshez, így jöhetett létre ez a külön, „szamizdat” Napút-rádasszám, amit igyekeztünk Gyuri előtt titokban tartani, hiszen meglepetésnek szánjuk, és 2021. március 15-én, hetvenötödik születésnapján tervezzük átadni. Nem csupán a Napút-kör tagjai vagy a Napút szerkesztői, hanem olyan méltán hírneves szerzők is felsorakoznak a tisztelgők sorában, akik Gyurit és a Naputat régóta támogatták írásaikkal. A szám szerkesztését és kiadását magamra vállalva ezúton is elnézést kérek azoktól, akikhez esetleg nem jutott el felkérésem, megkeresésem, és csupán ezért nem vehettek részt a szerzők között. Írásaikat örömmel várja a Napút-online, ha csatlakoznának szimbolikusan is a híd másik pilléréhez. Azoknak pedig, akik elküldték írásaikat, őszinte köszönetet mondok, hogy e szűk határidőben is vállalták egy-egy mű vagy üdvözlő sorok létrehozását, beküldését. Azt hiszem, hogy ezáltal is bizonyítjuk Szondi Gyuri számára: egyedül együtt jobb!

E SZÁMUNK SZERZŐI

Babics Imre (1961) – költő, Bakonyiszücs

Baley Endre (1962) – író, költő, Budapest

Batári Gábor (1967) – költő, író, újságíró, szerkesztő, Budapest

Bába Szilvia (1980) – művelődésszervező, diaszpórákutató, Budapest

Báthori Csaba (1956) – író, költő, kritikus, műfordító, esszéista, Budapest

Bognár Antal (1951) – író, újságíró, szerkesztő, Budapest

Boldogh Dezső (Fülöp Gábor) (1967) – költő, kritikus, Budapest

Bószifár – az i.sz. 10. századi Bhaddasvīpta szerzője

Csáji Attila (1939) – festőművész, fényművész, Budapest

Csáji Gyöngyvér Dorottya (2004) – író, Budapest

Csáji László Koppány (1972) – író, költő, kulturális antropológus, jogász, Budapest

Domokos Johanna (1970) – író, költő, nyelvész, irodalomtörténész, egyetemi tanár, Bielefeld

Doncsev Toso (1944) – író, műfordító, szociológus, Budapest

Elek Szilvia – zongora- és csembalóművész, zeneszerző, író, szerkesztő, Nagykovácsi

Fucskó Miklós (1961) – író, újságíró, lap- és könyvszerkesztő, Leányfalu

Füleki Gábor (1980) – költő, kritikus, középiskolai tanár, Dabas

Hegyi Botos Attila (1970) – költő-filozófus, ökológus, zeneszerző, Budapest

Hétfári Andrea (1975) – író, költő, meseíró, szerkesztő, Budapest

Kabdebó Lóránt (1936) – irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, Budapest és Miskolc

Kakasy Judit, (1955) középiskolai tanár, könyvtáros, Budapest

Karsai János (1961) – harcművészeti oktató (mester), író, Budapest

Koncz Gábor Dr. (1950) – okleveles közgazdász, kultúrákutató, egyetemi magántanár, Sárospatak

Kovács Ildikó (1954) – szöveggondozó, Budapest

Lukács János (1943) – író, műfordító, szerkesztő, Budapest

Kemal Özer (1935-2009) török költő, Isztambul

Quintus Aurelius Naso – egyesek szerint az i.sz. 4. századi római költő, Aquincum

Šaban Mahmudoğlu Kalkan (1938) – bulgáriai török költő, Haskő/Haskovo

Sándor György (1938) – író, előadóművész, humoralista, Budapest

Suhai Pál (1945) – költő, tanár, Budapest

Szabó Palócz Attila (1971) – költő, próza- és drámaíró, újságíró, műfordító, szerkesztő, Budapest

Szokolczay Lajos (1941) – irodalom- és művészettörténész, Kismaros

Szentmártoni Szabó Géza (1950) irodalomtörténész, egyetemi oktató; Budapest

Székely András Bertalan (1952) – művelődésszociológus, kisebbségkutató, Isaszeg

Sziklavári Károly (1969) – szerkesztő, zene-történeti kutató, Miskolc/Nagykovácsi

Tamási Orosz János (1953) – költő, újságíró, szerkesztő, Budapest

Tasnádi Edit (1942) – turkológus, műfordító, egyetemi oktató, Budapest

Toót-Holló Tamás (1966) – író, szerkesztő, Budapest

Vincze Judit (1983) – grafikus, tördelő, Budapest

Virágh László (1939) zeneszerző, költő, műfordító; Budapest

Wehner Tibor (1948) – író, művészettörténész, Budapest

Zalán Tibor (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest

Zsávolya Zoltán (1968) – költő, irodalomtörténész, Budapest

mindig egyedül együtt derűvel

Szondi György a Napút folyóirat Pannónia utcai pinceraktárában.

Fotó: Bach Mété, Magyar Nemzet.

– Hetvenöt esztendősen most ténylegesen nyugdíjba vonul?

– Huszon éve sutban alkotó- és kutatóéletem. 36 éve kiadatlan a 450 oldalas nyelvészeti disszertációm. Könyvek félbe-szerbe. Élném magánéletem is. Befejeznék, összegeznék. Jönnék elő újjal.

– Lesz, aki továbbviszi a stafétát?

– A folyóirat egyszemélyes, „kibírhatatlan” döntésem után nincs hogyan s kivel tovább. Történetét majd egyszer feldolgozzák. Szabad rá emlékezni – nagy táborunk van, volt. A Napkút Kiadót már öt éve Bence fiam viszi párjával, kis csapatával: küzdelmesen, csodásan. Engedtessek említenem még egy nevet: Kovács Ildikó már a Polisz-időben, azóta is velem, fiammal – vele, hála Istennek, tovább – a példás szöveggondozó.

(részlet a Magyar Nemzet 2021. február 11-i online számából, Ditzendy Attila Szondi Györggyel készített interjújából)

mindig egyedül együtt derűvel

„GYőzi a szót, meggyőzi, kitáncoltatja a sorból. / Összezavart értékrendtől nem rezdül a lénye. / Része a tervnek: egyénileg eszköz, a célja eléri. / GYám, sokaké és folttalanul, mosolyogva, derűsen.” (Babics Imre)

„Habár segítőtársakkal, társszerkesztőkkel, sőt a szerkesztőbizottság funkciójának megfelelő tanácsadó testülettel (Napút-kör) folytatta munkáját, az orgánium elsődlegesen egyszemélyű irányítás alatt állt. Nagyon helyesen egyébként.” (Zsávolya Zoltán)

„Shabla kihalt partjait, Sveta Bogorodica / ikonosztázát, pontuszi kámfora / vén fügefáját. Napod Útját, / a tengerre nyílt, megrendült hajnalt / a narancsvörösre gyúlt agyagfal / peremén, pillázó, ezüst sásain – / a nevető sugarat ajkadon, szemedben, / gyérülő, huncut fürtödön.” (Hegyi Botos Attila)

„Ravasz és még ravaszabb szavak szőtte, hálója. Váratlanul nyíló értelmezési lehetőségek rejtett ajtóival. Itt van például ez a szó: rámásít. „rámásít a szájatáti ég” (Ott voltunk). Honnan a kép?” (Tamási Orosz János)

„Az idő észrevétlenül tűnő vánszorgásában mintegy villámcsapásszerű jelenséggé vált szilárd felismeréssé a régóta lappangó idea: szobrot kell állítani Szondi Györgynek.” (Wehner Tibor)

„Szoros szavazás Masszi Péter lapjáról, egy szavazaton múlik (az enyémen!), hogy a Poliszból kiválunk” (Bognár Antal)

„Nézte a távolodó Szondi György hátát, amíg be nem fordult a sarkon. Főlemelte az első deszkát, és beverte az első szöveget.” (Zalán Tibor)

„Hiszem, hogy a Napút – sajátos tematikájával, rovataival, a „kis” nyelvek műfordításaira fordított különös figyelmével és a debütáló alkotók iránti olthatatlan vágyával – fontos irodalomtörténeti helyet foglalt el a magyar kulturális életben. Ezért a számvetés és tisztelgés jegyében elkezdtem meghívni szerkesztő- és szerzőtársaimat (...)” (Csáji László Koppány)

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A lapszámot támogatta: Bába Szilvia, Csáji László Koppány,
Kovács Ildikó, Tamási Orosz János, Vincze Judit és Zalán Tibor